

GAIRĖS

2012 rugpjūtis

Nr. 6(215)

GAIRĖS

ISSN 1392-0251

Mėnesinis
visuomenės gyvenimo,
politikos, kultūros
ir istorijos žurnalas
Leidžiamas
nuo 1994 metų

Vyriausiasis redaktorius

Algis Kusta

Redakcija

Gediminas Dubonikas

Vaclovas Paulauskas

Autoriai

Petras Eidukevičius, Jolanta Bielskienė,

Arvydas Guogis, Dobilas Kirvelis,

Gintaras Mitrulevičius,

Vytenis Paulauskas, Jonas Rudokas,

Lidija Šabajevaitė

Maketavo *Grażina Majauskienė*

Redakcijos adresas:

Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius.

El.p.: musugaires@gmail.com

tel. 241 82 03, 242 88 03

Faksas 241 77 98.

Leidžia UAB „Mūsų gairės“

Pasirašyta spaudai 2012 08 20. SL 971.

Formatas 60x84/8. Ofsetinė spauda. 6 sp. lankai.

Kaina 3,50 Lt (su PVM).

Spausdino AB „Spauda“

www.spauda.com

Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius.

Tiražas 1500 egz.

© „Gairės“

Viršelyje panaudota

S. Paškevičiaus nuotr.

TURINYS

■ POŽIŪRIS

- Algis Kusta. Nugalėtojai iš kūdros* 2
Vaclovas Paulauskas. Kodėl Lietuva –
ne Prancūzija, ne Vokietija? 3

■ AKTUALIJOS

- Juozas Olekas. „Mūsų reitingus lemia*
nuolatinė veikla žmonėse“ 6
Petras Eidukevičius. Apklausų duomenys klaidina? 7
Gediminas Dubonikas. Partijos rengiasi
lemiamam mūšiui dėl Seimo 8

■ GYVENIMAS

- Algirdas Sysas. Antrosios pensijų pakopos reforma?*
Tai bendrojo gėrio klausimas 12
Vytenis Paulauskas. Kai žmonių santaupos
išskrenda nežinoma kryptimi 13
Giedrė Purvaneckienė. Vyrai ir vaiko priežiūros atostogos 16

■ EUROPOS ROŽĖ

- Kultūros politika: ES parama, Lietuvos vizijos ir realybė 18
H. Juškevičius: Lietuvos žiniasklaida Europos kontekste 19
F. Latėnas: Kultūra privalo grįžti į visuomenės lyderius 21
J. V. Paleckis: Ar ES finansinę paramą
galime panaudoti kultūrai? 22
Evelina Butkutė-Lazdauskienė. Socialdemokratai siūlo
naują Europos ateities projektą 23
Bankinės paslaugos turi būti prieinamos visiems 25
Ką skaito europarlamentarai 25

■ IDEOLOGIJOS

- Arvydas Guogis. Diskusijai dėl Šiaurės šalių gerovės*
valstybės modelio 26
Juozas Bartuška. Trūksta Gerovės valstybių
kūrimo praktinių pavyzdžių 28
Daiva Repečkaitė. TSPMI ir kairiosios idėjos:
viešai privati diskusija 29
Andrius Bielskis. Naujosios kairės auditorijų ratas plečiasi 31

■ LIUDIJIMAI

- Vytautas Girdzijauskas. Ten lūžo mūsų istorija* 32
Pranas Gaivenis. Dezertyras 37

■ PRO MEMORIA

- Netekome išmintingo politiko* 40

■ ISTORIJOS AIDAI

- Jonas Rudokas. Krikštas – Lietuvos nutautinimo pradžia* 42

■ GAIRIŲ PAŠTAS

- Albinas Klizas. Žmonių yra, darbininkų – ne* 47
Romualdas Navickas. Geriausias poilsis – tarp artimųjų 47

■ ŠYPSENOS

- 48

Nugalėtojai iš kūdros

Algis KUSTA

Sveiki, mieli mūsų žurnalo bičiuliai, senieji ir nauji prenumeratoriai, po vasaros atokvėpio susitikę „Gairių“ auditorijoje. Gairės yra prasmingos žmogaus gyvenime, be jų dažnai nuklystama į šalikeles, kas yra atsitikę ir mūsų Lietuvoje. Tad kartu ieškokime gairių, vedančių pažangos, socialinio teisingumo, atjautos kitam keliu. Pasidalinkime savo godomis, mintimis, įžvalgomis.

Gyvenime būna lemtingų sutapimų ir laimingų atsitiktinimų. Mano žurnalistinėje pusės amžiaus praktikoje vienas tokių atsitiktinimų yra dabar. Vilniaus Rotušės aikštės pakioje išgarsėjusios, viena dabar, kita anksčiau, stovėjo greta – jaunoji Londono olimpiados čempionė plaukikė Rūta Meilutytė ir pirmoji mūsų olimpinė plaukimo čempionė Lina Kačiušytė. Jų pergalės skyrė trys dešimtmečiai, bet jos buvo vienmetės tose pergalėse. Kai penkiolikmetė Vilniaus moksleivė Lina Berlyne tapo Europos čempione, dirbau laikraštyje „Gimtas kraštas“. Tą žinią išgirdęs redaktorius tarė, kad jos nuotrauka turi papuošti laikraščio viršelį. Suradome Kačiušių adresą ir aš nuvažiavau pas juos. Motina atvertė albumą – išsirinkau Linos nuotrauką su mokykline uniforma. Tokia ji ir atsirado laikraščio viršelyje. Dabar mūsų žurnalo viršelį irgi nusprendėme papuošti naujos olim-

pinės čempionės nuotrauka.

Rūta Londono baseine viena ko-vojo su garsiomis plaukikėmis, dabar visi maudomės jos šlovės spinduliuose. Mažai, ne per turtingiausiai šaliai Linos auksas labai svarbus, keliantis visų dvasią. Na, skeptikai gali pasakyti, kad prie jos pergalės prisidėjo ir Anglija, į kurią ji išvyko prieš pora metų. Bet ji treniruotis pradėjo Kauno baseine. Pesimistams išvis atrodo, kad Lietuvoje tik kūdrose plaukiojam: maždaug taip pasakė prezidentas V. Adamkus, į prabangų restoraną pasikvietęs Liną pietų. Iš dalies jis teisus: sostinėje tikrai neturime nei nacionalinio stadiono, nors jo pamatų statyboms sukišta ar ne šimtas milijonų, nei padoraus baseino, kuriame galėtų treniruotis būsimieji čempionai. Lina viename interviu yra sakiusi: „Mano laikais plaukimas buvo aukštumoje. Tų šalių, kurių ekonomika stipri, atstovai dažniausiai ir pelno medalius, gerina rekordus. Kiek tada Vilniuje buvo baseinų? Mažiausiai septyni. Jų būdavo net mokyklose. Aš baseiną pradėjau lankyti Vilniaus 7-oje vidurinėje mokykloje. O kiek jų yra dabar? Liūdna. Net keista, kaip šiais laikais plaukikai pasiekia gerų rezultatų“. Dabar dosniai barstomi pažadai, kad tarptautinius standartus atitiksiantis baseinas Vilniuje būsias. Kad tik tai nesibaigtų kartu su mūsų olimpiečių pergalių euforija – tokių pažadų yra davęs ir pats V. Adamkus. Kad rastųsi daugiau gerų sporto bazių, kad jos sukviestų daugiau jaunimo, pasirenkančio pergalių kelią, o ne naktines šėliones, vagystes užsieniuose ar namų teplojimą grafičiais.

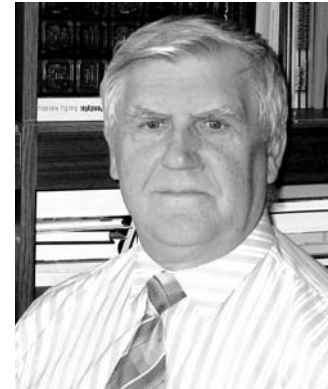
Rūta ir Lina turi daug panašumų –ir dėl išdykėliško charakterio, ir dėl pirmųjų mergaitiškų pergalių, ir dėl ryžto įveikti sunkumus. Rūta atėjo ne iš turtuolių šeimos, net čempione tapusi ji neprašo dizainerių pagalbos, prisipažįsta spintoje neturinti

suknelių. Jos gražiausias drabužis – sportinis kostiumas. Ir ji nė kiek nesivaržo. Ji paprasta ir natūrali kaip lietuviško darželio gėlė, ji netgi nelabai deranti prie išsipusčiusios publikos ar auksinio jaunimo. Bet ji mums sava kaip dukra. Ir tvirtai sako būsianti sava Lietuvai. Ir tokia ji labai reikalinga Lietuvai, kur daug dirbtinio pasipūtimo, sintetinių žvaigždžių. Ji savo pavyzdžiu rodo, kad ir iš „kūdros“ galima išplaukti į auksinius vandenius. Nes, kaip sakoma, auksas ir pelenuose žiba. Kad tokie talentai sužiba, turime nepamiršti tų, kas juos pastebėjo ir įžvelgė – trenerių. Kaip ir pirmojo mokytojo, išmokiūso mus parašyti pirmąsias raides.

Iš Rūtos, kaip ir iš dar vienos Londono olimpiados čempionės penkiakovininkės Lauros Asadauskaitės, turime mokytis ryžto. Kad nepaskęstume nei finansinėje, nei politinėje kūdroje. Čia prezidento metafora labai tinkama. Provincinis mąstymas, provincinė elgsena dažnai užgožia tikrąsias idėjas ir vertybes. O viskas prasideda nuo kultūros – ir kūno, ir darbo, ir politikos. Kultūra tolsta nuo mūsų. Todėl, pasak LSDP pirmininko A. Butkevičiaus, turime nekultūringą politiką, nežmonišką ekonomiką. Ar gali nauja kultūros politika tapti vedliu iš visus apėmusios sisteminės krizės, buvo diskutuojama trijų socialdemokratų europarlamentarų surengtoje konferencijoje. Joje Lietuvos kultūros atašė Rusijoje kompozitorius F. Latėnas kvietė kultūrą sugrąžinti į visuomenės lyderius, kad mūsų Tėvynėje būtų gera gyventi, kurti, tikėti ir pasitikėti – savimi ir valstybe.

Artėja rinkimai į naują Seimą. Atidžiai tyrinėkime kandidatus. Ar jų čempioniškas charakteris, ar jie sutverti pergalei? Pergalei, kurios reikia ne pačiam kandidatui, ne tik jo šeimai, bet visai Lietuvai. ■

Kodėl Lietuva – ne Prancūzija, ne Vokietija?

Vaclovas PAULAUSKAS

Rugpjūtis – trečiasis gedulu pažymėtas mėnuo Lietuvoje. Pačioje metų pradžioje buvo sausio 13-oji, vasaros pradžioje – birželio 14-oji. Ši mėnesį apverkiame Ribentropo–Molotovo paktą. Dar bus ir rugsėjo 23-oji – Žydų genocido diena. Pastaroji mūsų šalyje prabėga mažiau pastebimai, iš visų tų gedulingų dienų apie ją mažiausiai kalbant ir rašant. Mat jei yra aiškūs visų dienų kaltininkai iš užsienio, tai už šią dieną vien iš ore atsipirkti negalime – nenorom tenka pripažinti ir didelę savo tautiečių kaltę. O juk ir tie 200 tūkstančių žydų buvo mūsų piliečiai, tokie pat, kaip ir išvežtieji į Sibirą, murkdyti Vorkutos lageriuose ar žuvę Sausio 13-osios naktį. Ypač ta diena neparanki mūsų dešiniams, kurie žodžiais pasisako už moralią politiką, bet neretai daro visai atvirkščiai.

1941 m. birželio 22 d. Antrasis pasaulinis karas įžengė ir į Lietuvą. Daugeliui dešiniųjų tai yra pasididžiavimo diena – mat išva-

karėse prasidėjo vadinamasis sukilimas, kai pašaudyta į nugaras bėgantiems tarybiniais kariams, paskelbta Lietuvos valdžia, kuri taip nieko nesuvaldė, neatkūrė valstybės, nes to neleido naujasis okupantas. Daugelis tos valdžios šalininkų paskui nuėjo tarnauti fašistams, su jais kolaboravo – dirbo policijoje, įvairiose savivaldose. Sakoma, kad taip jie sušvelnino okupacijos padarinius. Tas teisybė. Bet kodėl tie, kurie tarybiniais metais dirbo tarybinėse įstaigose ir „sušvelnino okupacijos padarinius“ iki tiek, kad Lietuvoje buvo geriausios gyvenimo sąlygos iš visos TSRS, yra vadinami kolaborantais, o tie, kurie su hitlerininkais bendradarbiavo – laikomi patriotais? Atsiverskime solidžiausią knygą – „Visuotinę lietuvių enciklopediją“, kuri pateikia oficialius norminius įvykių vertinimus. Beje, jos leidimą globoja Lietuvos respublikos prezidentai. Dvylikto tomo, kurį globojo Valdas Adamkus – politiškai nepriekaištingas žmogus ir istorikams nekenkė, 536 puslapyje rašoma: „...jie (sukilėliai – V.P.) **lengvino Vokietijos kariuomenės puolimą** (pabraukta mano –V.P.) – SSSR kariuomenei pasitraukus užėmė nemažai Vid., R. ir Š.r. Lietuvos miestų bei miestelių, ardė SSSR kariuomenės komunikacijas ir ryšius, neleido naikinti tiltų ir kitų objektų“. Ar bereikia geresnių kolaboravimo įrodymų? O jei dar pridursime, kad nuo to laiko prasidėjo ir masiniai žudymai, tai kaip tuomet gali nepritarti grupės intelektualų laišku, kuriame jie tei-

gia, kad „Vyriausybė, kuri dalį savo piliečių atidavė diskriminacijai ir persekiojimui, o vėliau negynė jų nuo masinių žudynių, kurias vykdė okupantai ir jų kolaborantai, negali vienareikšmiškai teigti kovojusi už laisvę. Su žmogiškumu prasilenkiantys žodžiai ir veiksmai visiems laikams aptemdė ir suteršė visa tai, ką Laikinoji Vyriausybė tariamai pasiekė nesėkmingai bandydama įtvirtinti Lietuvos suverenitetą. Ko vertas suverenitetas, kurio įgijimo kaina – nekalčių žmonių kraujas?“

Nereikėtų bijoti tiesos. Lietuva nėra vienintelė išimtis to laiko Europos istorijoje. Visa laimė, kad fašistai trumpai težaidė su Laikinoja vyriausybe, nes kitaip J.Brazaitis būtų įsitvirtinęs greta tokių Antrojo pasaulinio karo veikėjų kaip prancūzų Anri Petenas (Henri Philippe Pétain; 1856–1951) ir Pjeras Lavalis (Pierre Laval; 1883–1945), vengrų Miklošas Hortis (Horthy Miklós; 1868–1957) ir Ferencas Salas (Szálasi Ferenc; 1897–1946), slovakų Jozefas Tiso (Jozef Tiso; 1887–1947) ar norvegų Vidkunas Kvislingas (Vidkun Abraham Lauritz Jonsson Quisling; 1887–1945), kurio pavardę dažnai mėgsta minėti kai kurie mūsų Seimo dešinieji, kalbėdami apie tarybinių laikų Lietuvos veikėjus. Daugelis minėtų veikėjų po karo buvo nuteisti myriop, net Sąjungininkų rankose atsidūrę jie buvo grąžinti į gimtuosius kraštus teisti. Tik A. Peteno de Golis pasigailėjo už senus nuopelnus ir dėl senyvo amžiaus, o admiralas M.Hortis, pabėgęs į salazarišką Portugaliją, sulaukė senatvės ►

► kaip mūsų J.Brazaitis JAV, ir 1993 m. iš Lisabonos anglų kareivių kapų buvo perlaidotas į mauzoliejų nedideliame Vengrijos miestelyje Kendereše, kuris buvo Horčių tėvonija nuo XIX amžiaus. Taigi, ir J.Brazaičio perlaidojimo iškilmių šalininkai ne vieni Europoje. Ne pats perlaidojimas yra esmė, o tai, kokius žmogaus darbus išaukštiname ir keliame pavyzdžiu kitiems.

Matyt, J.Brazaičio indėlis į filologiją liks pozityvesnis visam laikui, negu jo veikla tragiškais 1941 metais. Juk ir Salomėją Nėrį ar Petrą Cvirką vertiname ne už „saulės vežimą“. O prieš fašistus su ginklu rankoje vis tik smarkiausiai Lietuvoje kovojo raudonieji partizanai, panašiai kaip komunistai Prancūzijoje. Tos kovos simbolis buvo Marytė Melnikaitė, kuriai tarybiniais laikais pastatytas paminklas vos atkūrus nepriklausomybę buvo nuverstas ir atsidūrė Grūto parke. Tai irgi ryškus paliudijimas apie Lietuvos dešiniųjų simpatijas fašizmui. Prancūzijoje daug kur pavyko laiku susivienyti kairei su dešine ir kova buvo vaisingesnė. Lietuvoje vienybės galimybę užtemdė 1940 m. okupacijos padariniai. Ilgą laiką mūsų krašte, o ne vienam dešiniuojančiam ir šiandien, fašistai žadina malonesnius jausmus. Todėl ir fašistinio Reicho žlugimo diena minima kreivai. Prancūzijoje gegužės 8-oji yra valstybinė šventė. Kodėl ir mums kartu su visa Europa pozityviau nepažiūrėti į šią dieną? Tada ir tie veteranai, kurie prieš fašizmą kovėsi Rytų fronte, ateitų kartu padėti vainikų. O apie stalinizmą ir kitą okupaciją pasišnekėti užtektinai yra kitų progų.

Aiškinimai, kad Lietuvai aną gegužį karas nesibaigė, tėra tik metafora. Šūviai iš miško buvo visai kitas karas – beviltiškas ir pavėluotas, kaip daug kas yra atsitikę mūsų istorijoje. Juk ir turėdami atominę elektrinę, pirma ją uždarėme, o gerokai po to pradėjome ginčytis dėl

naujos statybos. Geopolitinė klaida padaryta – vietoj mūsų vienos kaimynai stato dvi naujas. Ar reikia mums naujos? Gal ir reikia. Neabejoju, kad mūsų šalis bus tikrai geresnė už kaimynų ir atvers plačius kelius energetiniam savarankiškumui, išjudins ekonominį sąstingį. Bet ar vertėjo užbraukti visus ankstesnės vyriausybės darbus ir pradėti vėl nuo nulio? Gal dabar statybos jau būtų pačiame įkarštyje... Bet kuo tada konservatoriai begalėtų pagąsdinti Lietuvos žmones, kai artėja rinkimai? Štai Kęstutis Masiulis paskelbė, kad „Lietuva pavojuje“, o Vytautas Landsbergis vis piešia tokį vaizdą, jog belieka kuo greičiau išvažiuoti iš savo gimtų namelių arba pasilikus šokti iš dvilikto aukšto, kad jau be rizikos galą gautum. Iš tų pačių „baisių“ Rytų atvykusios odiozinės figūros pagąsdina ir pamoko, kad atsidūrė prieš dujas ir vertybes, visada rinktumėmės tik vertybes. Kažkodėl sotūs patarėjai mums siūlo tik „arba /arba“, o kodėl mes negalime „ir/ir“, kaip stengiasi daryti daugelis Europos valstybių?

Prisipažinsiu, ir aš mėgstu per vieną televiziją, kurios programų neskelbia daugelis mūsų laikraščių, pasiklausyti ką šneka Valerija Novodvorskaia, Aleksandras Prochanovas ir neseniai konservatorių vyriausybę aplankiusi ir jiems pagyrų pažėrusi, anot V. Landsbergio „drąsi žurnalistė“ Julija Latynina. Visi jie prikalba daug kvailysčių, bet klausytis nenuobodu. Neverta ieškoti demokratijos jų kalbose. Visi jie iš visų pusių apkeikia Europą. J.Latyninai Pinočeto Čilėje ar Smito Afrikos pietuose režimai yra daug geresni už bet kokią Europos demokratiją. Pagal ją visuotiniai rinkimai yra blogis – balsuoti turėtų tikrai turtingieji. Tai matyt patinka ir mūsų šalis laisvosios rinkos mylėtojams. Juk per konservatorių pagilintą ir pačių skurdžiausių sluoksnių kantrybės dėka

įveiktą krizę dar labiau padidėjo socialinė atskirtis. Premjeras Andrius Kubilius su savo bendražygiais liberalais dar siūlo panaikinti PVM lengvatas šildymui, esą mokesčių sistemoje neturi būti išimčių. Kas negalės išsimokėti, tam valstybė skirs kompensacijas. Bet juk taip dar labiau padidinsime gretas socialiai remiamų žmonių, kurie pagal J. Latyniną negalėtų turėti balsavimo teisės. Liberali vyriausybė sako, kad mažas pridėtinės vertės mokestis teikia lengvatą ir turtingiems, kuri jiems nereikalinga. Vokietija, Prancūzija ir kitos Vakarų šalys tą problemą išsprendžia apmokestindamos įvairų turtą – pastatus, mašinas ir kitus vertingus daiktus, kurių kaip tik yra susikaupę pas turtinguosius. Europos Sąjungos specialistai ir mums siūlo tą receptą, bet mūsų turtingųjų rankose sukoncentruota valdžia kategoriškai to nenori ir už tai iki kraujo kaunasi Laisvosios rinkos institutas, aklaui ginantis libertarinę ekonominę politiką.

Visuomenė yra daug sveikesnė morališkai, jei kuo mažiau žmonių jaučiasi esą socialiai remiami, kuo daugiau jų pragyvenasavarankiškai. Tuomet padidėja ir paskatos dirbti. Vokietijos krikščionių demokratų partijos įkūrėjas Konradas Adenaueris (Konrad Hermann Joseph Adenauer; 1876–1967) po karo sudaužytą savo šalį prikėlė sakydamas, kad visa jo politika laikosi ant dviejų banginių – socialinės rinkos ekonomikos ir „naujos Vokietijos ir naujos Europos“. Nors mūsų konservatoriai mėgsta tapatintis tai su vokiečių krikdemaiais, tai su anglų konservatoriais ir naudojasi Adenauerio fondo paslaugomis, tačiau laikosi visai kitos politikos. Tiesa, čia irgi du banginiai – laisvoji rinka ir „smetoniška Lietuva“. Laisviausioji rinka iš tiesų Lietuvoje įsitvirtino pačiais baisiausiais pavidalais, nes tiesos dėlei tenka pripažinti, kad visos vyriausybės,

norėdamos būti „pažangios“, pasidavė vadinamojo laisvosios rinkos instituto, kaip vienintelio ekonominių tiesų monopolio, propagandai, na, o smetoniškumas išvirto į putiniškąjį rusiškumą – turtingi turtėja, neturtingi skursta, demokratija varžoma, konservatorių remiančios organizacijos reikalauja net literatūros ir meno cenzūros, o jeigu kokioje aikštėje susirinks būrelis žmonių – bus iškelta byla. Visai kaip šiandieninėj Rusijoje. Rusiškėja ir mūsų užsienio politika. Gink Dieve, ne todėl, kad imtume labiau mylėti šią kaimynę, o todėl, kad gyvename simetriškai: Rusijos politikai jaučiasi esą priešų apsuptyje, mūsų dešinieji – irgi priešų ir nedraugų apsuptyje. Rusija turi vieną tikrą draugą – Baltarusiją, o mes – Gruziją. Laimei, kad Prezidentė dar adekvačiai tvarko mūsų reikalus Europos Sąjungoje. O kaimynai – visi prasti, dar santykiuose su latviais kartais atklysta palankumo bangelė.

Siekiame gyventi pagal principą – būkim *biedni*, bet teisingi, kam pritaria ir Rusijos disidentai. Kad esame *biedni*, visi aplink mato, o mūsų teisingumu mažai kas tiki. Savo teisingumo neįrodysime ir didesniajai kaimynei Rusijai, kad ir kaip okupacijos žalą beskaiciuotume. Ypač, kai artėja nauji rinkimai. Ir aš būčiau patenkintas, jeigu Rusija mums atskaičiuotų kažkiek milijardų, atsiliepdama į mūsų 1992 m. birželio 14 d. referendumą dėl buvusios TSRS kariuomenės besąlygiško ir neatidėliotino išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos ir žalos Lietuvai atlyginimo. Prezidento Algirdo Brazausko pastangų ir Rusijos anuometinės valdžios geranoriškumo dėka svetima kariuomenė išvesta, o atlyginimo iki šiol nėra, nes čia kur kas komplikutesnis reikalas. Man atrodo, kad beprasmiškai yra dešiniųjų radikalų norai pinigais įvertinti seniai patirtas skaudžias žaizdas ir kai-

riųjų radikalų samprotavimai apie pastatytas gamyklas. Deja, toks tada buvo gyvenimas, tokia mums nepalanki istorijos eiga. Galėtume ir iš lenkų paprašyti už Vilniaus krašto okupaciją, bet pirmųjų nepriklausomybės metų politikams užteko proto istoriją palikti istorikams. Daug daugiau naudos galima gauti per gerą kaimynišką bendradarbiavimą. Su Rusija, žinoma, būtų kur kas didesnės sąskaitos, tačiau jei turėtume palankius ekonominius santykius, per dvidešimt metų ko gero jau pusę tos žalos būtume atgavę kitomis formomis. Nepamirškime, kad euforijos laikais įvykęs referendumas galioja mums, bet ne kitai valstybei. O jei Rusija surengtų referendumą ir paklaustų savo gyventojų „Ar reikia išmokėti už Stalino laikų žalas kitoms valstybėms?“, tikrai išgirstume mums nepalankų atsakymą, nes nuolatinė trintis sugadino buvusį gerą mūsų paveikslą daugumos paprastų žmonių sąmonėje. Žalos ir istorijos klausimų aštrinimas suvaidino čia neabejotinai didelį vaidmenį. Kažin, ar verta iš kiekvienos vyriausybės reikalauti, kad iš naujo pripažintų okupaciją. Borisas Jelcinas tai jau buvo padaręs. Tuo mes ir galime vadovautis, rašyti savo istoriją.

Šiandien tokia situacija, kad Rusijoje nėra nei žmoniškos valdžios, nei įtakingos vakarietiškos opozicijos: kaip sakoma, žmonių daug, o nėra su kuo žmoniškai pasišnekėti. Rusija – didelė valstybė su didžiuliu kultūriniu potencialu – ten visko prirašoma ir prispaudinama, vienu mokslininkų požiūriu sutampa su mūsų šalis, kitų – ne. Pasaulyje tai ne naujiena. Ir mūsų žmonės daugiau visko prirašytų ir išleistų, jei spauda ir knygų leidyba nebūtų priversta laisvojoje rinkoje konkuruoti su alum ir degtine. Net ir baltarusiai turi išsileidę daugiatomę istorijos enciklopediją, tritomę Didžiosios Lietuvos ku-

nigaikštystės enciklopediją, o kur mūsų panašūs leidiniai?

Norint suderinti skirtingus požiūrius reikia daug padirbėti specialistams, reikia geros politikų valios. Antai, prancūzai savo kalendoriuje turi Atminimo dieną – lapkričio 11, kuri seniau vadinosi Pergalės diena. Būdavo lankomi karių kapai, dedamos gėlės, deginamos žvakutės Pirmojo pasaulinio karo žuvusiems atminti. Dabar ta diena vadinasi Pirmojo pasaulinio karo pabaigos diena. Apeigos tos pačios, bet pavadinimas ne toks išdidus ir kaimynams vokiečiams jis mažiau neigiamų jausmų bekelia, o gal naujoji karta kokių nors slogių prisiminimų ir visai neturi. Nei Vokietija, nei Prancūzija, ko gero, nė viena kita Europos valstybė neturi tiek gedulo mėnesių ir dienų, kiek mes. Net ir per pakiliausias šventes pasidraskome senas žaizdas, piktomis kalbomis ant jų užsipildami druskos. Iš kitų kartais gana greitai pasiimame nelabai vykusius dalykus. O kad taip išmoktume šalto ir blaivaus požiūrio į savo istoriją, kad daugiau rūpesčių ir išminties skirtume ateities siekiams, savo visuomenės solidarumui didinti, tada neabejotinai mažiau bereikėtų su pavydu žiūrėti, kaip gyvena žmonės Vokietijoje ar Prancūzijoje, net ir tada, kai euro zonoje krizė. Apie vakarietiškas vertybes tik daug kalbame, tačiau tai, kas ten vertingiausia, į mūsų kraują įauga sunkiai. Todėl kartais kitos šalies policijai ir tenka iš salės varinėti mūsų sporto sirgalius, nors daugeliui mūsų atrodo, kad nieko smerktino nebūta. Jau daug maloniau girdėti, kaip mūsų augsine olimpiete nepasidalina dvi valstybės, negu matyti, kaip su antrankiais lietuvačius išsiunčia į gimtus kraštus. ■

„Mūsų reitingus lemia nuolatinė veikla žmonėse“

Taip teigia Lietuvos socialdemokratų partijos vicepirmininkas, centrinio rinkimų štabo vadovas Juozas OLEKAS. Su juo kalbamės apie artėjančius Seimo rinkimus.

– Visuomenės apklausos rodo, kad socialdemokratų partija pasi-tiki daugiausia žmonių, nors kelių tyrimo agentūrų duomenys savo dy-džiais kiek skiriasi. Ar jūs pasitikite tais skelbiama reitingų procentais, ar juos pasitikrinate tiesioginiuose susitikimuose su žmonėmis?

– Mums svarbiausia Lietuvos žmonių nuomonė. Manau, kad jie per paskutinį dešimtmetį, palyginę septynerius socialdemokratų buvi-mo valdžioje metus su dabartiniu konservatorių laikotarpiu, pamatė, kad yra ryškus skirtumas žmonių gyvenime dėl skirtingų ideologijų partijų valstybės valdymo. 2001-2008 m laikotarpis pasižymėjo ženkliai investicijom į socialinę sritį – nedarbo sumažėjimu, dar-bo užmokesčio didinimu, socia-linių išmokų augimu, ypač para-mos šeimai, vaikams stiprėjimu. Pensijos buvo didinamos ir laiku išmokamos, Garantuojamas jauni-mui nemokamas mokslas, siekta jį stiprinti kokybiškai – matome, kad svetur išvažiavę mūsų specialistai yra gerai vertinami. Ir kas atsitiko per paskutinius ketverius metus? Konservatorių ir liberalų tende-mas daugelio žmonių gyvenimą tiesiog sutraikė, atimdamas iš jų darbą, pragyvenimo šaltinį, atlygi-

nimą paversdamas visiškai niekinį, brangsta šildymas, maistas, ne-pasigailėta ir vieno iš visuomenės informavimo šaltinių – spaudos, panaikinus jai PVM lengvatas už-sidarė penktadalis leidinių.

– Kuo LSDP gali būti patraukli rinkėjams?

– Rinkėjų akis turi atskirti, kad ne visi politikai vienodi. Bendrau-damas su žmonėmis patyri, kad jie vertina tuos politikus, kurie nesi-švaisto nepamatuotais pažadais, kurie yra profesionalai, turi labai aiškią socialinę orientaciją – tokie yra LSDP atstovai.

Mūsų pasirinktas devizas „Svar-biausia – žmogus“ jau trečioje rin-kimų kampanijoje reiškia ir mūsų nuolatinį darbą su žmonėmis, ir mūsų nuolatinį darbą su žmonėmis, bet ir po jų. Mes kalbamės su žmonėmis, todėl žinome jų proble-mas, ir žinome, kaip jas spręsti, tu-rime atsakymus į dabarties iššūkius – pirmiausia užimtumo, oraus atly-ginimo už darbą, švietimo, sveikatos apsaugos prieinamumo užtikrini-mo. Tas darbas vyksta nenutrūks-tamai. Tai paliudija ir mūsų Seimo narių veikla, ir labai sėkminga veikla daugelyje savivaldybių, kur turime daugumą, dirba mūsų merai.

– Dažnai pasakoma, kad per rinkimus matome vis tuos pačius veidus. Ar LSDP gali sakyti, kad turi naujų veidų?

– Manau, kad mes suderiname išmintingą patirtį ir jaunystės ener-giją, maksimalizmą. Tai galima pa-lyginti kad ir su krepšinio rinktine. Kai kalbi su žmonėmis, matai, ką vertina jie – ar labiau patyrusius, kaip antai Butkevičius, Juršėnas, Andriukaitis, ar tokius naujokus politikoje kaip Sacharukas, Kara-lius, Nedzinskas, kurie nesusivo-kia, kaip reikia spręsti vieną ar kitą problemą. Manau, sutiksime, kad bet kurioje srityje geriausiai darbą atlieka profesionalai.

Mes visą laiką į rinkimų sąra-šą įrašome jaunimą, turime tam griežtas taisykles. Ir šių metų jau-nųjų kandidatų daugelis kelinta kadencija dirba savivaldybių ta-rybose, taigi yra ragavę politiko duonos. Mes turime patirties ir at-sinaujinimo labai gražią simbiozę. Reikia estetiško šviežumo ir reikia išminties, tam tikros brandos, kad būtų galima pateisinti žmonių lū-kesčius. Manau, kad toks ir yra mūsų partijos kandidatų sąrašas.

– Buvo pasigirdę kalbų apie ga-limą jūsų partijos koaliciją su kito-mis opozicinėmis partijomis.

– Koalicijos mes nebuvo-me su-darę, kalbėjome tik apie korektišką rinkimų agitaciją. Matysim, jei per rinkimus į Seimą gausim absoliučią daugumą, įgyvendinsime visas savo idėjas. Jeigu rinkėjų valia reikės su kuo nors derinti savo veiksmus, ieškosim partnerių, kurių progra-mos bus artimiausios mums.

– Jūs dalyvaujate ne pirmoje rinkimų kampanijoje. Kas jums yra svarbiausia, kokie dalykai ne-priimtini?

– Man svarbiausia yra tiesioginis bendravimas su žmonėmis. Jeigu aš galiu su jais susitikti, pasišnekėti, iš-dėstyti savo poziciją, išgirsti rinkėjų

nuomonę, atsakyti į jų klausimus, manau, kad tai yra labai svarbu.

Rinkimų kampanijoje žeidžia taškymasis pinigais, reklamos pir-kimas, juodosios technologijos, kurių vis dar pasitaiko. Bet manau, kad Lietuvos žmonės pakankamai politiškai brandūs, ir jie atskirs pelus nuo grūdų. Ir rinks tuos po-litikus, kurie geba ne švaistytis žo-džiais, bet kantriai dirbti valstybės stiprinimo darbus.

– Kokius konkurentus per šiuos rinkimus į Seimą laikote rimčiau-siais?

– Pagrindiniai yra konservato-riai ir liberalai, kurių ideologija yra

visiškai priešinga mūsųiškai – jie palieka žmogų vieną lyg ant ledo. Be abejo, dėl rinkėjų balsų ir idė-jų su mumis konkuruos ir Darbo, ir Tvarkos ir teisingumo partijos, besiskelbdamos liberaliomis jos bando žadėti ir tai, kas yra social-demokratiška.

– Vadinasi, socialdemokratinės vertybės yra patrauklios, jei jas rin-kimų kovoje panaudoja ir kiti?

– Jas kartais pasisavina jau ir dešinieji. Tikiu, kad žmonės tai įvertins ir geriausias pasirinkimas jiems bus Lietuvos socialdemo-kratų siūlomas valstybės tvarkymo kelias. ■

Apklausų duomenys klaidina?

Petras EIDUKEVIČIUS

Pastarasis socialdemokratų rei-tingas „Vilmorus“ apklausoje („L. ry-tas“, 2012 07 14) yra 13 proc., o tuo paties laikotarpio „Baltijos tyrimai“ apklausoje („Respublika“, 2012 07 10) rodo 18,9 proc. Skirtumas tarp rezultatų (pusantro karto) yra toks didelis, kad kelia pagrįstus įtarimus dėl tyrimų patikimumo. Be to, jis yra sisteminis – skirtumas, lyginant dviejų apklausos centrų rezultatus, visada ir ankstesniais atvejais yra į vieną ir tą pačią pusę. O tai – jau techninės bėdos.

Pagal apklausų punktą „nebal-suotų“ „Vilmorus“ pateikia apie tris kartus mažesnę procentą, nei ma-tome praktikoje. „Baltijos tyrimai“ šiuo, labai svarbiu kaip kontroliniu, punktu rezultatų iš viso nepateikia, matyti, norėdama nuslėpti tyrimus kompromituojantį faktą.

Palyginus abiejų apklausų „nuo-monės apie veikėjus“ lenteles, matosi esminis skirtumas. „Vilmorus“ lente-lėje yra tik vienas kairysis politikas, o „Baltijos tyrimų“ analogiškoje lente-lėje jų yra net penki. Tad dėl rezulta-tų objektyvumo tenka labai suabejoti

(bent „Vilmorus“). Ydinga apklausos praktika klausti „palankumo“ nuo-monės apie atskirus konkrečius veikėjus. Atsakinėjantieji „palankumą“ dažnai supainioja su „žinomumu“, žiniasklai-dos inicijuotu. Prisiminkime, kokius aukštus „palankumo“ reitingus abie-juose apklausų centruose turėjo tele-vizijos „asas“ A. Valinskas. Kas liko iš to „palankumo“?

Rimtos partijos turėtų rimtai pasidomėti dėl tokio rinkėjų klaidi-nimo. Reitingų lentelės, kaip „žino-mumo“ veiksnys, yra labai svarbus priešrinkiminių agitacinis argumen-tas. Tokiu atveju gal net verta kreiptis į teisumą? O kaip kitaip įveikti priva-čios firmos „komercinės paslapties“ uždangą?

Žinomas apie 80 metų senumo atvejis, kai JAV Respublikonų partija padavė į teismą samdytus matema-tikus, klaidingai apskaičiavusius ap-klausos tyrimuose rinkėjų palankumo reitingus. Patys matematikai pradžioje negalėjo rasti savo klaidos. Apklausti buvo per 100 tūkstančių rinkėjų. Pa-tikimumui tokio skaičiaus pakako su kaupu. Tik rinkimų rezultatai buvo priešingi, nei rodė jų tyrimai. Demo-kratų, stokojančios lėšų partijos, sam-

dyti matematikai apklausė viso labo tik 10 tūkstančių rinkėjų, ir pataikė. Galų gale matematikai atrado savo klaidą. Tie 100 tūkstančių, nesiskaitant su pi-nigais, buvo apklausti telefonais pagal griežtas atsitiktinio pasiskirstymo tai-sykles. Tačiau tas pasiskirstymas buvo ne visoje rinkėjų masėje, bet tik tarp telefonų turėtojų. Tais laikais telefo-nus turėjo tik patys turtingiausi, kurių yra mažuma bendroje rinkėjų masėje. Demokratų apklausa buvo vykdoma gatvėse, apklausiant atsitiktinai sutik-tus praeivius. Jie - mažiau pasiturin-tys - sudarė didžiąją daugumą rinkėjų masėje. Ir jie daugiau simpatizavo de-mokratui T. Ruzveltui. Todėl tokie ir matematiškai dėsningi rezultatai.

Nors ir Demokratų atveju tyrimo rezultatai nėra matematiškai tikslūs – tik arčiau tiesos.

Sukauptas patyrimas leidžia tiks-liai atlikti visuomenės nuomonės apklausų tyrimus. Tik reikia laikytis griežtų matematinių reikalavimų. Jų pas mus, akivaizdu bent minė-tais atvejais, nesilaikoma. Konkreti rimtos partijos užduotis: pra-skaidrinti visuomenės nuomonės ty-rimus. Gal steigti skaidresnį bent te-oriškai valstybinį tyrimų centrą? ■

Partijos rengiasi lemiamam mūšiui dėl Seimo

Įpusėjus vasarai dauguma politinių partijų suaktyvino pasirengimą rinkimų kovai. Pasitelkę viešųjų ryšių specialistų konsultacijas, partijos siekė įsitvirtinti viešojoje erdvėje bei taip gauti kuo daugiau rinkėjų simpatijų. Internetas lūžo nuo reklamos, kurioje garsūs ir mažiau girdėti politikai skelbė, kad būtent jie geriausiai žino, ko reikia Lietuvai ir kaip pakeisti situaciją šalyje. Tačiau analitikai pabrėžia, kad šiemet priešrinkiminė kova yra ganėtinai monotoniška, lozungai neįkvėpiantys, todėl tradicinėms partijoms pritraukti naujų gerbėjų bus sunku. Pastebima ir tai, kad naujų politinių partijų, kurias tautiečiai taip mėgsta apdovanoti rinkimuose gausiu palaikymu, pozicijos nėra stiprios, o jų gausa mažina galimybes patekti į Seimą.

Gediminas DUBONIKAS

Viešieji ryšiai – partijų galimybė laimėti?

Politinės partijos rinkimų kovą pradeda daug anksčiau nei skelbiama oficiali rinkimų kampanijos pradžia. Tradicinė politinių partijų pasirengimo rinkimų vajui dalis yra siekis įsitvirtinti viešojoje erdvėje. Partijos sudaro rinkimų štabus, kuriuose strateguoja, koku būdu pritraukti rinkėjus. Dažnai pasitelkiami ir įvairūs konsultantai, viešųjų ryšių bendrovės.

Skelbiama, kad šiemet politikai taip pat į pagalbą pasitelkia specialistus. Štai konservatoriai į pagalbą pasitelkė bendrovę „VIP Communications“. Opozicijoje esantys socialdemokratai mano, kad geriausiai dėl rinkimų strategijos konsultuotis su Strateginių komunikacijų centru. Liberalų ir centro sąjungai (LiCs) ruošti rinkimams padeda bendrovė „Mediapool“, partijai „Tvarka ir teisingumas“ (TT) – agentūra „PIAr“. Kitos partijos taip pat naudojasi įvairių konsultantų pagalba.

Taigi, mūsų šalyje ko gero nėra nei vienos didesnės partijos, kuri norėtų ar gebėtų vien vidinių rezervų dėka sukurti ir įgyvendinti

rinkimų kampaniją. Sunku pasakyti, ar partijos nepasitiki savo jėgomis, neturi kompetentingų žmonių, išmanančių šią sferą, ar tiesiog mano, kad konsultantai sugebės jiems pasiūlyti patraukliausią strategiją, pritrauksiančią naujų rinkėjų.

Neaišku, kiek mūsų šalyje partijų pergales nulemia viešųjų ryšių strategija. Vis dėlto, kaip ir kasmet, politikai stengiasi įgyvendinti rinkimų štabuose parengtas taktines idėjas. Nors siekiama įsitvirtinti visuomenės informavimo priemonėse (VIP), tačiau politinės reklamos apribojimais kiek pakoregavo šią sferą. Akivaizdu, kad pastaruoju metu partijos susikoncentravusios į politinę reklamą internete, o kitose žiniasklaidoje jos mažėja. Rinkimų nuostatai, draudžiantys politinę TV reklamą, taip pat suveikė interneto naudai.

Todėl peržvelgę interneto erdvę pabandykime nustatyti, kokia partijų rinkimų strategija ir kokias tendencijas galima išvelti.

Neišlenda iš interneto

Politikų užsakomoji reklama jau kuris laikas šmėžuoja internete. Atsivertę populiariausią portalą matome net kelių partijų politines

reklamas, kurių principas – identiškas. Partijos vadovas, lyderiai ar eiliniai nariai skatina rinkėjus įvairiais lozungais.

„Konkretūs darbai, o ne pažadai“, – įrodinėja A. Meliano (LiCs) reklaminis langas, „Už savanorišką renovaciją...“, – skelbia aplinkos ministro G. Kazlausko (LiCs) reklama, netgi ir ne pats mėgstamiausias visuomenėje šios partijos atstovas A. Valinskas nusitakė į jaunimą ir skelbia, kad būtina įteisinti balsavimą internetu. Partijos vadovas A. Čaplikas gyventojus ragina statyti naują AE, o garsus disidentas V. Bogušis siekia įteisinti dvigubą pilietybę.

Taigi, reklamuojasi kone visas LiCs avangardas. Nors reklama orientuota į populistinius, nieko nestebinančius ir kitų partijų ne kartą naudotus šūkius, nemažai vietos reklaminiame lange skiriama žaismingiems elementams, skaitytojai tarsi raginami „sumušti delnais“ su politiku. Tokia žaisminga reklamos forma ko gero patraukli jaunam rinkėjui ir mažiau įdomi vyresnio amžiaus interneto skaitytojui. Jaunas rinkėjas, ne itin skaitantis šūkius, tačiau mėgstantis išorinį žaismingumą – LiCs elektorato pagrindas, todėl šiuo atveju jie tikrai pasirinko teisingą strategiją.

„Tvarkos ir teisingumo“ reklama – europarlamentarų J. Imbraso arba R. Pakso profiliai ir prierašas: „Sukčiai rūpesčius kelia, o bizūno nesulaukia“. Paspaudus ant reklamos atsidaro jų tinklapis Europos Parlamente. Partija pasirinko strategiją rinkimuose į mūsų šalies parlamentą akcentuoti ne Lietuvoje dirbančių partijos narių veiklą, nors ir keliama Lietuvai svarbūs klausimai. Vaizdinė partijos reklama yra nuobodi, nėra jokios dinamikos ar kitų partijos narių.

Kiek kitą strategiją naudoja LSDP. Socialdemokratų reklamoje taip pat dominuoja veidai, tačiau dauguma jų – žmonės, dirbantys Lietuvoje. Be to, socialdemokratų reklamose daug jaunų veidų. Greita tradicinių partijų lyderių – A. Butkevičiaus, europarlamentarų J. Paleckio, V. Blinkevičiūtės, matėsi ir ne tokių garsių atstovų – J. Pankauskas, A. Dudėnas, J. Požela. Jauni veidai labiau patraukia akį. Rinkimų šūkių kiek filosofiniai, turintys priversti susimąstyti. Tačiau jie jau girdėti politiniame fone. Partijos reklama galėtų būti dinamiškesnė.

Darbiečių reklamoje dominuoja jų partijos vadovas. Milijonierius pavaizduotas kaip eilinis žmogus – su džinsais. Taip norima sutelkti šios partijos elektoratą, kurio diplomatiškas, oficialus aprangos stilius ko gero neimponuoja.

Konservatoriai partinėje reklamoje neabejotinai siekė parodyti nuveiktus darbus. Jie akcentavo energetinės nepriklausomybės šūkius. Tai nėra nauja strategija. Ko gero visos valdžioje buvusios partijos bando parodyti, kiek daug nuveikė gyventojų labui, stengiasi įtikinti, kad būtina tęsti darbus. Vis dėlto, šioje vietoje labiausiai trūksta

savikritiškumo. Neteko matyti, kad valdžioje pabuvusi partija drąsiai įvardintų savo klaidas. O tai ko gero būtų daug patraukliau, nei girtis būtais ir nebūtais nuopelnais.

A. Zuoko partijos TAIP reklama skiriasi nuo socdemų, liberalcentristų, TT ar darbiečių. TAIP nesiekia kelti esminių klausimų, nėra skambių šūkių. Sostinės mero bičiuliai susikoncentravo į vieną sferą – Seimo narių skaičiaus sumažinimą. Tai dominuojanti jų reklaminės kampanijos idėja. Nors toks žingsnis gan rizikingas, nes neskiriama dėmesio socioekonomikai, energetikai ir pan., kaip kad daro kitos partijos, o esmine Lietuvos problema norima pavaizduoti per didelį parlamentarų skaičių. Bendrame politinės reklamos internete fone tokia iniciatyva yra gana netradicinė. Kita vertus, idėja dėl Seimo narių skaičiaus sumažinimo nėra nauja ir ją eksploatuodavo įvairių partijų atstovai, tačiau net ir jie ko gero apie tai kalbėdavo su tam tikra pašaipa, nes jau ne tik politologams, bet ir daugumai rin-

kėjų tokia iniciatyva atrodė kaip pigus politikavimas ir rinkimų triukas.

Taigi, peržvelgus internete tendencijas galima susidaryti aiškią nuomonę, kad politinė reklama šiemet yra ne itin originali. Partijos dažniausiai naudoja populistinius, nusibodusius lozungus arba jų modifikacijas. Žaismingumo taip pat trūksta, o apie savikritiką Lietuvos rinkimų kampanijose ko gero dar anksti kalbėti.

Netrūksta skandalų

Rinkimuose dažnai pasitaiko įvairių skandalų ar netgi nelegalių technologijų. Dar neprasidėjus rinkimų vajui politinės reklamos technologijų sfera išnaudojama visu tempu. Politikai stengiasi reklamuotis ne tik legaliais būdais. Štai A. Zuoko partijos bendraminčiai nutarė pasipuošti būstinę nepažymėta reklama. VRK tai pastebėjo, tačiau A. Zuoko bičiuliams, įpratusiems karaliauti sostinėje, rinkimų prievaizdų nuomonė ▶

► buvo neįdomi. Į būstinę atvykusi VRK narį pasitikusi darbuotoja įtikinėjo, kad jokios politinės reklamos nebuvo, kad pastatė išikūrusi visuomeninė organizacija „Taip“, o ne to paties pavadinimo A. Zuoko vadovaujama partija.

Su šio politiko suburtu judėjimu ir jo siekiais patekti į Seimą susijęs ir dar vienas akibrokštas. VRK domisi, kas siuntinėjo bauginančio turinio reklamines SMS žinutes, kuriomis agituota palaikyti TAIP iniciatyvą dėl Seimo narių skaičiaus sumažinimo. Pats sostinės meras pareiškė, kad tokių reklaminių žinučių jo partijos atstovai nesiuntinėja.

Vis dėlto, A. Zuokas patvirtino savo, kaip originalaus politiko, įvaizdį, nors demonstruoja aki-vaizdų populizmą. Pažvelgę į šio politiko strategiją savivaldos rinkimuose, matysime panašias tendencijas, kai vilniečiams buvo žadamos tūkstantinės algos, tiesa, po kelerių metų. Tada rinkimų štabo iniciatyva pasiteisino, o ar rinkėjai užkibs ant dar didesnio populizmo kabliuko šiuose rinkimuose – sunku pasakyti.

Skandalų netrūksta ir pačiose partijose. Šioje srityje pirmąja konservatoriai. Vienas partijos vadovų M. Adomėnas sukėlė sumaištį dėl galimo pasitraukimo iš šios partijos rinkimų štabo. Konservatorių gretose kilo šurmulyš ir dėl N. Puteikio. Jis partijos kolegas neva jau kurį laiką atakuoja trumposiomis žinutėmis telefonu, kviesdamas apleisti A. Kubilius vadovaujamą Tėvynės sąjungą ir prisijungti prie D. Kuolio kuriamos partijos. Savo ruožtu N. Puteikis tvirtino jokių žinučių nesiuntinęs. Politikas aiškino, kad partijoje daug kas pavydi, kad jis saviškių buvo aukštai reitinguotas.

Mažųjų partijų veikla aktyvėja

Lietuvoje yra ištis daug partijų, kurios neturi didesnės įtakos,

bet siekia dalyvauti rinkimuose. Stipriausias mažas politines partijas nesunku išskirti. Tai socialdemokratų sąjunga, socialistinis liaudies frontas, tautininkai. Prie šių tradicinėmis Lietuvos politiniame gyvenime tapusių mažųjų partijų prisijungė ir keletas kitų naujų. Viena jų, taip pat nepasižyminti narių gausa, bet turinti galimybių gauti vietų Seime, yra „Drąsos kelias“. Ją palaiko elektoratas, susiformavęs Garliavos įvykiuose. Štai partijos vadovė N. Venckienė paskelbė sieksianti patekti į Seimą Vilniaus Naujamiesčio apygardoje. Būtent čia priskirti užsienio lietuviai, o tarp užsienyje gyvenančių tautiečių „Drąsos kelias“ turi nemažą rėmėjų būrį. Taigi, partijos rinkimų strategijoje užsienio lietuviai yra vienas pagrindinių akcentų.

Dar vienas mažųjų partijų atstovas, galintis gan gerai pasirodyti rinkimuose, yra Lietuvos žaliųjų sąjūdis. Šios partijos vedlys yra buvęs Prezidentės patarėjas L. Balsys. Nors ši partija neturi itin didelių materialinių išteklių, o ir žaliųjų politinėmis idėjomis besivadovaujančių rinkėjų nėra daug, jai pavyko pasitelkti labai svarbų klausimą – naujos AE statybas. Taigi, raginimas nestatyti naujos elektrinės yra šios partijos pagrindinis privalumas ir didelis išskirtinumas rinkimų vajuje. Bendrame kontekste partija neturi ryškesnių vedlių, tačiau būtent agitacija prieš naują AE ir referendumas gali padėti jiems pasiekti tam tikrų rezultatų.

Dar viena bendra šių dviejų paminėtų mažų partijų sfera – protesto balsų pritraukimas. Tiek „drąsieji“, tiek žalieji gali pritraukti tą elektoratą, kuris rinkimuose balsuoja ne už, o prieš.

Taigi, turinčios savitų bruožų ir viešojoje erdvėje atrodančios gan išskirtinai, šios partijos gali sudaryti varžovą tradicinėms, didžiosioms politinėms jėgoms. Kitos mažosios politinės partijos neturi daug galimybių aktyviau pasirung-

ti rinkimuose, nors atskiri jų atstovai gali pakovoti dėl Seimo nario mandato.

Vis dėlto naujų partijų ir judėjimų gausa skaido jų elektoratą ir mažina galimybes.

Socialiniai tinklai – ne panacėja

Greta tradicinių VIP, politinės partijos siekia išnaudoti ir kitas savireklamos formas. Internetas šiuo metu gali pasiūlyti ne tik reklamą savo portaluose. Socialiniai tinklai taip pat yra ta sfera, kurioje viso pasaulio politikai siekia užsidirbti sau papildomų balų ir populiarinti įvairias iniciatyvas.

„Šiuo metu socialiniai tinklai politikoje nėra privalumas, tai yra būtinybė“, – teigia viešųjų ryšių specialistas, analizavęs socialinių tinklų galimybes, Povilas Žarnauskas.

„Pasaulyje ir ypač didžiosiose pasaulio valstybėse socialiniai tinklai yra svarbus įrankis rinkimų kovose. Tačiau daugelis žmonių šiek tiek klysta manydami, kad tai yra lemiamas veiksnys kovoje dėl postų. Kalbant apie socialinius tinklus ir rinkimus – visų pirma reikia kalbėti apie JAV. Daugelis susidaro įspūdį, kad Obama laimėjo rinkimus, nes turėjo „Facebook“. Deja, taip nėra. Prezidentas Obama laimėjo rinkimus, nes kiekvienai žmonių grupei sakė tai, kuo jie domisi ir kas jiems svarbu. Socialiniai tinklai tiesiog jam leido tiesiogiai bendrauti su žmonėmis ir parodyti save tokį, kokį nori matyti rinkėjai“, – įsitikinęs specialistas.

P. Žarnausko paklausus, kokia situacija su socialinių tinklų galimybėmis Lietuvos politikoje, sakė, kad „Lietuvos politikai socialiniuose tinkluose reiškiasi, tačiau jie ten tik egzistuoja, bet ne išnaudoja tinklų galimybių“.

„Visiems susidaro įspūdis, kad kai kurie politikai, tokie kaip A. Zuokas, yra socialinių tinklų „guru“. Taip nėra. Tiesiog A. Zu-

A. Janušonius piešiniai

kas tai daro geriau už kitus“, – įsitikinęs P. Žarnauskas.

Jo teigimu, daug liūdniau yra su kai kuriais kitais politikais. „Socialiniai tinklai parodo mūsų politikų nesusivokimą. Politikas

bijo parodyti save kaip žmogų. Niekam neįdomu skaityti politikų nuolatinius pažadus, kaip jie sukurs socialinį teisingumą arba kaip pakels pensijas. Tai nuobodu. Nėra jokio turinio, o turinys

T. Janeliūnas: politikai keičiasi informacija, o ne pritraukia rinkėjus

Tai, kad politikų skelbiami pažadai yra skirti greičiau oponentams arba partijos bičiuliams, o ne rinkėjams, pastebi ir politologas Tomas Janeliūnas.

Jis mano, kad viešojoje erdvėje partijos atrodo nuobodžiai, nesiekia pateikti kažkokių naujų idėjų, o kartoja populistinius lozungus. „Tie lozungai daugiau skirti oponentams, ne naujiems rinkėjams. Partijoms trūksta naujų iniciatyvų, galinčių ką nors realiai pakeisti. Tarkim, tvarkiečiai kėlė Trečiosios respublikos idėją, tačiau ji taip pat nebuvo plėtojama, daugiau nieko originalaus negalima pamatyti“.

Politologas teigė, kad vis rečiau matosi partijų ideologinis savitumas, vietoj jo visos tradicinės partijos akcentuoja panašų požiūrį.

„Vienintelė naujovė – naujos partijos. Anksčiau prieš rinkimus susikurdavo nauja partija, o dabar jų yra net kelios. Todėl jei anksčiau buvo galima sakyti, kad protesto elektoratas tikrai parems naują partiją ir ji pateks į Seimą, tai dabar tokie balsai gali pasiskirstyti tarp kelių partijų, todėl joms daug sunkiau patekti į Seimą. Tuo labiau, naujos partijos gan skirtingos“, – sakė jis.

Politologas išskyrė dvi grupes naujų partijų. „Drąsos kelias“ ir A. Zuoko partija turi didesnes galimybes, nors ir yra pakankamai skirtingos. Kitos naujos partijos turi mažesnę palaikymą“, – sakė analitikas.

A. Kulakauskas: mūsų rinkimai per daug nesiskiria nuo kitų Vakarų šalių

Istorikas, politologas Antanas Kulakauskas įsitikinęs, kad niekas iš politikų nesugeba įžvelgti esminių permainų būtinybės. „Visi kalba apie siekius, skamba lozungai, tačiau kažkodėl politikai nepastebi, kad reikia keisti visą sistemą, pirmiausiai kalbant apie vietos savivaldos ir centrinės valdžios santykį“, – sakė jis.

A. Kulakauskas įsitikinęs, kad Lietuvai būtina stiprinti vietos savivaldą, plėsti jos funkcijas, tada, atkritis mažiau svarbiems klausimams, Seimo darbo kokybė gerokai pasikeis. „Nė viena partija nekalba apie tokių pakeitimų. Netgi galvojama apie savivaldos siaurinimą. Tai ištis didelė problema“, – sakė jis.

Kalbėdamas apie rinkimų vajú mokslininkas teigė, kad rinkimų kampanijos Lietuvoje nėra kažkuo labai išskirtinės. „Be abejo, kiekvienoje šalyje rinkimų kampanijos vyksta vis kitaip. Tačiau nereikia galvoti, kad pas mus yra kažkas blogai, daug pažeidimų ar pan. Nė vienoje šalyje nėra idealios sistemos, kaip nėra ideali ir pati demokratija. Jei iš istorinių pozicijų pažvelgsime, Vakarų šalyse taip pat buvo daug įvairių nesklandumų, todėl mūsų situacija tikrai nėra bloga, net jei ir būna kokių skandalų ar pažeidimų, jie nėra tokie reikšmingi, kad kenktų demokratijai“, – sakė A. Kulakauskas.

Antrosios pensijų pakopos reforma?

Tai bendrojo gėrio klausimas

Birželio 29 d. Konstitucinis Teismas paskelbė, kad pervedimų iš Sodros į privačius pensinius fondus sumažinimas nuo 5,5 proc. iki 1,5 proc. neprieštarauja LR Konstitucijai. Vienas iš KT argumentų – tebesitęsianti ekonominė krizė, arba ypatingoji padėtis, šalyje.

Algirdas SYSAS

Seimo narys, LSDP vicepirmininkas

Krizė rudenį pasmarkės, žada ekonomistai. Tačiau esu nuoširdžiai įsitikinęs, kad esmė – net ne ypatingoji padėtis, o pirmiausia – visuomenės bendrasis gėris.

Prieš priimant šį Konstitucinio Teismo sprendimą, Lietuvos laisvosios rinkos institutas (LLRI) skundėsi, cituoju, kad „Užuot atstatęs pensijų kaupimo lygį iki 5,5 proc., Seimas ruošiasi panaikinti kaupimą, automatiškai visus gyventojus grąžinant į „Sodrą“ bei „pensijų fondai patys nežlugs, bet <...> tyčiniu ir valiniu sprendimu sužlugdyti ketina Seimas“.

Niekas privačių pensinių fondų neketina žlugdyti, net jei išvis būtų panaikinti dabartiniai 1,5 proc. „Sodros“ pervedimai į juos.

Pradėsiu nuo to, ar LLRI nori pasakyti, kad privatūs pensiniai fondai Lietuvoje, kurie yra vieni iš finansinių LLRI rėmėjų, dirba taip neefektyviai, kad be „Sodros“, kuri

turi 9 mlrd. Lt. deficitą ir kurią LLRI dar visai neseniai siūlė naikinti, pinigų neišsiverčia? Kas čia Lietuvoje – „Sodros“ (piliečių) „išlaikytiniai“?

Pabrėšiu, kad Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP) nėra prieš privačius pensinius fondus. Jei tik žmonės nori ir turi galimybių, tegul juose kaupia, tačiau savo pačių atsakomybe ir rizika, o ne „Sodros“ (dabartinių pensininkų, ligonių, bedarbių ir kt.) bei valstybės biudžeto sąskaita.

Ką noriu tuo pasakyti? Dabar pensijų kaupimas antrosios pensijų pakopos privačiuose fonduose vyksta, panaudojant „Sodros“ ir valstybės biudžeto pinigus, kurie realiai galėtų būti skirti einamosioms draudžiamosioms išmokoms, t.y., pensijoms, bedarbio, motinystės (tėvystės) ir kt. išmokoms.

Jei būtų įgyvendinta šiuo metu Vyriausybės siūloma antrosios pensijų pakopos reforma 2+1+1 (nuo 2016 m. – 2+2+2), kai pensijos privačiuose fonduose kaupiamos iš 2 proc. privačių gyventojų pajamų, 1 proc. – „Sodros“ įmokų ir 1proc. – valstybės biudžeto, vis tiek viešieji pinigai gultų pirmiausia į privačių fondų sąskaitas.

Šiandien Lietuvoje yra 700 tūkst. pensininkų; dar 300 tūkst. gauna neigalumo ir našlaičių pensijas. Jiems visiems mokama iš „Sodros“, ir nemaža jų dalis neturi kito pajamų šaltinio.

„Sodros“ deficitas metų pabaigoje gali išaugti iki 10–11 mlrd. Dabartiniai 1,5 proc. pervedimai nuo draudžiamųjų pajamų iš „Sodros“ į privačius pensinius fondus valstybei kainuoja apie 0,4 mlrd. Lt. per metus. Tai yra dideli pinigai valstybei, kaip ir siūlomas 1 proc.+1 proc. (o ateityje – net 2 proc.+2 proc.).

Noriu akcentuoti, kad iš esmės tai nėra kalba apie „Sodrą“, o apie žmones: pensininkus, neįgaliuosius, bedarbius, motinas ir tėvus, auginančius vaikus, kurie yra nuo jos priklausomi.

Juo labiau artėjant antrajai krizės bangai, reikia būti solidariems. Negalima palikti dabartinių pensininkų tik su duonos kriaukšle. Nors pensijos buvo atstatytos į prieškrizinį lygį, realiai šiandien jos mažesnės dėl beveik 20 proc. infliacijos.

Dėl to socialdemokratai siūlo mokesčių mokėtojų pinigus palikti ramybėje, o vietoj to skatinti žmones patiems savanoriškai pervesti nuo 1 proc. iki 10 proc. savo pajamų į privačius pensinius fondus, už tai jiems taikant gyventojų pajamų mokesčio lengvatą.

Dar paneigsiu porą „tiesų“, skleidžiamų LLRI. Pvz., kad „Sodros“ pervedimų į privačius pensinius fondus sumažinimas arba panaikinimas neva reiškia „palaidoti galimybę susitaupyti senatvei“ arba „papildyti „Sodros“ pensiją“.

Kiekviena(s) antrosios pensijų pakopos dalyvis(ė) pagal pensijų skaičiavimo formulę gali pasiskaičiuoti, kokia galėtų būti jo(s) pensija, dalyvaujant antroje pakopoje arba nedalyvaujant. Per elektroninę bankininkystę galima pasitikrinti, kokia pensijos dalis sukaupta antroje pakopoje.

Taip kiekviena(s) gali padaryti išvadą, ar apsimoka būti antrosios pensijų pakopos dalyviu. Deja, dabar daugelio būsimos pensijos (sumuojant „Sodros“ ir antrosios pakopos pensijas) turbūt yra sumažėjusios, tiek dėl finansinės ekonominės krizės, tiek dėl privačių fondų valdytojų imamų mokesčių, tiek dėl infliacijos ir pinigų nuvertėjimo.

Kita „tiesa“, kad neva daugiau nei milijonas Lietuvos gyventojų išreiškė pasitikėjimą privačiais pensiniais fondais.

Daugelis neturėjo kito pasirinkimo kaip tik dalyvauti, nes juos automatiškai tam susaistė darbo sutar-

tys, – jie buvo spaudžiami dalyvauti darbdavių. Kitus paveikė perteklinė, bet neinformatyvi reklama. Šiandien, nors užsiregistravusių šiuose fonduose yra beveik 1 mln., realiai įmokas į juos perveda tik apie 700 tūkst. Juose jau nedalyvauja daugiausia emigrantai ir bedarbiai.

Belieka apgailestauti, kad finansinis verslas ir LLRI manipuliuoja visuomenės nežinojimu, mato tik savo interesus bei *nenori ir nesugeba* suprasti bendros situacijos.

Tuo tarpu socialdemokratų pasiūlymas dėl antrosios pensijų pakopos reformos paragintų žmones pačius imtis iniciatyvos kaupti privačiuose fonduose, apsaugotų „Sodrą“ ir paskatintų privačių pensinių fondų valdytojų ambicijas gyventi ne iš valstybės kišenės. Be to, jis būtų naudingas tuo, kad norintys dalyvauti antroje pakopoje būtų skatinami neimti atlyginimų vokeliuose, nes su didesne oficialia alga jie galėtų mokėti daugiau į pensinį fondą.

Socialdemokratai visų pirma remia profesinių pensinių fondų steigimą ir stiprinimą. Į juos darbdavių ir darbuotojų susitarimu būtų mokamos nustatytos reguliarios įmokos. Kaip daugelyje senųjų demokratinių valstybių, tai žmonėms garantuotų didžiąją dalį jų pensijos.

Antrosios pensijų pakopos reforma yra Lietuvos visuomenės bendrojo gėrio klausimas. Ar būtų palikti dabartiniai 1,5 proc. pervedimai iš „Sodros“ į privačius pensinius fondus, ar pasirinkta naujai siūloma pensijų reformos formulė 2+1+1, tai pirmiausia būtų naudinga privatiems pensiniams fondams, o ne Lietuvos žmonėms.

Todėl pensijų sistemą reikia reformuoti, stiprinant „Sodrą“ (o ne ją silpninant), taikant mokesčių lengvatas kaupimui privačiuose fonduose bei skatinant socialinį dialogą ir kolektyvines sutartis, kurios padėtų pagrindą profesinių pensinių fondų kūrimuisi. ■

Kai žmonių santaupos išskrenda nežinoma kryptimi

Vytenis PAULASKAS

Laisvosios rinkos esmė yra kuo pigiau nupirkti ir kuo brangiau parduoti. Tai vadinama verslu. Kuo tas skirtumas tarp nupirkto ir parduotos prekės yra didesnis, tuo verslininkas yra sumanesnis, tuo pelnai yra didesni. Kaip atskirti sąžiningą verslą nuo sukčiavimo, žmonių apgaudinėjimo? Faktiškai griežtos ribos tarp sąžiningo ir nesąžiningo verslo nėra. Juk ar galima pavadinti apgavyste tai, kad žmogus, pavyzdžiui, nusipirkęs prekę vienoje parduotuvėje, nuėjęs į kitą parduotuvę

pamato, kad lygiai tokia pati prekė kainuoja dvigubai pigiau? Niekas nevertė jo pirkti, pats nusipirko, pats pasirinko, pats apsigavo.

Pardavinėja savo prekes prekybininkai, pardavinėja bankininkai savo pagamintus „produktus“, pardavinėja ir politikai rinkėjams savo, dažnai įtartino kvapo idėjas. Tačiau tai, kas vienam dvokia, kitam gali labai skaniai kvėpėti. Todėl apie tai, kad produktas sugedęs, žmogus sužino tik tada, kai tą produktą suvalgo ir stipriai apsinuodija, suserga.

Prieš du dešimtmečius žmonės stovėjo eilėse prie bankų, ku-

rių buvo pridygę labai daug – kaip grybų po lietaus. Kai kurie žmonės netgi pardavė savo namus, butus tam, kad už tai gautus pinigus padovanoję bankams po metų iš tų bankų gautų dvigubai daugiau ir galėtų nusipirkti už tuos pinigus du namus, butus. Mat bankų siūlomos palūkanos už indėlius buvo didesnės kaip 100 proc. Tais bankų klestėjimo laikais žmonės buvo mokomi gyventi iš palūkanų. Atseit, patikėk savo pinigus bankams, gulėk, krapštyk nosį ir lauk, kol iš dangaus ims kristi kepti karveliai – kol sumanieji verslininkai tavo ▶

► pinigų kasmet padvigubins. Deja, kepti karveliai neatskrido, o žmonių santaupos visiems laikams išskrido nežinoma kryptimi.

Ir vėliau bankininkai nesėdėjo be darbo. Jie generavo naujas idėjas, kūrė naujus produktus, ieškojo gražaus, blizgančio įpakavimo tiems savo produktams. O štai paprasti žmonės nepasimokė iš savo klaidų. Pamatę televizijos ekranuose ir laikraščiuose viliojantį pasiūlymą: „Įdarbink savo turtą“, jie vėl kaip drugeliai į liepsną ėmė skristi savo būsimos laimės link. Atseit, įdarbink savo turtą ir lauk, kol tas turtas uždirbs tau milijonus. Deja, ir vėl įvyko tai, kas ir turėjo įvykti – nekilnojamojo turto burbulas sprogo, ir paaiškėjo, kad tas „įdarbintas“ žmonių nekilnojamas turtas uždirbo ne pelną, bet nuostolius. Bankai šiuo atveju veikė labai gudriai – jie sukūrė produktą, kuris jiems leido žaisti nekilnojamojo turto rinkoje niekuo nerizikuojant, nes riziką užkrovė ant savo klientų pečių. Tai klientai už nesėkmingą bankų veiklą turėjo sumokėti savo pinigais, savo užstatytu turtu. Suprantama, kad žmonės, pamatę savo su bankais pasirašytų sutarčių rezultatus, ėmė piktintis, protestuoti, kaltinti bankus, valdžią, kuri, atseit, neprižiūrėjo bankų. Vienas garsus verslininkas, buvęs Seimo narys buvo priverstas apsimesti visiškai kvailėliu, nesupratusiu, kokią sutartį pasirašyti jam pakišo bankas, kad jam iš savo kišenės nereikėtų sumokėti bankui už to banko patirtus nuostolius nesėkmingai investavus į nekilnojamojo turto burbulą. Pagrindinė klaida, kurią padarė tiek tas verslininkas, tiek ir kiti į bankų žabangas pakliuvę žmonės, yra ta, kad jie skaičiavo tai, ką gali laimėti iš to sandorio su banku, tačiau visai nekreipė dėmesio į tai, ką gali pralošti.

Tokių žmonių elgesį galima suprasti ir pateisinti. Juk neatsiejamai rinkos ekonomikos dalis yra reklama. Tos reklamos tikslas yra

paryškinti gerąsias prekės savybes ir užmaskuoti jos trūkumus. Reklama žmones veikia, nes jeigu ji jų neveiktų, tai jos nebūtų visur pilna. Blogiausia tada, kai ta reklama būna apgaulinga, kai ja sąmoningai siekiama suklaidinti žmones. Būtent tokia melaginga reklaminė kampanija vyko prieš dešimtmetį, kai buvo rengiamasi steigti privačius pensijų fondus.

Tuomet buvo aiškinama – atseit, jūsų pensijos labai mažos, vidutinė pensija siekia vos 40 proc. vidutinio atlyginimo, ir ateityje tos pensijos dar labiau mažės. Tačiau jūs galite gauti daug didesnes pensijas – siekiančias 70 proc. buvusio atlyginimo, ir tai jums nieko papildomai nekainuos, tik turėsite 5,5 proc. savo mokamo mokesčio „Sodrai“ pervesti į privačius pensijų fondus. Kitaip sakant 28,5 proc. nuo atlyginimo mokamo mokesčio „Sodrai“ generuos 40 proc. būsimos pensijos, o 5,5 proc. mokamų į privačius fondus duos 30 proc. vidutinio atlyginimo pensijos dalį. Deja, niekas – nei ekonomistai, nei finansų analitikai net ir nebandė paaiškinti tokio matematinio absurdo, kodėl vienas procentas atlyginimo, mokamo į privačius fondus, sukurs kelis kartus daugiau lėšų būsimoje pensijoje negu vienas procentas „Sodrai“. Atsakymas buvo labai primityvus, ideologinis, – todėl, kad, atseit, privatūs pensijų fondai veikia kelis kartus efektyviau negu valstybinė „Sodra“.

Praėjo jau 8 metai, kai veikia privatūs pensijų fondai, ir jau akivaizdu, kad ta ideologinė įvykių versija nepasitvirtino – privatūs pensijų fondai sukaupė ne kelis kartus daugiau, bet netgi mažiau lėšų žmonių pensijoms negu valstybinė „Sodra“.

Seimo narys A. Sysas vienoje radijo laidoje sakė, kad jis, nors ir nepritarė privačių pensijų fondų steigimui, bet nutarė juose dalyvauti tam, kad praktiškai įsitikintų, koks tų fondų efektyvumas. Tokiu būdu po 8 metų paaiškėjo, kad jeigu A.

Sysas būtų pasilikęs tik „Sodroje“, tai jis, sulaukęs pensinio amžiaus, gautų didesnę pensiją negu dabar gaus iš dviejų šaltinių – „Sodros“ ir privataus pensijų fondo. Kitaip sakant, privatūs pensijų fondai ateityje garantuos ne kelis kartus didesnes (lyginant su įmokėtų įmokų suma), bet netgi mažesnes pensijas negu valstybinė „Sodra“. Toje radijo laidoje privačių pensijų fondų atstovas papriekaištavo A. Sysui – atseit, fondai veikia dar neilgai, todėl reikia dar 20 metų pakentėti ir tada padėtis pagerės.

Deja, tai tėra tik niekuo nepagrįsta demagogija. Norima nuraminti žmones tam, kad jie nuolankiai tylėtų dar 20 metų ir savo pinigais maitintų privačių pensijų valdytojus kelias dešimtis tūkstančių litų siekiančiomis algomis. Tačiau nei po 20, nei po 100 metų niekas nepasikeis, nes ir negali pasikeisti, kadangi privatūs pensijų fondai nei teoriškai, nei praktiškai negali ir negalės mokėti daug didesnių pensijų negu valstybė. Jeigu privatūs pensijų fondai iš žmonių renka tik po 5,5 proc. jų atlyginimo, tai ateityje (tuo atveju, jeigu įmokos bus mokamos 20 metų ir jeigu pensininkai, išėję į pensiją, gyvens dar vidutiniškai 20 metų) net ir pačiu geriausiu atveju galės užtikrinti tik tokią vidutinę pensiją, kuri sieks 5,5 proc. vidutinio atlyginimo. Net ir tai bus labai sunku įgyvendinti. Mat beveik kiekvienais metais vyksta infliacija ir todėl pinigai nuvertėja infliacijos dydžiu. Todėl, norėdami atstatyti pinigų vertę, privatūs pensijų fondai turi, investuodami pensijų fondų pinigus, kasmet gauti tokį pelną, kuris viršytų tą infliaciją. Deja, bankai net ir ekonomikos augimo laiku savo indėlininkams mokėjo daug mažesnes palūkanas negu infliacijos dydis. Privačių pensijų fondų, kurių veikla labai panaši į bankų ir kurie dažniausiai yra bankų priedeliai, darbo rezultatai buvo dar blogesni negu bankų. Todėl pensijų fondų dalyviai turėtų ne protestuoti, bet

džiaugtis tuo, jog laikinai buvo sumažinti jų pervedimai iš „Sodros“ į privačius pensijų fondus nuo 5,5 iki 1,5 proc. Dėl to jie ateityje gaus šiek tiek didesnes pensijas.

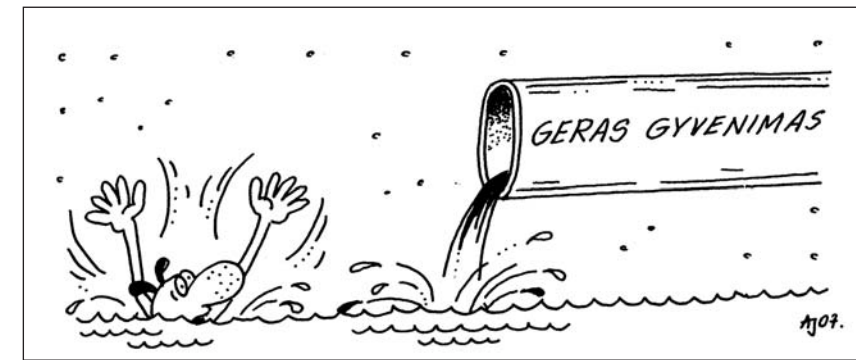
Konstitucinis teismas nusprendė, kad privačių fondų dalyviams reikia kompensuoti tuos praradimus, kuriuos jie patyrė dėl pervedimų iš „Sodros“ sumažinimo. Tačiau kadangi, kaip minėjau, tie privačių fondų dalyviai jokių nuostolių nepatyrė, tai ir kompensuoti jiems nieko nereikia. Kalbėdami apie tariamai pensijų fondų dalyvių

vidaus produkto dalį. Per pastarąjį konservatorių valdymo laikotarpį minimalus atlyginimas buvo užšaldytas. Todėl darbuotojams tenkanti BVP dalis sumažėjo dar keliais procentais ir dar labiau atsiliko nuo ES vidurkio. Dėl tos priežasties šią disproporciją būtina kuo skubiau ištaisyti didinant minimalų atlyginimą. Taip ženkliai padidėtų ir darbuotojų, ir valstybės biudžeto, ir „Sodros“ pajamos.

Augant darbo našumui reiktų atitinkamai didinti ir „Sodros“ mokesť tam, kad nereikėtų ilginti

je vyks visiškai priešingi procesai negu teigia A. Kubilius – didės valstybės pajamos ir tai mažins valstybės biudžeto deficitą ir stabilizuos valstybės finansus.

Panašiai yra ir su darbo santykių liberalizavimu. A. Kubilius teigia, jog juos liberalizavus nedarbas sumažės. Tačiau iš tikrųjų įvyks priešingai – nedarbas ženkliai padidės. Mat reikės dirbti ilgiau – 78 valandas per savaitę, mažės darbuotojų pajamos, nes nebus mokama už viršvalandžius, mažės ir bedarbių pajamos, nes mažės išieitinės kompensacijos. Žmonių pajamų mažėjimas lems tai, kad mažės visuminė paklausa, o tai savo ruožtu mažins gamybą ir todėl mažės darbo vietų. Liberalizavus darbo santykius didės šešėlinė ekonomika. Darbo ir socialinės apsaugos ministras D. Jankauskas demagogiškai teigia, jog 78 valandų darbo savaitės įvedimas visai nereikia, kad kiekvieną savaitę reikės dirbti 78 valandas. Atseit, vieną dieną darbuotojas galės dirbti 12 val., kitą 4 val., o vidurkis liks 8 val. Vieną savaitę dirbs ilgiau, kitą – trumpiau, o vidurkis per savaitę bus 40 val. Tačiau juk tokia tvarka (tiksliau pasakius – netvarka) darbdaviams sudarys neribotas galimybes piktnaudžiauti darbo laiko apskaita, nemokėti už viršvalandžius, apiforminti darbuotojus puse etato, o versti dirbti kasdien po 12 valandų. Darbo inspekcija tokiu atveju neturės jokių galimybių patikrinti, ar teisingai vedama darbo laiko apskaita. Darbo įstatymų liberalizavimo pakete, kurį paruošė A. Kubiliaus vyriausybė, yra numatyta naikinti visas tas darbo įstatymų nuostatas, kurios buvo skirtos kovai su šešėline ekonomika. Iš to galima spręsti, kad A. Kubiliaus ryžtas kovoti su šešėline ekonomika yra apsimestinis, iš tikrųjų daugeliu atveju jis stengiasi tarnauti šešėlinio verslo rykliams. Deja, ir kitos partijos į visas problemas žiūri tik iš turtingojo elito pozicijų. Todėl, kad ateityje kas nors pasikeistų į gera, vilčių beveik nėra. ■

A. Janušonius pieš.

patirtus nuostolius dėl įmokų į tuos fondus sumažinimo, pensinių fondų valdytojai nutyli tą faktą, kad, sumažinus įmokas į fondus, didės tų būsimųjų pensininkų „Sodros“ pensija, nes bendras „Sodros“ mokestis liks tas pats – 34 proc.

Valstybinė „Sodra“ neturi tokių problemų, kokiais turi privatūs pensijų fondai, todėl „Sodra“ nesunkiai, nedidindama pensinio amžiaus, galėtų užtikrinti visiems pensininkams normalias pensijas, atitinkančias šalies ekonominę lygį. Tam reikia tik vienos sąlygos – kad valdžioje būtų protingi politikai, o jiems patarinėtų protingi ekonomistai, o ne kokie nors laisvosios rinkos fundamentalistai. Norint, kad visi pensininkai oriai gyventų, reikia subalansuoti visų visuomenės grupių gaunamas pajamas. Tuo tikslu reikia didinti minimalų atlyginimą tol, kol darbuotojų pajamos atitiks jų sukurto bendrojo

pensinio amžiaus, didinti nedarbo ir kad „Sodros“ gaunamos pajamos garantuotų normalų pensininkų gyvenimą. Deja, tam labai priešinasi turtingųjų, oligarchų sluoksnis. Jie priešingai, reikalauja „Sodros“ mokesť mažinti tam, kad turtuoliams, verslininkams tenkanti BVP dalis, kuri šiuo metu yra neproporcingai didelė, dar labiau padidėtų.

Politikai, siekdami savo tikslų, mėgsta sakyti tik dalį tiesos, nutylėdami tai, kas jiems nenaudinga. Pavyzdžiui, premjeras A. Kubilius, atsisakydamas didinti minimalią algą, aiškino, kad jos didinimas padidins ir valstybės išlaidas, o tai savo ruožtu didins valstybės biudžeto deficitą ir kels grėsmę valstybės finansinei sistemai. Toks teiginys būtų teisingas tik tuo atveju, jeigu minimalus atlyginimas būtų didinamas tik valstybiniame sektoriuje. Tačiau didinant minimalų atlyginimą ir privačiame sektoriu-

Vyrai ir vaiko priežiūros atostogos

Dabar niekas nesistebi, kai parke ar gatvėje pamato vyrą, stumiantį vaiko vežimėlį. Tiesą pasakius, ir anksčiau pasitaikydavo pamatyti tokį vaizdą, tik tų tėčių išvaizda buvo kitokia. Anksčiau jie atrodydavo nedrąsūs, lyg priversti kažką netinkamą daryti, o dabar eina aukštai iškelta galva, su pasididžiavimu. Man patinka šis pokytis. Ilgą laiką tėvas buvo lyg ir išstumtas iš šeimos gyvenimo. Dabar – grįžta.

Giedrė PURVANECKIENĖ

Vilniaus universiteto docentė

Kodėl yra svarbu, kad tėvai įsijungtų į vaikų priežiūrą? Be abejo, visi supranta, kad tėvo dalyvavimas vaikui padidina saugumo jausmą, palengvina rūpesčius mamai, suteikia jai galimybę pailsėti, o pačiam tėvui – sukelia daugybę teigiamų emocijų. Aišku, kiekviena šeima pagal savo išgales ir kitas aplinkybes dalijasi vaiko priežiūra. Tačiau kaip geriau visuomenei? Kokios šiuolaikinės tendencijos mūsų ir kituose kraštuose?

Įvairių šalių patirtis rodo, kad

valstybės ekonomiškai sparčiau vystosi, jei darbo rinkoje bei valstybės valdyme dalyvauja abiejų lyčių atstovai. Taip pat įvairių išsivysčių šalių lyginamieji tyrimai rodo, kad kuo daugiau moterų dalyvauja darbo rinkoje, tuo didesnis gimstamumas. Tas labai svarbu tokioms šalims, kaip mūsų (ir visos Europos). Todėl visuomenė yra suinteresuota, kad dirbtų visi: ir moterys, ir vyrai. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tas įmanoma tik tada, jei sudarytos sąlygos derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus. Šiandien nekalbėsime apie visas šeimos ir darbo derinimo priemones, pakal-

bėkime tik apie vaiko priežiūros atostogas. Jų būna trijų rūšių:

- motinystės (arba nėštumo ir gimdymo) – suteikiamos motinoms;
- tėvystės – suteikiamos tik tėvams;
- motinystės (tėvystės) arba vaiko priežiūros atostogos – suteikiamos motinai ir tėvui lygiomis teisėmis jų pasirinkimu. Lietuvoje šias atostogas gali pasiimti ir kiti vaiką faktiškai prižiūrintys asmenys, tik jie negauna išmokų.

Šių atostogų buvimas – pirma sąlyga derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus, ir jos egzistuoja

visose Europos Sąjungos šalyse. Žinome, kad šeimos politika ES nereguluojama, čia kiekvienos šalies reikalas, ir yra tik dvi direktyvos (kurios privalomai turi būti integruotos į ES šalių narių teisę), nustatančios minimalią motinystės bei vaiko priežiūros atostogų trukmę. Minimalios ES garantuotos vaiko priežiūros atostogos yra trys mėnesiai motinai ir trys mėnesiai tėvui (nemokamų). Tai – individuali teisė, savo atostogų dalies tėvai negali perleisti vienas kitam. Čia, aišku, tik minimumas, šalys pačios nusprendžia, kokios trukmės ir kaip bei kiek jos apmokamos. Bet svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad skirtingai nuo motinystės atostogų, kurios skiriamos motinai, abiejų tėvų teisės į vaiko priežiūros atostogas yra vienodos.

Visose Europos šalyse vaiko priežiūros atostogas gali pasiimti arba motina, arba tėvas, jas galima dalintis dalimis. Tačiau vis tiek didžiąją dalį tų atostogų panaudoja motinos. Įvairiose šalyse tėvų, imančių visas vaiko priežiūros atostogas arba didžiąją jų dalį, skaičiai skiriasi, tačiau jų vis tiek mažuma. Lietuvoje, pavyzdžiui, tik 4,5 proc. tėvų ima visas vaiko priežiūros atostogas, o Norvegijoje – 16 proc. Tai priklauso nuo tradicijų, stereotipų, taip pat nuo to, kad paprastai tėvas uždirba daugiau už motiną, ir finansiniai pradimai dėl atostogų didesni. Kai kurios Europos šalys imasi aktyvių priemonių tėvus įtraukti į vaiko priežiūrą, tuo tikslu numatydamos, kad dalį vaiko priežiūros atostogų turi pasiimti kitas iš tėvų, nei ima pagrindinę dalį. Kitaip – šeima netenka tos dalies atostogų. Šiuo metu, pavyzdžiui, tokia dalis sudaro 12 savaičių (apie 3 mėn.) Norvegijoje ir 60 dienų (2 mėn.) Švedijoje. Norvegija tokią žargonu vadinamą „tėvo kvotą“, tuomet tik 1 mėn. trukmės, įsivedė 1993 m. Tuo metu labai svarbu buvo sustiprinti šį pokytį ideologiškai. Dabartinis Norvegijos Mi-

nistras pirmininkas Jensas Stoltenbergas tuo metu taip pat vadovavo vyriausybei ir žmona pagimdė, jis pasiėmė 1 mėn. dalį vaiko priežiūros atostogų. Šiuo savo žingsniu jis parodė, kad nei Norvegija sugriuvo per tą laiką, nei jo vyriškumas nukentėjo.

Išskirtinės vaiko priežiūros atostogos yra Islandijoje. Pagal 2000 m. priimtą įstatymą jų trukmė yra 9 mėnesiai, iš jų trys skiriami tik motinai, trys – tik tėvui, ir trys – šeimos pasirinkimu. Vidutiniškai motinos pasiima daugiau nei penkis mėnesius, o tėvai daugiau nei tris. Svarbiausias dalykas, kad po šių pakeitimų gimstamumas Islandijoje išaugo virš reprodukcinio lygio, ir jau keletą metų tik auga. Šiuo metu Islandijoje viena moteris pagimdo vidutiniškai 2,2 vaiko. Be visų kitų privalumų, Islandijos darbdaviai jau nedaro didelio skirtumo tarp vyrų ir moterų. Jie puikiai žino, kad gimus vaikui moteris atostogaus daugiau nei 5 mėnesius, o vyras – daugiau nei 3 mėnesius. Ne toks jau didelis skirtumas. Todėl moterys nelaikomos blogesnėmis darbuotojomis.

Dar apie tėvystės atostogas, skiriamas tik tėvui. Paprastai tai būna neapmokamos atostogos, vienos – dviejų savaičių trukmės, daž-

niausiai skiriamos tuoj po vaiko gimimo. Paprastai tėvai pasinaudoja jomis sutrikus motinos ar vaiko sveikatai. Tačiau yra viena šalis (vienintelė pasaulyje), kurioje tėvo atostogos vaikui gimus suteikiamos vienam mėnesiui ir apmokamos 100 proc. atlyginimo (yra vadinamosios „lubos“). Spėkit, kokia tai šalis? Ogi – Lietuva. Žinau dar tik vieną šalį, kur tėvui suteikiama 10 dienų apmokamų atostogų, tai – Latvija. Dar tokias 10 d. apmokamas atostogas buvo įsivedusi Estija, bet labai greitai pamatė, kad tai per daug brangu, ir atšaukė, dabar ten liko 10 dienų neapmokamų atostogų. Iš tiesų, apmokamos tėvo atostogos tuo metu, kai motina taip pat turi motinystės atostogas, – prabangos dalykas. Tačiau nenorėčiau kritikuoti jų Lietuvoje. Ne tik todėl, kad (beveik) kiekviena motina pasakys, kad jai buvo labai gerai, kad tėtis pirmą vaiko mėnesį buvo šalia. Svarbiausia, kad tėtis labiau pripranta prie vaiko. Ir jam nebe taip baisu pasiimti vaiko priežiūros atostogas. Lietuvoje iki tėvystės atostogų įvedimo tik 1,5 proc. tėvų pasiimdavo vaiko priežiūros atostogas. O po to – 4,5 proc. Aišku, tai nedidelis procentas, bet visgi žingsnelis pirmyn. ■

Gyventojai pagal santuokinę padėtį

Metų pradžioje, 15 metų amžiaus ir vyresni, procentais

	2001 ¹		2012	
	moterys	vyrų	moterys	vyrų
Iš viso	100,0	100,0	100,0	100,0
Niekada negyveno santuokoje	21,1	28,2	27,6	37,2
Ištekėjusios/Vedę	51,6	60,7	45,6	50,7
Našlės (-iai)	17,0	3,2	13,7	2,3
Išsituokusios (-ę)	10,2	7,8	13,1	9,8
Nenurodė	0,1	0,1	0,0	0,0

¹ Gyventojų ir būstų 2001 m. visuotinio surašymo duomenys.

Šaltinis: Statistikos departamentas.

S&D

SPECIALUS ŽURNALO SKYRIUS

Rengiamas kartu su Europos Parlamento Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupe ir Lietuvos socialdemokratų delegacija

Jame informuojame apie Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupės ir Lietuvos socialdemokratų delegacijos Europos Parlamente veiklą ir požiūrius į Europos bei Lietuvos aktualijas

Kultūros politika: ES parama, Lietuvos vizijos ir realybė

Lietuvos socialdemokratų atstovų Europos Parlamente Justo Vinco Paleckio, Vilijos Blinkevičiūtės ir Zigmanto Povilo Balčyčio iniciatyva buvo surengta konferencija „Ar gali nauja kultūros ir spaudos politika, pasitelkiant ES valstybių pavyzdžius, tapti vedliu iš krizės?“ Birželio 15 d. Valdovų rūmuose susirinko daug Lietuvos intelektualų, kultūros, meno ir spaudos atstovų. Pagrindinius konferencijos pranešimus skaitė UNESCO generalinės direktorės patarėjas Henrikas Juškevičius ir Lietuvos ambasados Rusijos Federacijoje kultūros ataše, kompozitorius Faustas Latėnas (spausdiname jų sutrumpintus pranešimus).

Konferencijos moderatorė V. Blinkevičiūtė konferencijos pradžioje kreipėsi į susirinkusiuosius klausdama, ar dažnai prisimename kultūros žmogų, ar mums reikalingas jo autoritetas, ar mes prisimename jį tada, kai jau nieko neįmanoma pakeisti?

„Gyvename, bėgame skubame, vis mažiau palikdami laiko dvasinėms vertybėms. Šiandien visi trokštame progreso, bet be dvasinio proveržio vargu ar galėsime

Konferenciją vedė Europos Parlamento narė Vilija Blinkevičiūtė ir literatūros kritikas Valentinas Sventickas. V. Šereikos nuotr.

tai padaryti. Susvetimėjome, kultūrą atskyrėme nuo politikos, todėl turime nekultūringą politiką, nežmonišką ekonomiką“, – sveikindamas konferencijos dalyvius kalbėjo LSDP pirmininkas Algirdas Butkevičius.

H. Juškevičius pranešime „Lietuvos žiniasklaida Europos kontekste“ pabrėžė žiniasklaidos svarbą šiuolaikinėje visuomenėje, nagrinėjo lengvatų, teikiamų žiniasklaidai ES ir Lietuvoje skirtumus, žodžio ir spaudos laisvės problemas.

F. Latėnas į savo pranešimą „Kultūra privalo grįžti į visuome-

nės lyderius“ sudėjo ne tik savo, bet ir LSDP Kultūros komiteto narių, nepartinių kultūros ir meno žmonių, visų, kurie neabejingi kultūros likimui, mintis. „Sugrąžinkime kultūrą į lyderio pozicijas. Padarykime, kad mūsų Tėvynėje būtų gera gyventi, kurti, tikėti ir pasitikėti – savimi ir valstybe“, – kvietė F. Latėnas.

Diskusijoje mintimis apie kultūrą ir spaudą dalijosi istorikė, pedagogė Angelė Ambrazienė, literatūros kritikas, rašytojas Valentinas Sventickas, muzikologė Zita Kelmickaitė, filosofas Krescencijus

Stoškus, Utenos rajono savivaldybės meras Alvydas Katinas, istorikas Česlovas Laurinavičius, architektas, Žemaičių kultūros draugijos atstovas Algirdas Žebrauskas, Seimo nariai Vytenis Andriukaitis ir Juozas Olekas, Vilniaus universiteto prof. Dobilas Kirvelis, operos solistas Vytautas Juozapaitis, kultūros politikos instituto vadovas Antanas Staponkus, Švietimo ir mokslo ministerijos darbuotoja Rasa Kuodytė-Kazlienė ir kt. Konferencijos iniciatorius J. Paleckis kalbėjo apie Europos Sąjungos paramą kultūros politikai. ■

H. Juškevičius: Lietuvos žiniasklaida Europos kontekste

Liūdna Europos Sąjungos statistika, liudijanti, kiek vienam žmogui kultūros reikalams skiria Lietuvos valstybė. Maždaug penkis kartus mažiau nei Estijoje, dešimt kartų mažiau nei Danijoje. Latviai per dvejus metus padvigubino šią sumą ir dabar ji keturis kartus didesnė nei Lietuvoje. Jeigu kalbėtume, kiek procentų kultūros pinigų skiriama nacionalinei televizijai ir radijui, tai Lietuvoje ta dalis tokia menka, kad net neparodyta ES statistikoje. Tuo tarpu net Bulgarija radijui ir televizijai skiria iki 40 proc. kultūros lėšų.

2010 m. pirmą kartą per visą Lietuvos istoriją, Lietuvos radijas ir televizija buvo priversti sumažinti savo laidų apimtį. Ne Maskva, ne Berlynas ir net ne Briuselis priverstė tai padaryti, o nepriklausomos Lietuvos vyriausybė, skirdama skurdžiausią iš visos Europos vi-

suomeninių transliuotojų biudžetą ir pasiūlydama naktį miegoti, o ne radijo klausyti. Buvo užmiršta, kad visuomeninis transliuotojas yra ir šalies gynybinio potencialo dalis. Nacionalinio transliuotojo biudžetą lyginant su šalies gyventojų skaičiumi išeitų, kad kiekvienas Lietuvos pilietis sumoka per mėnesį į jį apytikriai vieną litą penkiolika centų. Tai penkis kartus mažiau nei vienas estas, dvylika kartų mažiau nei vienas prancūzas ir šešiasdešimt kartų mažiau nei vienas kanadietis.

Organizacijos „Reporteriai be sienų“ vertinimu Lietuvoje daugiau spaudos laisvės, negu Latvijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje. Lietuva šiame sąraše kartu su Australija užima 30 vietą. Tačiau per metus nuriedėta žemyn keturiomis vietomis. Pirmas tris vietas užima Suomija, Norvegija ir Estija. Kuo laisvesnė spauda, tuo mažiau ko-

rupcijos. Spauda efektyvesnė ir laisvesnė ten, kur jai sudaromos palankios sąlygos.

N. Sarkozy – tikras rinkos ekonomikos šalininkas, socialistinių idėjų jam neprikiši. Tačiau krizės metu jis skyrė dviem metams keturis šimtus milijonų eurų laikraščių leidybai, kad kiekvienas prancūzas iki 18 metų galėtų užsiprenumeruoti vieną laikraštį nemokamai – gal tai vėl įpratins prancūzus skaityti laikraščius? Suteiktos mokesčių lengvatos kultūrai ir žiniasklaidai. Belgijoje, Danijoje, Norvegijoje spaudai visai netaikomas PVM, o Lietuvoje jis vienas didžiausių Europoje. Tai viena iš priežasčių, kodėl spaudos laisvės indeksas Lietuvoje žemėja.

Valdžiai niekur nepatinka spauda. Kalta dėl to ir spauda, kuri išsigalvojo, kad ji ketvirtoji valdžia. Jokia ji ne valdžia, o sarginis šuo, ▶

► kuris turi kandžioti valdžią. Būtų klaidinga teigti, kad žiniasklaida visada teisi ir teisingai savo laisve naudojasi. Ir Europoje, ir Lietuvoje vis labiau pastebimas žiniasklaidos politinis angažuotumas, sensacijų paieška, nepateisinamas kišimasis į žmonių privatų gyvenimą.

Pasitikėjimas yra visko pagrindas. Šiandien daug kalbama apie ekonominę krizę. Ekonominės krizės priežastis – pasitikėjimo krizė. Valdžia nepasitiki bankais, bankai valdžia, o piliečiai ir vienais, ir kitais. Nusmuko pasaulyje pasitikėjimas ir žiniasklaida, kartais net labiau nei valdžia. Pagrindinės priežastys: atsakingumo stoka, įvykių banalizavimas, nekritiškas įžymybių garbinimas, politinio balanso stoka. Stebina ir bažnyčios pakantumas. Katalikų bažnyčia Lietuvoje visais laikais kovojo prieš girtuoklystę, paleistuvystę už lietuviybę. Deja, ji nerodo to principingumo tikrai nedorovingoms televizijos programoms.

Kaip ir kitose šalyse, Lietuvos komerciniai TV kanalai pataikauja prasčiausiam skoniui, laidų vedėjai neskaniai šmaikštauja, savo nuo-

monę pateikia vos ne visos tautos vardu. Teigiama, kad tokių programų reikalauja žiūrovas, nors seniai įrodyta, kad televizijoje ne paklausa formuoja pasiūlą, o atvirkščiai. Komerciniai kanalai, gyvuojantys iš reklamos, dėl reitingų daro viską. Neįsivaizduoju Britanijos ar Prancūzijos parlamentaro, šokančio dėl reitingų komercinio kanalo programoje. Reitingai – tai cenzūra. Maži reitingai – programa uždaroama, o programos autoriai netenka darbo. Visada buvau visuomeninės televizijos šalininkas – ji gali kurti programas nesidairydama į reitingus. Lietuvos Nacionalinio transliuotojo televizijos ir radijo laidos, matomos ir girdimos užsienyje, liko vienintelė, nepakeičiama priemonė išlaikyti milijoninę emigraciją Lietuvos kultūrinėje ir informacinėje terpėje. Tai viena efektyviausių galimybių, kad užsienyje gyvenantys Lietuvos vaikai nepamirštų savo gimtos kalbos, teisingai ja kalbėtų, pažintų istoriją, tradicijas, literatūrą. Emigrantai atsiunčia daug pinigų į Lietuvą. Tuos ryšius reikia puoselėti, emigrantai turi jaustis tautos

dalimi. Kelia nuostabą, kad Lietuvos pasaulinei televizijos programai neskiriamos atitinkamos lėšos. Pažvelkime į pasaulį. Šimtai tūkstančių žmonių mirstančių iš bado, ekologinės katastrofos, didėjanti praraja tarp turtingųjų ir vargšų. Keturi milijardai dolerių per dieną išleidžiama ginklams. Pasaulyje dominuoja karo ir spekuliatyvinė ekonomika. Tie, kurie teigė, kad rinkta viską pati sureguliuos, turi pripažinti klydę. Tarptautinis valiutos fondas, Pasaulio bankas nesugebėjo numatyti ir sustabdyti pasaulinės krizės, o šandien gelbsti tuos, kurie yra tos krizės priežastis. Valdžia nenori girdėti eilinių piliečių balso, tolsta nuo jų kasdieninių rūpesčių. Vietoj rinkos ekonomikos sukurta rinkos visuomenė. Bet šandien užtenka mobilaus telefono, socialinio tinklo internete, kad mobilizuotų milijonus žmonių. Valdantieji, kurie niekada nenorėjo girdėti eilinių piliečių balso, priversti juos išklausyti. Ne *biznierių* ir ne valdininkų indėlis didžiausias į Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, o rašytojų, mokytojų, mokslininkų, meno veikėjų. Pastaruoju metu mes retai girdėjome jų balsą, o jeigu kas nors ir norėdavo ką nors reikšmingesnio pasakyti, tai buvo balsas tyruose. O ką veikia šandien menininkai, mokslininkai, akademikai? Jie stebi. Jie bešališkai stebėtojai, kurie skiria mažą dėmesį didelėms problemoms ir nereaguoja. Iki šiol jie netiki milžiniška pilietinės visuomenės jėga. Šiandien skaitmeninė revoliucija suteikia tribūną visiems. Tik svarbu, kas pasinaudos ta tribūna. Inteligentija, mylinti savo šalį ir savo žmones, ar vėl tie, kuriems rūpi tik valdžia ir pinigai, ar net ekstremistinės grupės. O Lietuvos ateitis priklauso nuo to, ar sugebėsime pažvelgti toliau nei artimiausių rinkimų data ir organizuoti švietimo, kultūros, mokslo institucijas taip, kad jos būtų tvirtu pagrindu Lietuvos valstybingumui ir pilietinės visuomenės raidai. ■

F. Latėnas: Kultūra privalo grįžti į visuomenės lyderius

Lietuvos kultūros politikos formavimas ir administravimas vis labiau panašėja į ūkinių struktūrų valdymą, kur subtilių prasmų argumentavimą pakeitė ciniškai susigalvojami vadinamieji politiniai sprendimai. Retos pažangos ir dažnos atžangos bangos nuo 1990 m. iki šių dienų į visas puses blaškė daugybę valstybinių kultūros plėtros koncepcijų, strategijų, programų, kurias vieną po kitos kaip popierinius laivelius skandindavo vyriausybinių institucijų taktiniai veiksmai, ypač mokesčių naktinė reforma.

Prieš dvejus metus Seimas beveik vienbalsiai patvirtino strategiją mūsų kultūros politikos dokumentą „Lietuvos kultūros politikos kaitos gairės“, paskelbusias, kad kultūra yra mūsų valstybės pamatas. Vyriausybėje gi patvirtintam jų įgyvendinimo 2012–2014 m. tarpinstitucinės veiklos plano realiam vykdymui įvardinti geriausiai tinka Hamleto frazė: „Tai tik žodžiai, žodžiai, žodžiai“. Kad taip yra, patvirtino ir Respublikos Prezidentė, Seime metiniame pranešime atvirai tardama, kad mūsų kultūros tapatybės puoselėtojai bibliotekininkai dirba „už pašalpos dydžio algą“. Muziejininkai, kurių rankose nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme įvardintas mūsų kultūros paveldas, gauna dar mažiau.

Valstybės biudžeto planavimo sistemoje liko ydinga gradacija, vienai kultūros daliai – švietimui – ir toliau taikant ženkliai aukštesnę darbo atlygių pakopą. Dabar eilinis įstaigos prie Finansų ministerijos valdininkas gauna

daugiau už kultūros ir meno įstaigos vadovą, kurių atsakomybės laipsnių neįmanoma net palyginti. Didžiulės viltys buvo siejamos su ES fondų parama, tikintis, kad ji bus skirta ir kultūros ir meno įstaigų pastatų ir įrenginių infrastruktūros modernizavimui. Atsitioko kitaip. Skirtingai nuo Lenkijos, Estijos ir Latvijos, mūsų kultūros įstaigos šios ES fondų finansinės paramos tiesiogiai negavo, tarsi muziejai, bibliotekos, teatrai ir koncertinės organizacijos nebūtų tokia pat valstybinės infrastruktūros dalis. Jai skiriama tik Valstybės investicijų programos likučiai.

Estija per dvejus pastaruosius metus kultūros sričiai didino finansavimą po 15 proc., o specialiosioms strateginėms kultūros programoms parengti ir vykdyti sukūrė ilgalaikę skatinimo sistemą. O kur mūsų sistema? Valdantieji nieko realiai neketina keisti dabar detalizuojamame kitame ES finansinės paramos etape: ir nors Seimo patvirtintoje valstybės pažangos strategijoje yra daug gražių žodžių apie kūrybingumo skatinimą, bet strategijos įgyvendinimo priemonėse kol kas Kultūros ministerija vedžiojama už nosies – jai žadamas viską apimsiantis horizontalus prioritetas, bet neįrašoma nė vieno langelio su finansavimo apimtimi. Dabartinis Ministras Pirmininkas yra pirmasis Lietuvos premjeras, kuriam patarėjo kultūrai neprireikė.

Tad natūralu klausiti, ar mūsų valstybės realioje politikoje kultūra yra tarp lyderių, ar ji – valstybės pamatas, ar tik pašalio sritis, kuriai

tenka valstybinio dėmesio ir finansų likučiai?

Skaudžiausia kultūros ir meno srities problema tebelieka naktinės mokesčių reformos padarytos klaidos, kai autorinių atlyginimų ir kitų meno paslaugų apmokestinimas peržengė visas sveiko proto ribas, o 2008 m. Vyriausybės patvirtinta „Kultūros darbuotojų darbo užmokesčio didinimo 2009 – 2011 metų programa“ be skrupulų buvo išmesta į šiukšlių dėžę. Kažkodėl tik dabar valdančiųjų pradėtas kartoti žodis apie valstybės raidos tęstinumą šios vyriausybės veikloje trejus metus buvo nepopuliarus, nes blogio šaltiniu laikyti ankstesnės vyriausybės sprendimai buvo ignoruojami.

Šios liūdnos tendencijos ir faktai aiškiai rodo, kad kultūra yra nustumta į valstybės gyvenimo pašalį, kad gyvybiškai būtina ją sugrąžinti į lyderio pozicijas. Juk visiems akivaizdu, kad Lietuvos nacionaliniai kultūros interesai, mūsų tapatybės išsaugojimo siekiai reikalauja esminių valstybinių sprendimų – radikaliai peržiūrėti pačius valstybės politikos kultūros srityje pagrindus, nes pamatinėje valstybės sąrangoje yra padarytos esminės deformacijos, kuria būtina įveikti. Todėl iš esmės atnaujinant mūsų valstybės kultūros politiką, būtina: – aktyviai įtraukti į kultūros politikos formavimą ir performavimą pačius menininkus, kultūrininkus, kultūros ir meno asocijuotas struktūras, o ne remtis be jų kabinetuose sugalvotais dabar taip ►

Grupė konferencijos dalyvių prie Valdovų rūmų.

- madingais politiniais sprendimais; – peržiūrėti valstybės biudžeto formavimo sistemą. Įtvirtinti kultūros ir meno sektoriaus finansavimą kaip lemtingai svarbų nacionalinės tapatybės pagrindų išsaugojimą ir tautos kūrybinių galių puoselėjimą; – kompleksškai peržiūrėti ir ištaisyti mokesčių sistemos ir viešųjų

pirkimų deformacijas kultūros ir meno srityje, akivaizdžiai pažeidžiančias kūrybiškumo pagrindus, tarptautinį konkurencingumą; – kultūros ir meno sektorių išvesti iš chaotiško administravimo į kryptingai ir kokybiškai veikiančią sistemą, kurioje strateginis planavimas būtų realus ir tikrai įgyvendina-

mas, pagrįstas būtinu finansavimu. Padarykime viską, kad Lietuvos kultūra ir menas būtų mūsų valstybės ir kiekvieno mūsų tėvynės piliečio tikrieji prasmingos būties namai, kuriuose telpa pasaulis ir kuriuose kiekvienam gera gyventi, kurti, tikėti ir pasitikėti ir savimi, ir tėvyne, ir valstybe. ■

J. V. Paleckis: Ar ES finansinę paramą galime panaudoti kultūrai?

Kartu su kolegomis Europos Parlamente Vilija Blinkevičiute ir Zigmantu Balčyčiu surengėme konferenciją, kad pasvarstytume – ar nelengvi finansiniai, ekonominiai, socialiniai reikalai ne per daug nuo pat 2008 metų užgožė kultūros žmonių balsą, ar atskaitingai elgiasi žiniasklaida krizėje? Konferencija mane paskatino iškelti kitą, kiek labiau pragmatinį klausimą – kodėl Europos Sąjungos fondai, dosniai finansuojantys žemės ūkio ir kitas sritis, palyginti nedaug lėšų skiria kultūros reikálams?

Atsakymas lyg ir aiškus – daugiausiai pinigų iš ES „katilo“ tenka toms sritims, kurių klausimu 27 šalys sutaria dėl bendros politikos ir kuriose vadovaujamasi bendromis direktyvomis. Tuo tarpu kultūra, kaip ir švietimas, socialinė ir sveikatos apsauga bei kitos sritys paliktos valstybių narių žinioje. Savaime suprantama, kad iš vienos pusės, bendros politikos šiais klausimais nėra ir būti negali, nes kultūra negali būti suvienodinama. Tad kiekvienos valstybės reikalas

– kiek ji sugebės pasirūpinti savąja kultūra ir kultūros žmonėmis.

Tačiau ES remia kultūros ir žiniasklaidos projektus, kurie apima kelias valstybes, padeda geriau pažinti kitų šalių kultūrą, ir Lietuva, kuri kitais metais pirmininkaus ES, turi labai gerą progą sustiprinti ne tik savo, bet ir visos ES kultūros sritį.

Pavyzdžiui, Lietuvos iniciatyva galėtų būti priimti jau dabar rengiami teisės aktai, skatinantys kultūros prieinamumą bei numatantys didesnę finansavimą smulkioms ir vidutinėms kultūros organizacijoms, įmonėms. Juk 2014–2020 metų ES biudžete Europos Komisija, nepaisant krizės, siūlo 40 proc. padidinti lėšas kultūrai – tai geras pavyzdys ES valstybėms.

Kaip svarbu remti kultūrą net ir sunkmečiu, o galbūt tiksliau – ypač sunkmečiu, yra nemažai kitų šalių pavyzdžių.

Štai UNESCO generalinio direktoriaus patarėjas Henrikas Juškevičius, jau daug metų dirbantis Paryžiuje, pažymi, kad kaip tik krizės laikotarpiu Prancūzijos pre-

zidentas N. Sarkozy kiekvienais metais papildomai skyrė po šimtą milijonų eurų kultūros paminklų restauravimui tam, kad pritrauktų turistus ir kurtų papildomas darbo vietas.

Net ir kaimyninė Latvija suvokė kultūros reikšmę ir per dvejus metus padvigubino kultūros reikalams skiriamą sumą, kuri dabar yra keturis kartus didesnė nei Lietuvoje.

Kaip teisingai pabrėžia LSDP kultūros komiteto pirmininkas kompozitorius Faustas Latėnas, Lietuva tarp kitų ES šalių kultūros rėmimo srityje gali pasigirti nebent žodžiais. Prieš dvejus metus Lietuvos Respublikos Seime beveik vienbalsiai patvirtintas strateginis mūsų kultūros politikos dokumentas „Lietuvos kultūros politikos kaitos gairės“ skelbia, kad kultūra yra mūsų valstybės pamatas. Vyriausybėje patvirtintas ir jų įgyvendinimo 2012–2014 m. veiklos planas. Tačiau kol kas tai tik gražūs norai, ir belieka tikėtis, kad juos realybe paversti ryšis rudenį išrinktas Seimas. ■

Socialdemokratai siūlo naują Europos ateities projektą

Evelina BUTKUTĖ- LAZDAUSKIENĖ

Krizė, skaudžiai smogusi visai Europai, privertusi migruoti gausybę bedarbių skirtingose Europos šalyse, išardžiusi šeimas, palikusi skolas ir iki šiol neduodanti ramybės, Europos Parlamento (EP) socialistų šiandien įvardijama ne tik kaip finansų, bet ir kaip politinė bei institucinė krizė. Ji išryškino Europos Sąjungos institucinį ir politinį silpnumą. Europos projektas yra ne šiaip paprastame pavojuje, jis yra subyrėjimo pavojuje. Būtent todėl EP socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupė kuria galimybę atlikti gilią pamatinių ES vertybių analizę. Iniciatyvos tikslas – praplėsti sprendimų priėmėjų akiratį ir paskatinti juos pereiti nuo kasdieninio krizės suvaldymo prie ilgo laikotarpio matymo ir įsigilinimo į tai, ko Europai ir mums, europiečiams, reikia.

EP Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso frakcija pradėjo naują iniciatyvą dėl Europos Sąjungos ateities. Ši iniciatyva vadinasi „Europos perkrovimas - alternatyvi ateities vizija“. Ji tęsis artimiausius dvejus metus, o jos renginiai vyks visoje Europoje.

Diskusijoms prie apskritojo stalo kviečiami politikai, mokslininkai, kultūros ir socialinių sričių, profesinių sąjungų atstovai. Tikimasi išanalizavus padėtį rasti priemones, kaip atkurti Europą. Pirminis tokio pobūdžio susitikimas vyko birželio pabaigoje Florencijoje (Italija). Trumpai užsiminta ir apie ekonominę bei socialinę Lietuvos situaciją.

EP socialdemokratai tikisi visuomenės dėmesio, visos Europos piliečių nuomonės. Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso frakcijos lyderis Hanes Svoboda įsitikinęs, kad „atėjo laikas atnaujinti Europos idėją. Mūsų iniciatyva „Europos perkrovimas“ būtent todėl yra mirtinai reikalinga ir suteiks rytdienos Europai kryptį, kuri galės grąžinti žmonėms viltį ir tikėjimą ateitimi. Visa Europos kairė vieningai stovi už šios naujos vizijos ir naujo Europos projekto. Europa yra kur kas daugiau nei artimas bendradarbiavimas tarp valstybių narių“.

Būtinios valstybės ir privačios investicijos

EP socialdemokratų lyderis, konferencijoje bendraudamas su žurnalistais, pademonstravo tikrą susirūpinimą ir susidomėjimą net ir mažesnėmis Europos Sąjungos valstybėmis. H. Svoboda teigė puikiai žinantis apie Lietuvoje vykdomą konservatorių politiką. „Daugybė žmonių paliko Lietuvą, oficialūs duomenys yra geresni negu reali ekonominė situacija. Mano nuomone, pasirinktos neteisingos priemonės gelbstint šalį iš krizės – nukarpytos išmokos, sumažinti atlyginimai, nesiklausant profesinių sąjungų. Lietuvos ekonomikai būtinos didesnės investicijos, be investavimo nieko nebus. Taip, tai labai svarbu – būtina investuoti į naujas darbo vietas. Vykdomi projektai ES lėšomis reikalauja dalies jūsų šalies biudžeto pajamų. Tačiau vien valstybinės investicijos nei-

gelbės. Reikia ir privataus kapitalo lėšų“, – kalbėjo H.Svoboda.

EP socialdemokratų lyderis pabrėžė ir energijos efektyvumo, jos taupymo klausimą.

„Daugelyje Europos valstybių, tarp jų ir Lietuvoje vienas svarbiausių klausimų – energetinis efektyvumas, energijos taupymas. Būtina keisti esamą padėtį – mažinti energijos suvartojimą, tai galima padaryti ir renovuojant namus. Būtų sukurta daug naujų darbo vietų. Manau, kad renovacijos programa būtina Lietuvai“, – teigė EP Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupės pirmininkas. Politikas pabrėžė, kad ES reikia atviros darbo rinkos, tuomet darbdaviai suvoktų, kad būtina ieškoti kompromisų.

Svarbiausia - sugrąžinti europiečiams viltį

Apskritojo stalo diskusijoje kalbėdamas apie ekonominę Europos padėtį H. Svoboda priminė, jog tarptautiniuose forumuose Europos balsas neretai būna menkas, jo nesigirdi, nes trūksta aiškos vidinės strategijos.

„Mums reikalinga ilgalaikė strategija, tačiau kartu turime priimti ir trumpalaikius sprendimus, kaip skubiai mažinti nedarbą, skatinti ekonomikos augimą, ekonominę bei socialinę plėtrą. Šios problemos neatidėliotinos, jei norime įtikinti savo piliečius ir vėl sugrąžinti jiems viltį“, – įsitikinęs politikas. Jam pritarė ir Prancūzijos atstovas EP Harlem Desir, kuris teigė, kad Europa privalo priimti ilgalaikį po-

- veikį turėsiantį projektą, skirtą socialinei pažangai bei demokratinei integracijai stiprinti.

„Tik pabendraavęs su žmonėmis suprantu, kad jie praradę viltį, jie nori matyti kitokią Europą. Štai kodėl apie jos ateitį turi būti diskutuojama. Atsižvelgdami į būtinybę imtis veiksmų, mes siūlome manifestą, kuriuo ir vadovausimės“, – kalbėjo H.Desir.

Ką pasiūlė Europos socialdemokratai

Didinti ES piliečių užimtumą bei siekti socialinės įtraukties, kovoti su skurdu ir stiprinti socialinį dialogą – tokius tikslus konferencijoje kėlė EP socialdemokratai. Kitas svarbus aspektas – bendros valiutos stabilumas. Europos centrinis bankas nenumatė veiksmų, kaip susidoroti su grėsmėmis. Todėl būtinos šios srities reformos.

Siūloma didinti iš biudžeto skiriamas lėšas pirmiausia modernioms technologijoms, infrastruktūrai ir subalansuotai investicijų plėtrai skatinti. Biudžetas turėtų dirbti drauge su Europos investicijų banku. Kalbėta ir apie palankiai Europos socialdemokratų vertinamą ES vadovų sprendimą įvesti finansinių sandorių mokestį valstybėse narėse, kurios to nori.

„Šis sprendimas yra didelė sėkmė EP ir ypač mūsų grupei, – sakė socialdemokratų frakcijos EP lyderis. – Mes norėjome, kad finansinių sandorių mokestis būtų įvestas visos Europos mastu, tai būtų buvę efektyviau. Tokiu būdu būtų deramai užtikrintas finansų rinkų indėlis sprendžiant krizės problemą. Kita vertus, svarbu, kad to norinčios šalys pradėjo tvirtiau bendradarbiauti. Dabar turime užtikrinti, kad šis sprendimas būtų įgyvendintas nedelsiant“.

Tikimasi, jog naujasis transakcijų mokestis skatins užimtumo

EP socialdemokratų lyderis H.Svoboda (š kairės) su EP nare Anni Podimata.

iniciatyvas gamyboje ir paslaugų teikimo srityje, jis turėtų būti naudingas smulkiam ir vidutiniam verslui, skatinti mokslinius tyrimus ir plėtrą. Diskusijoje pasiūlyta biudžeto pajamų reforma. Manoma, kad ES išteklių turi būti papildyti energijos mokesčiais. O valstybėms narėms vertėtų suteikti daugiau veikimo laisvės, siekiant sumažinti PVM, tokiu būdu skatinant vidaus vartojimą.

„Europos atstatymo projektas: institucijos, demokratija ir pilietiškumas“ buvo pirmoji tokio pobūdžio diskusija, tačiau tikrai ne paskutinė. Per ateinančius dvejus metus tikimasi išgryninti alternatyvią Europos ateities viziją.

Komentuodamas diskusiją, vykusią Florencijoje, H. Svoboda sakė: „Pažangiosios Europos jėgos pasisako už alternatyvią ateities viziją. Mes remiame socialinę Europą, Europą, kurioje solidarumas yra svarbus, Europą, kurioje pilnas užimtumas yra ne svajonė, bet realus tikslas, Europą, kurioje profsąjungų balsas yra svarbus, Europą, kurioje socialinis teisingumas yra kiekvieno veiksmo pagrindas.“

Europa neturi tapti elito projektu. ES yra stipri valstybių narių sąjunga, kurią socialistai ir demokratai aršiai gynė nuo pat jos

susikūrimo. Atsižvelgdami į savo socialdemokratinę tradiciją mes darysime viską, kad grąžintume Europai jos sielą ir viziją bei padarytume ją tikrai demokratišką ir valdomą piliečių. Iniciatyvos paleidimas Florencijoje yra tik pradžia ilgalaikio projekto, kuris skirtas sugrąžinti Europą atgal į reikiamą kelią ir padėti Europos piliečiams suvokti jos potencialą“.

Po iniciatyvos pradžios Florencijoje kiti renginiai bus skirti konkrečiai temai, svarbiai tiek visai ES, tiek valstybei, kurioje renginys bus organizuojamas. Kad šis procesas prasidėtų, Socialistų ir demokratų grupė priėmė alternatyvios Europos vizijos manifestą.

Komentuodamas iniciatyvos ateitį Prancūzijos europarlamentaras ir manifesto autorius H. Desir sakė: „Europai reikia neatidėliotinių sprendimų ir praktinių priemonių kovai su krize ir rinkų spaudimų atlaikyti. Tam, kad šios priemonės būtų efektyvios ilgojoje perspektyvoje, mums reikia visiškai naujo projekto, kuris būtų orientuotas į socialinį progresą bei demokratinę integraciją, kuri suaktyvintų Europos piliečius“.

Kita diskusija vyks Briuselyje ši rudenį. ■

Bankinės paslaugos turi būti prieinamos visiems

Visi piliečiai, nepaisant jų socialinės padėties, jų resursų ar jų gyvenamosios vietos, turėtų turėti galimybę turėti banko sąskaitą ir vykdyti bankinius pavedimus už normalius mokesčius.

Kadangi Europos Sąjunga niekur šioje srityje nepasistūmėjo, Europos Parlamentas (EP) kreipėsi į Komisiją su prašymu reaguoti. Kreipimasis buvo rezoliucijos forma, kurią parėmė absoliuti dauguma parlamentarų, tarp jų – visa S&D frakcija.

Skaiciuojama, kad apie 7 proc. suaugusių žmonių, t.y. apie 30 milijonų europiečių, neturi bankinės sąskaitos. Šie skaičiai panašūs visose šalyse.

„Banko sąskaitos turėjimas šiais laikais lygiai toks pat būtinas, kaip

telefonas“, – pabrėžė Ole Ludvigsonas, EP socialistų ir demokratų grupės derybininkas.

„Banko sąskaita reikalinga norint gauti atlyginimą, socialines išmokas, norint sumokėti nuomą ar mokesčius. Ji gali palengvinti priėjimą prie darbų, sveikatos apsaugos ar apgyvendinimo žmonėms, kurie gyvena nepavydėtinoje situacijoje.“

Per daug žmonių vis dar neina į bankus dėl to, kad įvairūs paslaugų mokesčiai juose yra dažnai per dideli.

Mes reikalavome, kad bankai pasiūlytų pagrindines paslaugas piliečiams – mokėjimo korteles, pervedimus, grynųjų išėmimus ir mokėjimų nurodymus – nemokamas ar bent jau už pateisinamo dydžio mokes-

čius“, – aiškino europarlamentaras.

„Sąskaitų ir bankinių paslaugų, kurios būtų prieinamos visiems, turėjimas yra viena iš kovų, kurias mes kovojame daugybę metų“, – pabrėžė socialistų ir demokratų grupės pranešėja vartotojų apsaugos klausimu Evelyn Gebhardt.

„Šiandien yra itin nepatogu neturėti banko sąskaitos. Mes negalime susitaikyti su dabartine situacija, kai žmonės su labai mažomis pajamomis ar benamiai lieka visuomenės pakraštyje todėl, kad neturi banko sąskaitos.“

Lygiai taip pat nepriimtina, kad studentai susiduria su uždaru ratu, kai negali atsidaryti sąskaitos banke, – sakė ji. – Ši kartą Europos Parlamentas iškėlė klausimą Komisijai su prašymu pakeisti teisės aktus iki metų pabaigos“.

Tai aktualu ir Lietuvos gyventojams. Juk patiriame, kad įvairūs paslaugų mokesčiai bankuose yra dideli. ■

Ką skaito europarlamentarai

Vasara žmonėms yra atsipalaidavimo metas. Rugsėjo mėnesį atostogauja ir Europos Parlamento nariai. EP spaudos tarnyba pasidomėjo europarlamentarų, ką ir kodėl jie rekomenduotų paskaityti ilsintis paplūdimyje ar kaimo sodyboje.

EP pirmininkas Martinas Šulcas (Schulz) rekomenduoja vokiečių istoriko Immo Eberlio knygą apie Cisterų vienuoliją („Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens“).

„Vis daugiau sužinau apie vienuolynų tradicijas ir jų poveikį Europos kultūrai“, – kalbėjo M. Šulcas.

Kita jo rekomenduojama knyga – tai dviejų tomų buvusio Vokietijos kanclerio Helmuto Šmidto biografija, kurią parašė Hartmutas Soellis.

„H. Šmidtas yra vienas nuostabiausių politikų per visą mano gyvenimą. Turėjau garbės su juo neseniai susitikti ir padiskutuoti apie ekonominę krizę ir ES ateitį“, – teigė EP pirmininkas.

Socialistų ir demokratų frakcijos lyderis austras Hanes Svoboda (Swo-

boda) siūlo susipažinti su Vengrijos politine kultūra Paulo Lendvai knygoje „Vengrija: tarp demokratijos ir autoritarizmo“ („Hungary: Between Democracy and Authoritarianism“).

„P. Lendvai pasakoja, kaip Vengrija tapo naujų grėsmių Vidurio Europos šalių demokratijai pavyzdžiu. Jis pateikia negailestingą ir nešališką analizę, kuri paremta puikiu Vengrijos politinės kultūros išmanymu“, – sakė H. Svoboda.

Liberalų ir demokratų lyderis Guy Verhofstadtas (Belgija) rekomenduoja JAV profesorių Darono Acemoglu ir Jameso Robinsono studiją apie valstybių galios, turto ir skurdo šaltinius („Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty“).

„Ši ypatinga knyga gali pakeisti jūsų požiūrį į istoriją ir pasaulį. Autoriai klausia, kodėl kai kurios šalys klesti, o kitos skursta ir yra susiskaldžiusios. Jų manymu, tą sąlygoja politika, o ne ekonomika, – tautų gerovę nulemia politinės institucijos. Tai gali būti naudinga pamoka Europai ir Eu-

ropos Sąjungai. Mes negyvename ne pagal kišenę, tačiau turime reformuoti savo institucijas ir pritaikyti teisės aktus, jei norime ir toliau džiaugtis gerove“, – kalbėjo G. Verhofstadtas.

Viena iš Žaliųjų frakcijos lyderių Rebecca Harms (Vokietija) siūlo japonės Yuko Ichimuros parašytą ir iliustruotą bei vokiečių žurnalisto Timo Rittmanno išverstą knygą apie Fukušimos tragediją („3/11: Tagebuch nach Fukushima“).

„Ši knyga prieštaraus beveik viskam, kas buvo tipiškai rašoma apie Japoniją ir japonus po žemės drebėjimo, cunamo ir branduolinės katastrofos Fukušimoje. Perskaitę šią knygą, geriau suprasite, kaip japonai kovojo ir tebekovoja su nelaimės pasekmėmis“, – teigė R. Harms.

Gay Mitčelas (Europos liaudies partija, Airija) rekomenduoja Viktoro E. Franklio knygą „Žmogus ieško prasmės“, kuri paremta asmeniniais autoriaus išgyvenimais nacių koncentracijos stovyklose, kur žuvo jo tėvai, brolis ir žmona. „Tai daugiau nei išskirtinės asmeninės patirties aprašymas, tai – moralinis kompasas“, – kalbėjo G. Mitčelas. ■

Diskusijai dėl Šiaurės šalių Kas yra socialinės rinkos ekonomika

Ar galima suderinti socialinį teisingumą su ekonominiu efektyvumu?

Skandinavijos šalių pavyzdys rodo, kad tai įmanoma. Socialinės rinkos ekonomikos koncepcija yra labai plati ir įtraukia į save daug elementų, tačiau visus juos vienija polinkis į vienokį ar kitokį gerovės valstybės modelį.

Arvydas GUOGIS

Mykolo Romerio universiteto profesorius

„Bernardinų“ portalo redaktorius Andrius Navickas yra paskelbęs straipsnį „Apie orientaciją į šiaurę bei gerovės valstybės modelį“ ir pakvietęs diskusijai. Straipsnio problematika aktuali ir telkianti į Lietuvos kelio apmąstymus, jeigu pripažįstame, kad kažkokiu apibrėžtu keliu mes tikrai einame. Bet ar tikrai taip? Ar tai nėra chaotiškas stumdymasis prie kasdieninių reikalų stalo nematant iš tikro jokios aiškesnės vizijos ir nesekant ja? Visiems girdėta „Valstybės pažangos strategija 2030“ tarsi ir turėjo suteikti daugiau aiškumo, kai buvo apsibrėžta sekti Šiaurės šalių modeliu. Bet ar neatsitiks taip, kaip su daugybe anksčiau sukurtų vizijų, kurios taip ir liko gulėti stalčiuose. Ne tik kūrimo praktikai yra iškilusi grėsmė, bet ir visai mūsų teorinei erdvei, kuri, manau, dėl objektyvių Rytų Europos eklektinės raidos sunkumų, nesugeba išryškinti vystymosi modelių, taip sakant, „statišku pavidalu“. Grynų modelių niekur praktikoje neegzistuoja, tačiau kiekvienas mokslininkas ir dažnas studentas žino, kad tokie modeliai padeda išsiaiškinti tikrovę, pastebėti pagrindinius elementus ir atsijoti juos nuo „pašalinių“ elementų.

Šiomet vasario mėnesį Seime vykusioje Konrado Adenauerio fondo organizuotoje konferencijoje apie socialinę rinkos ekonomiką, kurioje pa-

grindinį teorinį pranešimą padarė Vokietijos profesorius Bernardas Vogelis, buvo priešpastatoma socialinės rinkos ekonomika Vokietijoje ir Šiaurės šalių gerovės valstybės modelis. „Bernardinų“ portale A. Navickas pritaria šiai nuomonei. Bet ar teisūs abu autoriai teigdami, kad gerovės valstybės modelis prieštarauja socialinei rinkos ekonomikai? Klaipėdos universiteto „Tiltų“ žurnale (2011, Nr. 4) paskelbiau straipsnį „Socialinės rinkos ekonomikos samprata: kas naujo socialinių mokslų požiūriu?“¹. Viena iš straipsnio išvadų yra tokia, kad socialinės rinkos ekonomikos koncepcija atsirado ikinarinėse JAV ir Švedijoje joms taikant ekonominės ir socialinės politikos priemones, taip pat pokarinėje Vakarų Vokietijoje. Šią koncepciją galima apibrėžti kaip tarpinę tarp socializmo ir laisvosios rinkos ekonomikos, pažymint jos orientaciją į dosnią gerovės valstybę, tačiau neatsisakant privačios nuosavybės. Toks yra bendriausias socialinės rinkos ekonomikos apibrėžimas. Netgi pokarinės Jugoslavijos „rinkos socializmą“ galima laikyti tam tikra socialinės rinkos ekonomikos forma, kai gamyba buvo koncentruojama viešojoje įmonėje su darbininkų savivalda, o paskirstymas teko rinkai. Niekas nėra paneigęs, kad socialinės rinkos ekonomikos tėvas buvo anglų ekonomistas J. M. Keinsas (Keynesas),

¹ Guogis A. The Notion of Social Market Economy. What is New in Social Science Approach? *Tiltai*, 2011, Nr.4, p.43–50.

kuris sukūrė savo teoriją ekonominės teorijos ir socialinės politikos sandūroje. Keinsas, ištyręs didžiąją tarpukario depresiją, priėjo išvadą, kad ją sukėlė agreguotos paklausos žlugimas. Pokario Vokietija, valdant Konradui Adenaueriui, patikėjo ekonomikos ministro postą Liudvigui Erhardui, kuris įteisino socialinės rinkos ekonomikos terminą, o vėliau buvo įteisintas ir Vokietijos socialinės valstybės terminas. Tačiau aš noriu pabrėžti, kad ne Vokietija buvo socialinės rinkos ekonomikos pradininkė teorijoje ir praktikoje – faktiškai tai pradėjo nuo 1932 m. socialdemokratų valdoma Švedija su ekonomistais Gunaru ir Alva Myrdaliais (G. Myrdalis vėliau tapo Nobelio premijos laureatu), socialinės apsaugos ministru Gustavu Moleriu ir premjeru Peru Albinu Hansonu. Karo metais Švedijos politika buvo pavadinta „Liaudies namais“ („Folkhemmet“). Pokario Švedijoje tokią politiką išreiškė Adler–Karlsono pagrįsta „funkcinio socializmo“ teorija. Šiek tiek socialinę rinkos ekonomiką skatino prieš karą JAV prezidentas F. Ruzveltas su „Naujuoju kursu“.

Taigi socialinės rinkos ekonomikos koncepcija yra labai plati ir įtraukia į save daug elementų, tačiau visus juos vienija polinkis į vienokį ar kitokį gerovės valstybės modelį. Kitais žodžiais tariant, socialinė rinkos ekonomika yra gerovės valstybės pamatas ekonomikoje, o ne prieštaraujantis jai dalykas.

gerovės valstybės modelio

Egzistuoja trys pagrindiniai gerovės valstybių modeliai. Pirmas – liberalus marginalinis modelis anglosaksiškose šalyse, kuris labiausiai orientuotas į rinką ir jame socialinės rinkos elementų yra mažiausia. Antras – korporatyvinis bismarkinis konservatyvus modelis, egzistuojantis kontinentinės Vakarų Europos šalyse, taigi ir Vokietijoje, kuris orientuotas į darbo rinką, pramonės pasiekimus, įmokų ir išmokų santykį valstybinio socialinio draudimo sistemoje, taip pat į subsidiarumą. Ir trečias – Šiaurės šalių institucinis perskirstomasis modelis, kuris kartais pavadinamas universaliu socialdemokratinio modeliu ir yra orientuotas į socialinės pilietybės teises, universalaus pobūdžio išmokas ir universalias paslaugas². Visi šie trys modeliai pasižymi daline intervencija į ekonomiką, tik pirmas – mažiausiai, o trečias (Šiaurės šalių) – daugiausiai. Vokietijos modelis yra per vidurį. Taip, jame mažesnis valstybės vaidmuo negu Švedijoje, bet jis labai didelis, jeigu palygintume su anglosaksiškų šalių liberaliu marginaliniu modeliu. Taip, jame nevyriausybinių ir kitos pilietinės organizacijos vaidina labai svarbų vaidmenį, bet tikrai mažesnis negu anglosaksiškose šalyse. Jeigu norima labiausiai save organizuojančios visuomenės, tai Vokietija tikrai nėra geriausias tokios visuomenės pavyzdys. Anglosaksiškose šalyse iš apačios kylančio aktyvumo yra daugiausia, jau vien ko vertos labdaros akcijos JAV. Esmė ta, kad Vokietija sugeba derinti laisvos ir socialinės rinkos ekonomikos elementus su stipria valstybės įtaka. Negi nėra žinoma, kokia stipri dar Bismarko laikais sukurta „Sodros“ tipo valstybinio socialinio draudimo sistema Vokietijoje? Valstybės įtakos Vokietijoje – apstu. Ir sakyti, kad Vokietijoje daug padaro pačios ben-

² Espinag–Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge: Polity Press, 1995, p. 22–23, 26–29.

druomenės, yra tikrai klaidinga. Jos padaro daug dalykų „nišinėse“ srityse, bet paneigti valstybės įtaką socialinėje apsaugoje, darbo santykių reguliavime ir kitur niekaip negalima. Atvirkščiai, būtent Vokietija ir Prancūzija garsėja savo „nelanksčiausiais darbo santykiais“, kurie gina darbuotoją ir riboja darbdavį. Tai vėlgi turi savų plusų ir minusų. Kaip sako verslininkai, minusas yra tas, kad atleisti seną darbuotoją ir priimti naują Vokietijoje yra sunkiausia. Bet socialinio saugumo šiuo požiūriu čia yra tikrai ne mažiau negu Skandinavijoje. Bėda ta, kad plėsti darbo rinką Vokietijos sąlygomis yra sunkiau, negu, tarkime, anglosaksiškose valstybėse. Bet, kaip visiems žinoma, Vokietija esant tokiam nelanksčiam modeliui, yra sukūrusi stipriausią pasaulyje pramoninę bazę. Taigi tikriausiai ne ten slypi Vokietijos sėkmės priežastis. Ne valstybės santykių su ekonomika, o dar kur kitur, antra vertus, galbūt ir ten?

Tikrai pribrendo laikas parašyti didelį straipsnį apie sąvokas, t.y. kuo skiriasi ir kuo yra tapčios socialinė rinkos ekonomika ir socialinė ekonomika ar socialinis verslas, socialinė atsakomybė, socialinis kapitalas, socialinis teisingumas ir t.t. Šios sąvokos gryname pavidale neegzistuoja, jos dažnai persidengia, tačiau labai retai viena kitai taip drastiškai prieštarauja, kaip teigia A. Navickas ir B. Vogelis. Dabar nei Vokietija, nei Skandinavija nėra viena kitą toli pralenkusios ekonominiu požiūriu, tačiau socialiniu požiūriu Skandinavija yra aiškiai priekyje. Šios valstybės, nors ir turėdamos skirtingus gerovės valstybių modelius, stovi ant tų pačių socialinės rinkos ekonomikos pamatų ir jas prieinti, mano nuomone, nereikėtų.

Kalbant apie Lietuvos „Valstybės pažangos strategiją 2030“, reikėtų su nerimti. Kai diskusijoje VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute (TSPMI) jo direktoriui Ramūnui

Vilpišauskui uždaviau klausimą ar Lietuva yra pasiruošusi sekti Šiaurės šalių socialiniu modeliu, nes pačios modelis iš korporatyvinio tipo jau dreifuoja ne skandinaviško, o liberalaus–marginalinio modelio kryptimi, sulaukiau atsakymo, kad Šiaurės šalių modelyje socialinis aspektas nėra tiek svarbus, o Lietuva stengsis perimti kitus Šiaurės šalių elementus. TSPMI direktoriaus atsakymą supratau būtent šitaip. Tada sau pajuokavau, kad gal tapsime savotiška Estija, kuri pati skelbiasi esanti vos ne Skandinavijos dalis, bet nieko apčiuopiamo „skandinaviško“ savo socialinėje sistemoje neturi. Estija turi vokiško korporatyvinio, taip pat kažkiek liberalaus modelio elementų, bet tikrai ne socialdemokratinio pobūdžio universalių išmokų ir paslaugų.

Plėtoti verslą pasaulyje galima išmokti iš daugelio šalių, o išskirtinę socialinę apsaugą turi tik skandinavai. Ir kas gali paneigti, kad tai yra jų modelio svarbiausia išskirtinė savybė, kuri tiek metų jaudina įvairių stebėtojų protus ir tai vienu, tai kitu atveju verčia prabilti apie galimą „švediško modelio“ kopijavimą? Ir štai kur kritikų „Achilo kulnas“ – kiek bekalbama, kad „švediškas modelis“ save išsėmė ir yra „našta ekonomikai“, ta ekonomika ten kaip kilo, taip ir tebekyla. Pasirodo, norint, galima suderinti socialinį teisingumą su ekonominiu efektyvumu. Ir turėti mažiausią socialinės nelygybės laipsnį tarp visų kapitalistinių šalių. ■

Literatūra:

1. Guogis A. The Notion of Social Market Economy. What is New in Social Science Approach? *Tiltai*, 2011, Nr.4.
2. Adler-Karlsson G. Functional Socialism. A Swedish Theory for Democratic Socialization. Uppsala: Prisma, 1969.
3. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge: Polity Press, 1995.

Trūksta Gerovės valstybių kūrimo praktinių pavyzdžių

Juozas BARTUŠKA

Apie Lietuvos, kaip gerovės valstybės, kūrimo viziją 2011 m. kovo mėnesį vykusiame LSDP XXX suvažiavime kalbėjo partijos pirmininkas Algirdas Butkevičius. Jis viena pagrindinių krypčių nurodė LSDP strategijos „Gerovės valstybės vizija 2012 – 2030 m.“ rengimą. Neabejotina, kad tokiai vizijai rengti bus reikalingi ir net būtini Lietuvai tinkami ideologiniai-politiniai ir jau įgyvendinusių gerovės vizijas valstybių praktinio patyrimo pavyzdžiai. Ypač tokių valstybių, kurių gerovės įgyvendinimo startinės pozicijos buvo panašiausios į dabartines Lietuvos pozicijas.

Ideologinės informacijos, susijusios su gerovės valstybės kūrimu, „Gairėse“ publikuota jau gana daug. Tačiau dažnai tose publikacijose vyrauja deklaratyvi informacija apie politines doktrinas, principus, kryptis. Ir šiose „Gairių“ publikacijose, ir kitoje spaudoje aptinkamoje informacijoje apie aukštą gerovės lygį pasiekusias valstybes (dažniausiai Švediją, Suomiją, Daniją, Norvegiją), kurios galėtų būti pavyzdžiu dabartinei Lietuvai, pasigendu konkretnių žinių apie gerovės kūrimui būtinus ekonominius ir finansinius resursus bei jų kūrėjus, nes be viso to gerovės visiems valstybės žmonėms, ypač kai ji kuriama neturtingoje valstybėje ir sparčiais tempais, sukurti neįmanoma.

Naudingiausia šiuo atžvilgiu yra „Gairėse“ (2006, Nr. 10) publikuotame straipsnyje „Gerovė visiems vokiškai, arba Kaip dešinieji žengė kairės link“ pateikta informacija apie Vokietijos Federacinės Respublikos „ekonominį stebuklą“ ir jo

pagrindu kurtą gerovės valstybę. Trumpai prisiminkime tą straipsnį.

Pokarinė Vokietija, kaip ir dauguma kitų Europos valstybių, po karo liko griuvėsiuose. Žmonėms grėsė badas, valstybei – visiškas ekonominės ir socialinės veiklos pakrikimas. 1947 m. JAV valstybės sekretorius Dž. Maršalas pasiūlė pagrindines Europos atkūrimo programos plano gaires. Pagal šį planą iki 1951 m. pabaigos JAV kongresas Europos atstatymui skyrė 13,3 milijardo dolerių. Finansinės ir materialinės injekcijos padėjo Vokietijai ne tik atsistoti ant kojų, bet ir pasirengti ekonominiam bei socialiniam šuoliui. Daug lėmė ir tuometės šalies vadovybės – kanclerio Konrado Adenauerio ir jo ekonomikos ministro Liudvigo Erhardo gebėjimai per trumpą laiką atkurti šalį, sparčiais tempais modernizuoti ekonomiką užtikrinti gyventojų daugumai sąlyginai aukštą gyvenimo lygį ir socialinę apsaugą. Kitaip sakant – sukurti visuomenę be vargdiečių. Įsitikinimų požiūriu L. Erhardas buvo konservatorius, priklausė krikdemams – partijai, kuri, visuotiniu manymu, atstovauja stambaus kapitalo interesams. L. Erhardas klišės apvertė aukštyn kojom. Jis buvo įsitikinęs, jeigu demokratija – liaudies valdžia, tai ir ekonominės raidos vaisiais turi pasinaudoti visa tauta, o ne tik visuomenės „viršūnėlė“. Jo drąsi „Gerovės visiems“ idėja buvo pagrįsta kilniomis moralinėmis ir dorovinėmis vertybėmis. Šia prasme, L. Erhardo visa veikla buvo kreipiama ne liberalizmo, o solidarumo link.

„Ekonominio stebuklo“ kūrėjai, norėdami sušvelninti paastrėjusius prieštaravimus tarp kapitalo

ir darbininkų klasės, ryžosi skatinti verslininkų ir darbininkų „socialinę partnerystę“. Tik didelės politinės išminties, kompetencijos, gilią atsakomybę dėl tautos ir valstybės likimo jaučiantys politikai galėjo imtis priemonių, priešingų jų ideologijai. Dar vienas žingsnis „rytų“ kryptimi buvo žengtas, atstačius valstybės vaidmenį ekonomikos reguliavime. Konceptija „Gerovė visiems“ buvo grindžiama socialinio teisingumo ir rinkos ekonomikos principų derme su sveiku protu ir vokiškuoju patriotizmu.

Nuo to laiko Reine nutekėjo daug vandens. Vokietija ir toliau išsaugo aukštą pragyvenimo lygį, Europos Sąjungoje tebėra mokslo ir techninės pažangos centras. VFR ekonominį proveržį užtikrina du veiksniai: aktyvi valstybės politika ir gyventojų remiama „Gerovės visiems“ idėja.

Vokietijos, kitų valstybių, pavyzdžiui Suomijos, gerovės valstybės kūrimo patirtis neabejotinai galėtų būti pamokanti bei naudinga gerovės valstybės Lietuvoje kūrimui. Aišku, tų valstybių gerovės kūrimo startinės sąlygos nebuvo visiškai adekvačios dabartinei Lietuvai, tačiau panašumų esama. Vietoje VFR gautos pagal G.Maršalo planą paramos Lietuva gali pasinaudoti didžiule Europos Sąjungos parama, kurios panaudojimo prioritetai bent kol kas turėtų būti ne tiek įvairių pramogų objektai, bet galimai greitesnio valstybės ekonominės galios ir tuo pačiu daugumos žmonių gerovės didinimo objektai.

Kviečiu „Gairių“ autorius daugiau bei konkrečiau rašyti apie gerovės valstybės kūrimo Lietuvoje problemas. ■

TSPMI ir kairiosios idėjos: viešai privati diskusija

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas (TSPMI) savo idėjinį požiūrį įvairove daugeliui primena JAV politinę sistemą: yra tik dvi pusės, viena „už laisvę“, kita – „už vertybes“. Ar TSPMI gali būti vietos ir trečiai krypčiai – kairiosioms idėjoms?

Daiva REPEČKAITĖ

Kairiųjų idėjų istorija TSPMI nėra vienareikšmiška. Dauguma studentų ir dėstytojų, pripažįstančių turį politinę ar politikos filosofijos poziciją, rikiuojasi dešinės spektre, tačiau kairiosios minties požiūris seniai nėra tabu tyrimuose, rašto darbuose, diskusijose. 2007 m. TSPMI įvyko ir vienas pirmųjų besikuriančio *Naujosios kairės* 95 (NK95) bendraminčių rato renginių – konferencija apie kairiasias idėjas Lietuvoje. Su TSPMI susijęs profsąjungų aktyvistas Tomas Tomilinas, politologė Morta Vidūnaitė, publicistas Mindaugas Kluonis ir būrelis studentų, jei ne „nuostatinės“, tai bent jau socialiniuose tinkluose besidalijančių kairiosios minties šaltiniais ir idėjomis.

Su TSPMI ryši palaikantys žmonės pripažįsta: kairiosios idėjos TSPMI reiškiamos drąsiau, jų teisė egzistuoti labiau pripažįstama. Tačiau, kaip pastebi 1997 m. laidos alumnė politologė Morta Vidūnaitė, „kairiosios idėjos TSPMI vis dar nepopuliarios; netgi susidaro įspūdis, kad jos laikomos užribinėmis. Labai keista, kad Europoje ir Šiaurės Amerikoje dažniau studentai yra kairieji, o Lietuvoje – atvirkščiai“.

Straipsnis skelbtas TSPMI studentų laikraštyje „Post Scriptum“

čiai.“ Kairiųjų idėjų padėtį TSPMI apžvelgsiu remdamasi savo ir kitų TSPMI studentų ir absolventų patirtimi.

Truputis asmeniškumų

Kairiąja mintimi pradėjau domėtis studijuodama šiuolaikines politines teorijas. Daugybė dešiniųjų autorių iš privalomosios literatūros sąrašo „mokėjo įtikinti“ – jei ne nuginkluojančiais pavyzdžiais, tai bent jau rafinuotomis metaforomis ir parabolėmis, galbūt įkvėpti paties filosofijos tėvo Platono, kuris savo dialoguose sėkmingai lygino politiką su medicina. Kiekviename seminare vis iš naujo įtikinami skirtingais dešiniųjų argumentais, su smalsumu laukėme seminaro apie Karlą Marksą ir iš anksto kiekvieną bendrakursį, turintį geresnius konspektus, vadino buržujumi.

Kai po dešiniųjų autorių serijos pagaliau atėjo eilė ir šiam autoriui, jokių viena ausimi girdėtų *sovietinių* klišių jame neradau – tik sisteminių visuomenės raidos aiškinimą. Tada pirmą kartą šovė mintis, ar tik nebus vyresnioji karta su vandeniu išpylusi ir kūdikį? Po kelių mėnesių prof. Reinas Raudas pokalbio metu Taline pasakė „Juk ir [Frankfurto mokyklos filosofas Herbertas] Marcuse teigė... – ir, sutikęs buką

mano veido išraišką, nusistebėjo, – Neskaitei? Tai kuriuos kairiuosius mąstytojus jūs skaitote per politinės filosofijos paskaitas?“ Paminėjęs Anthony Giddensą, žinomas akademikas pataisė: „Čia ne kairė, o vidurio kelias. Neįmanoma suprasti šiuolaikinės Europos politinės filosofijos be Marcuse.“ Taigi remdamasi prof. R. Raudo patarimu, *Erasmus* studijų metu pasinaudojau proga perskaityti garsiausią Herberto Marcuse veikalą „Erosas ir civilizacija“, kuriame siejamos K.Markso ir froidistinės teorijos. Dešiniųjų veikalai, kurių tam tikri teiginiai anksčiau atrodė gana įtikinami, naujų idėjų šviesoje pasirodė esą tik reakcija į visuomenės procesus, arba itin abstrakčių idėjų vediniai, nepermaštantys giliųjų visuomenės sluoksnių ir iš pažiūros nekaltose praktikose slypinčių galios santykių. Kaip vėliau paaiškėjo, iki tol nesutikti atskiri žmonės tuo pat metu irgi skaitė, stebėjosi, klausė.

Netrukus izoliuoti kairieji Lietuvoje pradėjo vienytis: 2006 m. į Lietuvą grįžęs prof. Andrius Bielskis „Santaros–šviesos“ konferencijoje perskaitė pranešimą apie kairę Lietuvoje, o tai paskatino susipažinti su juo ir aptarti galimybę suorganizuoti kairiųjų konferenciją TSPMI. 2007 m. pavasarį įvykusi konferencija leido sujungti ►

► kelis bendraminčių ratus ir prisi-
statyti. Vėliau gimė bendraminčių
judėjimas NK95. Galbūt dėl to, kad
vienas iš kairiųjų vienybės raidos
taškų buvo ir TSPMI, galima tikė-
tis kažkokių pokyčių TSPMI idėji-
niame lauke?

Trūksta kritinių apmąstymų

Tačiau pokyčių teks dar pa-
laukti. „Studijuodama TSPMI
antrus metus pastebiu, jog kai-
riosios idėjos čia nėra priimtinos
nei dėstytojams, nei studentams,“
– pastebi antrakursė Simona Ba-
reikytė. Studentės nuomone, kon-
servatyvių pažiūrų dominavimas
TSPMI „iš principo nėra blogai,
tačiau dažnai atrodo, jog studen-
tai konservatyvias idėjas priima
nekritiškai, nebando iš kitos pusės
pažvelgti į problemas. Tai lemia,
jog konservatizmas yra priimamas
kaip vienintelė „tiesa“. „Tokioje
aplinkoje yra mažesnė tikimybė,
kad bus išsakyta kitokia nuomonė,
o tai reiškia, kad bus mažesnės ga-
limybės kritiškai apmąstyti savąją,“

– papildė 2010 m. TSPMI baigusi
ir šiuo metu Londone studijuojan-
ti Eugenija Golubova, kuri TSPMI
pasigenda galimybės lavinti kritinį
mąstymą: dėstytojai to neiniciju-
ja, laikosi savo ideologijos, pras-
čiau žino kitos pusės argumentus.
Kairiųjų idėjomis besidominti
Morta Vidūnaitė vienpusišką TSP-
MI idėjinį lauką aiškina dešiniųjų
profesorių populiarumu ir kairiųjų
profesorių trūkumu: „Profesoriai
Alvydas Jokubaitis ir Vytautas
Radžvilas budriai saugo konserva-
toriškąją TSPMI bastioną ir tik vie-
netai studentų drįsta bent už akių
kvestionuoti jų intelektualinį autori-
tetą. Kita vertus, faktas, kad per
tiek laiko Institute taip ir neatsi-
rado vyraujantis kairysis filosofas,
rodo, kad bijoma konkurencijos ir
prarasti tą neformalią daugiau mo-
ralinio nei intelektualinio autoriteto
valdžią ir galią studentams.“

M. Vidūnaitė pateikia pa-
vyzdžių, kaip kairiųjų idėjų
marginalizavimas veikia akade-
minėje aplinkoje: „Netyčia teko
nugirsti būrelį kolegų dėstytojų

pokalbį, kuriame kairieji automa-
tiškai įvardijami kaip radikalai,
kad „jie perlenkia su žmogaus tei-
sėmis“, kad jie nesveiko proto...“. Pasak M. Vidūnaitės, populiarūs
profesoriai paverčia daugumą
studentų konservatoriais, o štai
dešiniojo liberalizmo („laisva-
rinkininkų“) pozicijas stiprina ir
TSPMI vadovybė: „Per TSPMI is-
toriją ne tik dabartinis Instituto
direktorius Ramūnas Vilpišaus-
kas, praktiškai tiesiai atėjęs iš Lie-
tuvos laisvosios rinkos instituto
(LLRI), su kitais liberalių pažiūrų
dėstytojais, bet ir anksčiau dir-
bęs dėstytojai įdiegė TSPMI tikrą
liberaliąją etiką. Tarp nemažos
dalies studentų laisvosios rinkos
idėjos vis dar beveik garbinamos,
tarsi būtų 10–asis dešimtmetis, o
ne XXI amžius.“ „Laisvarinkininkų“
pažiūros nekritiškai laikomos
maidingomis ir šauniomis. Tačiau,
pasak M. Vidūnaitės, liberalizmo
sklaida sukelia ir teigiamų poky-
čių: nemažai studentų liberalų
priėmė vertybinę liberalizmo pusę
– žmogaus teises.

Taigi TSPMI vis dar didele da-
limi reprodukuojamas „amerikie-
tiškas“ idėjinis laukas – vieni už
abstrakčią laisvę, kiti už „tradici-
nes vertybes“. Tuo tarpu europie-
tiška tradicija daug turtingesnė:
čia ir socialliberalai, ir žalieji, ir
platus kairės spektras nuo anar-
chizmo iki socialdemokratijos. M.
Vidūnaitė pastebi, kad per jos dė-
stymo TSPMI metus susidarė tam
tikras kairiųjų studentų kritinis
kontingentas, ir viliasi, kad kairie-
ji studentai „ir toliau bus iššūkis
vyraujančiam diskursui Institu-
te arba ta sūri druska, be kurios
jokios mokslinės ar intelektualinės
diskusijos neturi jokio skonio...“. TSPMI
tebestudijuojanti Simo-
na linki bendramoksliams atrasti
jiems priimtinausias idėjas, ug-
dyti kritinį mąstymą ir savaran-
kiškai susiformuoti požiūrį į pa-
saulį. ■

Kada TSPMI atsiras vyraujantis kairysis filosofas?

Naujosios kairės auditorijų ratas plečiasi

*Naujoji kairė 95 kartu su DEMOS
kritinės minties institutu rugpjūčio
9 d. surengė pirmąją savo auditoriją
Klaipėdoje¹. Viešojoje diskusijoje apie
kapitalizmo krizę ir alternatyvią
politiką diskutuota su profesinių są-
jungų aktyvistais, socialdemokratų
politikais, Seimo nariais, kairiąja
politine mintimi besidominčiais klai-
pėdiečiais. Jolanta Bielskienė, Nida
Vasiliauskaitė ir šio teksto autorius
padarė trumpus pranešimus. „Gai-
rių“ skaitytojams pateikiame trumpą
šios diskusijos santrauką.*

Andrius BIELSKIS

Nekelia abejonių, kad šiandien gy-
vename milžiniškos kapitalizmo kri-
zės laikais. Akivaizdu ir tai, kad ji yra
kur kas gilesnė nei tik 2008 m. finansų
krizė. Tai visų pirma yra kapitalizmo
kaip socioekonominės sistemos teisė-
tumo krizė. Dar taip neseniai atgavus
nepriklausomybę šventai tikėjome,
kad *sovietinį* valstybinį „socializmą“
pakeisiant brandus rinkos kapitaliz-
mas atneš Lietuvos žmonėms vi-
suotinę gerovę – parduotuves pilnas
kokybiškų ir kiekvienam prieinamų
prekių. Žinoma, šiuo plačiai papli-
tusiu *antisovietiniu* mitu pirmiausia
pasinaudojo rinkos fundamentalistai,
t.y. įvairiausio plauko šoko doktrinos
apologetai, kurie, sekdami friedrichais
hayekais ir miltonais friedmanais, sė-
kmingai vykdė ir iš dalies tebevykdo
neoliberalų politinį projektą.

¹ Naujosios kairės auditorijos – tai viešos
paskaitos/diskusijos politinei kairei aktualiomis
temomis. Jose dažniausiai daromi pranešimai
bei diskutuojama politinės filosofijos ir politinės
teorijos, ekonomikos, socialinės politikos, lyčių
lygybės, išsilaisvinimo teologijos klausimais.
Pastaruoju metu NK auditorijos vyksta kavinėje
La Boheme (šv. Ignato g.) Vilniuje trečiadieniais
18.30 val. Jų svarbiausias tikslas – kairiosios
minties sklaida visuomenei, buriant ir vienijant
šia mintimi besidominčią auditoriją.

Taip jau įvyko, kad Lietuvos ne-
priklausomybės atkūrimas sutapo
su neoliberalizmo klestėjimo laikais.
Kritiškai kapitalizmą vertinantys teo-
retikai apibrėžia neoliberalizmą kaip
įsitikinimą, kad kuo rinkos santykių
bus daugiau, kuo jie apims įvairesnes
gyvenimo sferas, taip pat kuo rinkos
transakcijos bus dažnesnės, tuo tokia
visuomenė gyvens geriau². Simbolinė
tokios teorinės doktrinos įsikūnijimo
ekonominėje politikoje data – Marga-
ret Tečer (Thacher) atėjimas į valdžią
Britanijoje 1979 metais. Neoliberalaus
kapitalizmo kūrimas pasireiškė masiš-
ku pokario Europos gerovės institucijų
griovimu: profesinių sąjungų naikini-
mu, rinkos ir didžiojo verslo dereguli-
iacija, lengvatinių sąlygų bankams su-
kūrimu, *Bretton Woods* sistemos (visų
pirma, aukso standarto) panaikinimu,
drastišku viešojo sektoriaus karpymu,
bekompromise privatizacija bei eko-
nomikos (pirmiausia gamybos) pajun-
gimu finansiniam kapitalui.

Šiandien neoliberalaus kapitaliz-
mo pasekmės yra puikiai žinomos.
Lietuvoje laisvosios rinkos šoko tera-
pija (kaip viena aršiausių neoliberalaus
kapitalizmo atmainų, ypač „iš pries-
paudos“ besivaduojančiuose kraštuose)
atnešė visuomenės ir ekonomikos
struktūrų suprimityvinimą. Puikiai ži-
noma, kad 1994 m. Lietuvos ekonomi-
nis išsivystymas (bendrojo vidaus pro-
dukto prasme) smuko iki 1960-1965
m. lygio³. 1990 m. ekonominio išsivys-
tymo lygis Lietuvoje buvo pasiektas tik
praėjus keleriems metams po Lietuvos
įstojimo į Europos Sąjungą. Skurdo ir
atskirties mastai išaugo milžiniškai, o
didžiajai daliai visuomenės „visuotinė
materialinė gerovė“ ne tik kad nepriei-

² Žr., pvz., David Harvey 2005. *A Brief
History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford
University Press.

³ Žr. Andrius Bielskis (red.). *Demokratija be
darbo judėjimo?* Kaunas: Kitos knygos.

nama, bet daugeliui mūsų visuomenės
narių – vienišoms motinoms, senjo-
rams, neigaliesiems, netgi kai kurių
profesijų viešojo sektoriaus darbuo-
tojams – net būtiniausių poreikių pa-
tenkinimas yra sunkiai pasiekiamas.
Kaip tik neatitikimas tarp lūkesčių ir
skurdžios realybės ir yra kapitalizmo
legitimacijos krizė.

Kokia tuomet turėtų būti alterna-
tyvi kairioji politika kapitalizmo krizės
akivaizdoje? Visų pirma, turėtumėme
suprasti, kad dažnai Lietuvoje girdimi
kaltinimai, kad neva „turime nustoti
politikavę“ – taip dažniausiai šiandien
valdantieji, gindami reakcingą šeimos
politiką, atominės elektrinės projektą
ar siekį liberalizuoti Darbo kodeksą,
bando užčiaupti savo oponentus – yra
gryniausia iškreiptas galios santykius
pateisinti siekianti ideologija. Turime
suvokti, kad bet kokia politika yra tam
tikro požiūrio politika, tam tikrų inte-
resų susidūrimo politika. Negali būti
nepolitiškos, t.y. ideologiškai neutra-
lios, politikos, lygiai kaip, pasitelkiant
Slavojaus Žižeko žodžius, kava be
kofeino nėra tikra kava. Alternatyvi
kairės politika turi atsispirti nuo ele-
mentarios tiesos, jog neoliberalizmas
turi milžinišką ideologinį užtaisą. Ne-
oliberalizmas nuo pat XX a. 8 dešim-
tmečio pradžios buvo turtingiausios
visuomenės grupės politinis projektas,
kurio tikslas buvo ir tebėra ekonomi-
nės ir politinės galios koncentracija
mažumos rankose visiškai nepaisant
daugumos piliečių interesų ir teisių.
O sykiu politinė kairė turi įsisavinti,
kad jos interesas yra atstovauti ne vi-
siems ir kiekvienam, bet pirmiausia
dirbantiesiems žmonėms, kurių gy-
venimo tikslas nėra didinti pelną (t.y.
banaliai kalti pinigą) kitų (dirbančiųjų)
sąskaita. Politinė kairė turi išdrįsti iš-
silaisvinti iš neoliberalizmo primestos
klišės, kad visuomenė anapus prekinio
fetišizmo yra negalima. ■

Ten lūžo mūsų istorija

Prieš metus Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla pristatė žinomo politiko, Kovo 11-osios Akto signataro Romualdo Ozolo knygą „Aušros raudoniai“. Autorius jos įžangoje teigia, kad pirmųjų nepriklausomybės metų dienoraščio įrašai, rengiant spaudai, netaisyti, nekupiūruoti, nepaisant dabar, žvelgiant iš laiko perspektyvos, pasikeitusių prasmų, požiūrių į vienus ar kitus dalykus ir konkrečius politikus.

„Džiaugiuosi liudijęs istoriją“, – yra sakęs R. Ozolas, pastebėdamas, kad „dienoraštis yra metais, diena, netgi valanda pažymėtos akimirkos dokumentas, ir kaip nors koreguoti jį – tai klastoti ne tik fiksuojamo dalyko faktiškumą, bet ir fiksuotojo psichologiją bei filosofiją, nekalbant apie politiką, kuri gali stipriai nebesutapti su šiandienine“. Tad turint tai omenyje siūlome skaityti žemiau spausdinamą knygos recenziją.

Vytautas GIRDZIJAUSKAS

Knygos paantraštė skelbia, kad tai „Sugyvenimai, arba 1990 – 1992 metų dienoraščių puslapiai“. Ir tai tikrų tikriausia tiesa, nes pirmasis įrašas padarytas 1990 m. sausio pirmąją, pirmadienį, o paskutinis 1992 m. gruodžio 31 d., ketvirtadienį. Vadinas, turime pakankamai detalią trejų metų kroniką, kurioje suregistruoti ne tik labai svarbūs epochinės reikšmės įvykiai („yra įrašų, turinčių dokumento vertę“, *Viktorija Daujotytė, „Nerimas“*, p. 28), bet ir nutapyti svarbiausių jų veikėjų paveikslai. Čia sutiksime beveik visus Atkuriamojo Seimo deputatus, pirmosios ir trečiosios vyriausybės ministrus, autoriaus šeimos narius, gimines, draugus, šiaip pažįstamus. Išgirsime už Parlamento sienų šurmuliuojančią minią, jos lyderių balsus, dienai kitai išvysime net į užsienius. Simboliškai knygos užmojus, struktūrą, idėjas galėtume palyginti su Justino Marcinkevičiaus drama „Mindaugas“. Nes ir čia, ir ten lipdomas puodas, vadinamas valstybe. Iš molio gabalų, iš žemės bei istorijos dulkių, galima sakyti, iš nieko renčiamas statinys, kuris

privalės tvirti šimtmečius. Ir čia, ir ten liejasi saviškių kraujas – ten nužudomas Karalius, čia – Sąjūdis. Ir čia, ir ten išdavikai tampa šventaisiais, tik andai jiems teko slėptis užsieniuose ir svetimoje aplinkoje pademonstruoti savąsias dorybes, nūnai gi į mūsų šventovių altorius jie drąsiai iširopščia be skrupulų patys. Ir čia, ir ten po lyderių žūties valstybės ateitis paskęsta miglose. Ir čia, ir ten valstybiniam puodui nužiesti naudojama vietinė medžiaga, bet žalias molis yra minkštas ir nėra tinkamas statyboms, tad privalo būti kaitinamas ir išdegamas tikrovės žaizdre, todėl abu autoriai skaitytojus įkurdina toje tikrovės kalvėje, kurios sienos ir lubos yra aprūkusios anglių dūmais, kampai prismirdę ir užgriozdinti, o slaptose požemių katakombose apstu praeities vaiduoklių, daugialgių roplių, šliužų ir net slibinų. Už jos sienų taip pat ne visada šviečia saulė, dažniausiai užauja vėjai, drengia rudenio darganos, siautėja viduržiemio speigai. Niekam ne paslaptis, kad sumanius valstybės rūmo projektą, būtina pasirūpinti profesionalia komanda, turėti talentingus ir patyrusius projektuotojus, užgrūdintus eilinius statybi-

ninkus ir meistrus, nekalbant jau apie ateities viziją ir ryžtą. Žinia, komandos neturėjo Mindaugas, ne ką geresnėje padėtyje buvo atsidūrę ir mūsų laikų valstybės atkūrimo architektai. Jų vizija – mirazas, o profesija – gizeliai... Vis dėlto Laiko mestą pirštine jie pakėlė ir drąsiai žengė į... nežinią. Marcinkevičiaus „Mindaugas“, triumfališkai pradėjęs savąjį žygį, tebežadina tautinę sąmonę, tolimos praeities įvykius priartindamas prie šių dienų ir juos paaiškindamas, todėl ne mažiau aktualūs turėtų būti ir Ozolo „Raudoniai“, nes laikotarpis, kurį modeliuoja autorius, tebėra daugeliui atmintinas, vis dėlto didelė dalis jo jau skendi miglose arba piktybiškai į jas nardinama.

Treji kronikos metai – trys dramų dalys. Pirmoji – apsisprendimas, antroji – žaizdro liepsnose, arba išmėginimai, trečioji – grūdinimas. Iš pradžių daug saulės, daug šviesių vilčių, net euforijos: „*Lietuva nepriklausoma. Turiu parašyt apie visa tai. Pats Viešpats bus mane paleidęs pasaulin ir sukūręs man tokią situaciją*“ (p. 35). Net gamtos jėgos linki gero. Kitoje vietoje autorius dar iškalbingesnis, džiaugiasi mylėjęs, sukūręs šeimą

ir valstybę, parašęs knygą apie tai, pastatęs paminklą jai ir tuo pačiu įvykdęs savąją misiją. Bet iš pirmosios dalies, pirmųjų metų euforijos išsirutulioja antrosios tragedija – sūnaus žūtis ir Sausio tryliktosios įvykiai. „*Esu visiškai prislėgtas ir nebematau būdo išsikapstyti. Nebent laikas įveiks, nutolins mano vaiką. Nes apėmęs mane visą, paskandinęs savo išėjime ir prislėgęs viešose vietose, o nuošalėse verčiąs kalbėtis su juo tarsi su gyvu: tai mat, vaikeli, arba: ką tu padarei, vaikeli, ką padarei, sūneli, sūnau, sūnau...*“ (p. 180). Ir, žinoma, nutolina, apramina – tai paliudija trečiosios dalies, trečiųjų metų įrašai. Laimė, į visišką užmarštį nepanardina: „*Niekaip nepaleido viena mintis: aš jau viską žinau – ir meilę, ir mirtį, ir ištikimybę, ir išdavystę, ir garbingumą. Ko reikia man dar? Kodėl aš čia? Bent jau kodėl aš Seime ir Vilniuje? Gal išties: greičiau man ta troba pamiškėj? Tikrai, kodėl aš jos nejudinu? Per daug užsiėmęs? Ne visai: neturiu aiškaus poreikio. O reikėtų bent protu prieiti; Protas tuoj atsiras*“ (p. 619).

Pirmosios dvi dalys skaitosi lyg koks detektyvinis trileris – įtampa nuolat auga, dramatismas plėtėja ir gilėja, kol tvyksteli žaibas ir atsiskleidžia tragedijos mastai. Ir asmeninės ir valstybinės. Tie dalykai labai persipynę, tiesiog augte suaugę – asmeninė kančia ir auka pereina į valstybinę ir visuomeninę ir atvirkščiai – valstybinė nesėkmė ir atvirkščiai – valstybinė nesėkmė tampa asmeninės dramos dalimi, o kartais net jos esme. Trečiosios dalies atomazga gerokai išsitiesia ir drama priblėsta. Mat autorius užsižaidžia su demokratijos struktūrų mazgymu ir varstymu, o paskui, rašydamas veikalui įžangą, atsidūsta: „*Jeigu būčiau žinojęs, į ką ta demokratija išvirs*“ (p. 15). O juk derėjo žinoti – nusikalstama imtis darbo, kurio neišmanai.

Iš to, ką esame parašę, galima spręsti, kad vienas centrinių lipdomo puodo – kuriamos valstybės

– architektų yra šių užrašų autorius. Tai ne pašalinis stebėtojas ar praeities tyrinėtojas, o įvykių dalyvis, jų sukėjas, vos ne pagrindinis istorijos velenas. Jį galėtume sąlygiškai pavadinti Šviesiuoju Statytoju. Jis turi kuriamos valstybės viziją. Nors tiesiogiai jos nedeklaruoja, bet aktyvi Statytojo veikla, konkretūs darbai nubrėžia gana ryškų būsimos struktūros vaizdą. Kitaip tariant, labai nesunku numanyti, kokia bus, kaip atrodys ta jo kuriamoji Naujoji Respublika. Tai ne tik idealios demokratinės santvarkos šalis, kurioje nepriekaištingai veikia tobuli įstatymai, bet ir harmoningų tarpusavio santykių, prasmingo ir oraus būvio erdvė. Žinoma, visa tai neatsiras savaime – teks atkakliai ir pasiaukojamai dirbti, atsi-kratant prievarta primestų pančių, išvalant teritoriją (išorės ir vidaus), sukuriant naują švarią ir skaidrią kokybę.

Viena iš svarbiausių užduočių – įstatymų kūrimas, naujos gyven- senos įtvirtinimas. Statytojas tą ir daro – pats rašo projektus, diskutuoja su partneriais ir oponentais, važinėja po šalį, tariasi dėl jų su eiliniaisiais piliečiais, o galutinai nušlifuotą tekstą atiduoda tvirtinti. Jis yra įsitikinęs, kad ir tų įstatymų vykdytojai bus nuoširdūs ir geranoriški. O tiems, kurie nenorės paklusti, statys užkardas teisėtvarkos ir teisės saugos kordonai, kurie veiks taip pat pagal griežtas, čia pat numatomas, taisykles. Socialinis ir istorinis teisingumas privalo būti ne tik įtvirtintas, bet ir atkurtas, todėl pirmiausia būtina grąžinti žemę tiems, kurie ją dirba – vienas iš pirmųjų privatizavimo aktas. Paskui finansai, rinkai, pinigai ir t. t. Įstatymai, įstatymai, įstatymai, o jų viršūnė – Konstitucija. Ji taip pat privalo būti ne tik ideali, bet ir moderni. Moralės reikalus kolei kas galima palikti Bažnyčiai ir religijai. Todėl važinėjimais po sinoikijas, bažnytinės muzikos ir teologijos konferencijas, susitikimai su ku-

nigais, vyskupais, pačiu kardinolu, kuris garsėja moraliniu autoritetu. Toks nežmoniškas jėgų įtempimas, žinoma, išvargina ir net išsekina, todėl neretos mintys apie kančią, mirtį, pasitraukimą į nebūtį. Nuo galutinio žingsnio sulaiko būtinybė rašyti Knygą, statyti Paminklą, kad būsimos kartos žinotų, kokių išmėginimų teko patirti. Kartais ta kančia ir išmėginimais šiek tiek ir papiktnaudžiaujama, bet labai saikingai, neperspaudžiant. Todėl kyla natūralus klausimas: iš kur imama tiek energijos, iš kokio šaltinio srūva gaivi tėkmė – posėdžiai Seime, diskusijos dėl nepriklausomos spaudos, kaip demokratijos garanto, kūrimo, susitikimai su rinkėjais įvairiose šalies vietose, kassavaitinės apžvalgos, straipsniai per radiją ir televiziją, apskritai žiniasklaidą, dienoraščio rašymas ir sūnaus žūties tyrimas. Tie aptarimai, priėmimai, susitikimai, kalbų sakymai ne visada vyksta draugiškoje, dažnai priešiškoje atmosferoje: verda arši idėjų kova. Ir ne tik idėjų – asmenybių, klanų, o tiksliau Gėrio ir Blogio sankirta.

Pervartos šiupinys svyla, konfrontacija aštrėja, kiša smirdintį snukį mafija, rezgamos intrigos – dalijamasi turtais ir valdžia, ima lieti kraujas. Atsidūrus pačiame verdančio katilo dugne, išdegina- mos tiek asmeninės, tiek valstybinės negyjančios žaizdos. Galima net įtarti, kad Šviesų Statytoją ir Demokratą mėginama apskritai eliminuoti iš kovos lauko, mat atsiranda aibė tokių, kuriems nėra priimtinas teisinės demokratinės valstybės lipdymas, kur kas patrauklesnis asmeninių interesų tenkintojo, neriboto grobimo ir pasipelnymo modelis. Kitaip tariant, ne modernios ir stabilios, turinčios galingą intelektualinį potencialą struktūros, o silpnos bananinės respublikos, kurioje gali siautėti netrukdomi laisvosios rinkos rykliai, kurių Dievas – Kapitalas, o apaštalai – Pelnas ir Nauda. Toje kruvi-

► noje maišalynėje patogiai jaučiasi, žinoma, ne Demokratas, ir laimėti šansų jis turi nedaug. Nors kaunasi jis herojiškai, kartais pratrūksta skundas: „*namuose ilgai dirbti tiesiog nepajėgiu: dvasia griuvėsiuose. Šiaip taip parašau pasisakymą per radiją, šįryt apgalvojau kalbėlę per TV, vakar telefonu susitikslinau du interviu Šiauliams. Negera man. Labai negera. Jeigu ir toliau tiek pastangų reikės gyvenimo norui išsaugoti – neišlaikysiu*“ (p. 603). Išlaikė. Net knygą išleido. Ir ne vieną, nors iš to valstybinio puodo liko tik...ne, ne šukės – vizija. Ji nėra dar galutinai nužudyta.

Tos kitos, arba kitokios valstybės architektas yra AT pirmininkas, kitaip Autokratas. Tai Demokrato priešingybė, todėl jau pirmuosiuose įrašuose fiksuojama priešprieša: „*Esu numatęs kalbėti prieš Landsbergį: jis turi aiškių diktatoriaus polinkių*“ (p. 29). Nei vieši pareiškimai, nei privatūs pokalbiai bei įtikinėjimai teigiamų rezultatų neduoda, Autokratas savo tikslą pasiekia – atsisėdą į aukštąjį krėslą. Jo vadovavimo metodai netenkina ne tik Demokrato, bet ir kai kurių jo aplinkos deputatų, todėl konfrontacija ir toliau didėja – parlamente pradeda formotis grupės ir grupelės. Pirmininkas, tapęs dešinės pakraipos lyderiu, nesiima vienijimo taktikos, o priešingai dezorganizuoja darbą. Parlamente įsivyrąja betvarkė ir sumaištis, kuri leidžia žaisti užkulisinius žaidimus, sabotuoti derybas su TSRS vadovybe, dezorganizuoti Respublikos vyriausybės darbą. „*Pokalbiai aname Landsbergio kambary, kur paruošta kava ir maistas, visada primena savim patenkintų ir pasijuokiančių sąmokslininkų pasitarimėlius*“ (1990 09 20 įrašas, p. 115). Geruoju baigtis tokie dalykai negali – pirmoji vyriausybė 1991 m. sausio pradžioje nušalinama, konfrontacija su okupacine kariuomene pasiekia kulminaciją ir pagaliau sprogitas, pasipila kraujas,

kurio, atrodo, sąmoningai siekta. Ūkio griovimas, sudarius naująją vyriausybę (trečiąją), sąmoningas siekimas perimti valstybės valdymą į savąias rankas – nepaneigiami Pirmininko veiklos faktai. Visus metus (1991) virš parlamento ir šalies kabo naujo perversmo grėsmė ir galutinis diktatūros įtvirtinimas. Todėl vilkinami ir sabotuojami kai kurie įstatymai, kilnojamos referendumų ir rinkimų datos. Laimė, ne visi Pirmininko užmojai pasitvirtina – geidžiamuoju prezidentu jis netampa, o 1992 m. spalio 25 d. rinkimai galutinai sužlugdo šią svajonę. Bet ginklų sudėti jis neketina: galios pamatus per tuos metus suskumba padėti ir įtvirtinti – sukurtos struktūros liks veiksmingos ir tada, kai atsidurs opozicijoje, ir tada, kai atsisės į europarlamentaro kėdę. Dėl taileraniško klatingumo, pakankamai aukšto politinio profesionalumo ir išorinių jėgų paramos jam pavyksta pasiekti, kad santykiai su TSRS paveldėtoja Rusijos Federacija visada būtų įtempti, o Sausio 13 ir liepos 31 d. žudynės būtų paskelbtos nusikaltimu žmonijai.

Demokratas pasiduoti neketina, jis kerta smūgį po smūgio. „*Vienas dalykas darosi rimtas. V. A. atliko fundamentalius tyrimus apie Landsbergio bendradarbiavimą su KGB. Gavriilas Landsbergis bendradarbiavo su Muravjovu ir turėjo Vilniuje banką. Tėvas Žemkalnis nuo vokiečių slėpė savo kilmę, per karą, vaduodamas komjaunuolį Vytauto brolių, kuris dabar gyvena Australijoje ir žinomas ten kaip TSRS agentas, buvo pas Hesą. Pats po karo dėstė tarptautinių ryšių centre, paskui emigravo į Australiją. Šeimos niekas nejudino, V. L. ramiai baigė mokyklą, pirmasis pradėjo studijuoti Čiurlionį, važinėjo į užsienius, gavo valstybinę LTSR premiją, dėstė marksizmo katedroj. Tėvas grįžęs buvo apdovanotas. 1970 Vytauto dosjė jau sudarė tris tomus. Jam tapus TSRS*

deputatu, ji buvo išvežta Maskvon ir dabar yra Rusijos aukso fonde“ (1992 04 27 įrašas, p. 407). Bet kuriam kitam politikui tai būtų mirtinas dūris – tuoj pat jo popieriai atsidurtų ant Liustracijos komisijos stalo, nežiopsotų ir prokuratūra, o mūsų Autokratui nė plaukas nuo galvos nekrinta ir, matyt, nenukris. Skaitant tekstą, susidaro įspūdis, kad jis yra globojamas ne vienos, o kelių didžiųjų užsienio šalių žvalgybų. Tai ne kiekvienam mirtingajam pasiekiamas aukštasis politinis pilotažas – jokie demaskavimai čia nepadės. O kad tauta bei valstybė liks jo įkaitu, niekam dėl to galvos neskaudės. Tokia ten ir tauta – lietuviai.

Ponia. Tai tarpinė, kompromisinė figūra. Mokslininkė, politikė, verslininkė, visuomenininkė. Ramiais laikais ji pakenčiamai atliktų ministrės ar net premjerės pareigas. Turėtų savo partiją, o progai pasitaikius, pamėgintų atsisėsti ir į Respublikos prezidento kėdę. Ką, beje, vėliau ir darė. Apmaudu, kad knygoje aprašomą laikotarpį niekaip negalime pavadinti „ramiais laikais“. Niekam nereikia aiškinti, kad tai virsmo, vertybių perkainojimo metas. O jis reikalauja iš piliečių ypatingai geros orientacijos, pasirengimo, drąsos. Iš politikų dargi ne eilinio talento. Nepasakytum, kad mūsų Ponia nėra talentinga. Toli gražu. Vis dėlto jai, kaip valstybės vadovei, kažko pristigo – gal ryžto lemiamu laikotarpiu, gal praktikos, o galgi aplinkybės pasirodė per daug sudėtingos, barjerai per aukšti, neišveikiami – teko susigrumti ne tik su okupacija, atsėlinusia iš Rytų, bet ir su naująja banga, užliejančia kraštą iš Vakarų. Pastaroji irgi nebuvo labai inteligentiška, ji taip pat reikalavo aukų – griauti senąsias struktūras, išvalyti teritoriją, o tada...Žinoma, tai buvo netikėta, nauja, kai ką šokiravo ar net dezorientavo. Sutriko ir Ponia, sutriko jos pavaduotojai ir daugelis ministrų. Tik vienas vienintelis laikėsi tvirtai ir veikė ryžtingai.

Na, gal ir ne visai vienas, gal apie jį ten sukosi būrelis juozų, aleksandrų, česlovų, zigmų. Gal ir užsienio kurjerių ten painiojosi vienas kitas. Poniai jie pasirodė įtartini, net viešai apie tai buvo beprabylanti, bet kaipmat nutildyta: kas? užsienis? Vakarai? „Čikagos berniukai“? Jie atskleidžia mums laisvosios rinkos paslaptis – svajonę.

Gorbis. Derybos. Tai viena centrinių dienoraščio temų – kraujo galėjo nebūti. Kraujo privalėjo nebūti – taikų nepriklausomybės įtvirtinimą įmanoma buvo išspręsti diplomatinėmis priemonėmis. Jų būta, tik be rezultato. Priežastys? Svarbiausioji – AT Pirmininko asmeninė neapykanta Gorbačiovui ir pastarojo atsilyginimas tuo pačiu. Dienoraščio tekste tai patvirtinama net keletą kartų (žr. p. 44 ir 538). Be to, AT Pirmininkui siekiant prezidento posto, reikėjo konfrontacijos su priešu, kad įveikus jį, galėtų nevaržomas triumfuoti rinkimuose, todėl derybos visą laiką buvo blokuojamos – tyčia vėluojama į susitikimus, o kai paskirtasis premjeras (Albertas Šimėnas) iškart susirengė vykti į Maskvą derėtis su Gorbačiovu, nedelsiant buvo pašalintas iš savojo posto. „*Sprendimas dėl Šimėno buvo padarytas per porą valandų po to, kai jis pareiškė, jog nori susitikti su Gorbačiovu. Darant sprendimą dalyvavo Abišala, Čepaitis, Stankevičius, Vaišvila*“ (p. 200 – 201). Aukos buvo reikalingos pasauliui pašurpinti, akivaizdžiai parodant, koks okupantas žiaurus ir niekingas. „O kad pradėta vykdyti 12 – os dienos vakarą, rodo tai, jog žinota ir apie planuojamus nakties įvykius. Tad ir žmonės pašaukti tyčia. Organizatoriai puikiai žinojo, kad amerikonus vienas argumentas teveikia – nekariaujančių užmušinėjimas. Štai ir buvo mesti po tankais beginkliai žmonės. Vakarai dar kartą patvirtino Irako įvykiai: vos nukrisdintos raketos ant slėptuvių – net kareiviams kare iškeltas didžiausias skandalas.“ (p. 199). Vadinas, visai nesvarbu, kas ten į ką šaudė – šūvių apskritai neprivalėjo būti. Tai buvo provokacija – valstybės sienų žymėjimas krauju. Padarytas valstybinis nusikaltimas. Absurdiškiausia, kad Baltijos šalių atsiskyrimas jau buvo iš esmės išspręstas tarptautinėse didžiųjų valstybių derybose: „*Gorbis sutarė su Bušu Baltiją iškeisti į Iraką: anas iki galo nesumuša protarybinės Irako partijos, šis nebenaudoja jėgos Baltijos respublikose*“ (p. 225). Kad tai ne mitas ir ne pramanas, patvirtina vėlesni įvykiai: jėga nebuvo naudota nei Latvijoje, nei Estijoje, nei kitose pasitraukiančiose iš imperijos respublikose. Mūsuose įvyko kitaip. Ir tebėra kitaip.

Džiugas. „*Mano vaikas sugrižo. Taip ir matau, kaip jis sėdi ant sofos. Jo veidas dar sutinęs, akys kaip mongolo, paakiai mėlyni, bet jis šypsosi smagiai sumišęs ir moja šalin ranka: a, ką čia kalbėt, tėvai, buvo. Užvakar jis pasirodė vakare, prisėdo ant sofos svetainėje prie televizoriaus, persėdo ten, iš kur pakilęs išėjo, aš jo paprasčiau leist pamiegot*“ (p. 213). Ir dar: „*Kai po 12– os nakties atsiguliau, mano galvugaly koridorėly už durų, rodos, stovėjo Džiugas. Aš tyliai paprasčiau įeit, jis atsisėdo ant žemės, nugara atsiremdamas į durų staktą, ir aš užmigau*“ (p. 274). Ir dar: „*Šiandien mano vaiko gimimo diena. Šiandien jam būtų sukakę 22 metai. O jau pusantrų, kai jo nebėr. Vakara naktį, žiūrėdamas rusų pergalių prisiminimus, gedėjau savo vaiko ilgai ir nepaguodžiamai*“ (1992 05 10 d. įrašas, p. 422). Jei surinktume visas šiam personažui skirtas inkrustacijas, susidarytų kvapą gniaužiantis monologas ar apysaka – tos eilutės rašytos šiltu autoriaus krauju. Tokie perlai ne tik papuošia tekstą, bet ir suteikia jam meninio įtikinamumo bei politinio aktualumo. Kita vertus, tai kaltinamasis aktas tiems, kurie darė nusikaltimus žmonijai,

prisidengdami laisvės ir demokratijos mantija. Šie tekstai dar kartą akcentuoja: jų neturėjo būti – nei Džiugo Ozolo žūties, nei Sausio tryliktosios bei liepos trisdešimt pirmosios, nei visų kitų, vėliau nutikusių – dabar kasmet nusižudo po dvi klases gimnazistų (apie 60 jaunuolių), nekalbant apie kruvinus mafijozų siautėjimus, autoavarijų aukas, kitas netektis, o jei prabiltume apie įsiviešpatavusį skurdą ir masišką bėgimą iš šalies, pasaka darytųsi be galo – kitokios gyvenimo prabos buvo siekta. Tauta į Sąjūdžio mitingus plūste plūdo ne dėl to, kad galėtų iškilmingai pasilaidoti, jiėjo Laisvės ir Gerovės Žvaigždei degant, bet ją staiga pridengė tamsa, o „*mūsų istorija lūžo*“ (1992 05 16 įrašas, p. 433). Nesinorėtų daryti autoriui priekaištų, vis dėlto jo nurodoma lūžio data nėra tiksli – lūžis įvyko kur kas anksčiau, 1991 m. sausį. Ir šio lūžio neturėjo būti. Vėl kartojama: kraujo praliejimo nereikėjo niekam – nei Michailui Gorbačiovui, nei Amerikai, nei Lietuvai. Apmaudžiausia yra tai, kad net ir šiandien mažai kas suvokia, kas iš tikrųjų yra įvykę ir nepajėgia įvertinti nei praeities, nei dabarties. „*Taip, jie smogia iš esmės. Jie smogikai iš esmės. Ir aš, sūneli, padarysiu viską, kad jų nebeliktų šitoj žemėj, o kai jie ateis ten, toliau žiūrėsime, ką su jais daryti. Jų negalima palikti ramiai būti niekur. Jie šitokie turi išnykti net iš ano pasaulio, kur, rodos, viskam turėtų būti vietos. Jų tokių paprasčiausiai neturėtų būti*“ (p. 422). Deja, jie yra ir jie bus, nepaisant visų skambių pareiškimų. Dar daugiau: jie sugeba iš tų savo veiksmų išgauti keleriopą naudą – lieka ne tik nenubauti, bet apkvailintą tautą priverčia save garbinti. Istorija ne tik lūžo, ji buvo išnerta iš savojo kailio, tapo išvirkščia.

Džiugo bylos narpliojimą papildė ir šiokios tokios detektyvinės intrigos elementų pateikia „S. berniukų“ veiklos epizodai. Jie atsiranda ►

► da 1990 m. gegužę ir savo veiklą baigia 1992 m. gruodžio 30 d. Jiems skirti 36 įrašai, vadinasi, tiek, kad pakaktų didesnei įtampai sukurti. Ne viename iš tų įrašų duodama suprasti, kad tie „S. berniukai“ yra prikišę rankas ir prie Džiugo žūties, ir prie Sausio tryliktosios bei kitų svarbių įvykių. Bene svarbiausias priekaištas yra toks: jų veikla nelegali, įstatymais neįforminta, o tai kelia grėsmę demokratijai, sudaro sąlygas naujam perversmui ir galutiniam autokratijos įsitvirtinimui. „Per Skučą apginklavo savanorius, o Butkevičiui pakišo špygą. Uoka tiesiai spaudoj pareiškė, kad duoti ginklų tokiai armijai negalima. Aš padarysiu apkaltinimą Vagnoriui. Bet teisčiausia yra mano žmona: dabar tik dešiniečių saugumiečių demaskavimas galėtų situacijoj ką nors pakeisti“ (1992 05 23 įrašas; p. 442). Deja, tikro demaskavimo neįvyko. Ir ne tik „S. berniukų“, bet ir pseudopremjero, kuris savo minkštakūnišku elgesiu padėjo parengti bei įgyvendinti *coup d'Etat* (perversmą), o paskui ir kraujo praliejimą. Tų pažadų, šūkčiojimų, grasinimų – padarysim, nuveiksim, išaiškinsim – tekste ne vienas ir ne du, net keliolika, o rimčiausias būtų šis: „Mūsų yra ateitis, ir jai mes dabar dirbam. Mes nedarysim klaidos – neatsisakinėsime valdžios. Mes visu darbu ruošimės būtent valdžios paėmimui. Nes visi žinom, ką daryti. Teisus yra Kumža (jo straipsnis perspausdintas „Europos lietuvių“, padarė man labai didelį poveikį šiom dienom): Landsbergis nugalejo, nes norėjo užsikrauti valdžios našta, jis ją tiesiog periminėjo. O mes žaidėm: genijus, demokratus, nenorinčius. Ir turim. Nebežaisim“ (1992 08 22 įrašas; p.521). Vėlu, berniukai, prisizaidėt. Istorija juokauti nemėgsta, ji tik vieną vienintelį kartą ištiesia ranką, ir jei nesuskubai jos paspausti, tuoj pat gausi antausį. Taip ir įvyko: tų pačių metų spalio 25 d. rinkimuose Centro partija neperkopė 5 proc. barjero, todėl negavo nė vieno

mandato. Vos neliko už borto ir dienoraščio autorius. O šansą turėjo ne kartą. Ir tada, kai „žaidė vicepremierą“ – į glėbį krito valstybės vadovo postas, ir anksčiau, kai kūrė Sąjūdį (žr. R. Ozolo knygą „Žvaigždės blėsta auštant“, 2007). Neėmė, pasimaivė ir atsisakė, mat norėjo būti labai principingas. Galima būtų į tai moti ranka – jo asmeninis reikalas, bet juk kaip tik tada ir pakibo ant plauko valstybės likimas ir tautos ateitis. Pasakyti, kad tokiu būdu buvo padaryta tautai didžiausia kiaulystė, vadinasi, nieko nepasakyti. Lieka tik konstatuoti: tada visi tokie buvome – akli. Ir žaidė su mumis ne tik AT Pirmininkas su S. berniukais, bet ir visai kiti ir iš kitur. Ir iš Čikagos, ir iš Maskvos, ir iš Varšuvos. Ir tebežaidžia.

Siekdami išsamiai aptarti šį veikalą ir apibūdinti jo reikšmę, turėtume suminėti ne tik dešimtis faktų ir šimtus pavardžių, bet pažvelgti į jį iš visų kampų – politologinio, filosofinio, kriminologinio, istorinio, beletristinio. Mes tik šiek tiek prisilietėme prie jame įtvirtintų teiginių. Tik prie tų, kurie šiandien atrodo aktualiausi, kaip antai, butaforinės demokratijos kūrimo peripetijų. Kitaip tarus, pamastėme, kas ir kada pastatė kortų namelį, kuriame dabar esame priversti būti. Jis negriūva tik todėl, kad didiesiems žaidėjams yra patogus toks mūsų būvis. Panašių struktūrų ir Europoje, ir apskritai pasaulyje, yra ne viena – popierinės lėšos bei alavinius kareivėlius jose perstatinėti vienas juokas. Net patys jie persirikiuoja pagal komandas iš viršaus, mat smarkiai ištobulėjo elektronika ir nano technologijos.

Abejonių nėra – tai svarbus dokumentas. O tiksliau – galėtų būti svarbus, jeigu... „Per pietus su Angonita ir kitom jos draugėm kalbėjom: esam vėl nebelaivai, vėl dailinamės ir saugomės, bijom, nes esam klausomi ir sekami. Porą metų gyvenom laisvi“ (1992 08 24 įrašas; p. 557). Tataigi, jeigu būtume laisvi,

jei mūsų Svajonė nebūtų prapuldėta. Jei turėtume ne „kišeninius“, o tikrus prokurorus, ne „sulankstomus“ teisėjus, ne butaforinę demokratiją ir valdžią, ne „laisvąją“, o normalią rinką ir ekonomiką, jei gyventume atkovotoje saugioje šalyje, iš kurios nebūtų „evakuojami“ tautiečiai. Jei...jei...jei...Jei būtume turėję vaclovų havelų, andrejų sacharovų, česlovų milošų... Deja, neturėjome ir neturime. Tik antanus terleckus, vytautų šustauskus, aukses aukštikalnienes, vilgaudus urniečius...Na, ne tik... Buvo ir kitokių, bet vis dėlto kažko pristigo. Ir šis dienoraštis tai paliudija...Galėtų ir apkaltinti, jeigu... Bet jau sakėme, kad nesame laisvi, tad nesunku prieiti prie išvados, jog ateis laikas, kai vėl teks kilti... Ne, ne, tokių minčių knygoje nėra, mat tokiame veiksmui būtina subręsti. Galėtume tik pridurti, kad autorius – talentingas beletristas, meistriškai valdantis žodį, sugėbantį tiksliai formuluoti mintis, vadinasi, stilius sklandus, lengvai įkandamas.. Suprantama, skubotumo žymių tekste nepastebėti taip pat neįmanoma – dirbdamas dešimtį darbų visapusiškai tobulo daikto nepagaminsi. Gal ir nuostata – nieko nekeisti, kas anuo metu parašyta – nėra pati tobiliausia: tekstai, sugulę į knygą, patys savaime šiek tiek keičiasi, todėl šiokios tokios korekcijos ir paderinimai nepakenktų. Bet autoriaus valia yra šventa. Beje, dėl Paminklo – *exegi monumentum*. O gal tai nuosprendis sau. Kaip politikui.

Per mūsų civilizacijos tūkstantmečius istorinių lūžių būta ne vieno. Ir valstybinių, ir visuomeninių, ir ekonominių ir meninių, ir net kalbinių. Lietuva ne išimtis – jų ir ateityje bus. O štai asmuo lūžta arba sulaužomas vieną vienintelį kartą. Po to tamsa ir užmarštis. Sakote, ne visada, tad ir šis parašymas dėl to, kad taip nebūtų. ■

Dezertyras

Pranas Gaivenis, Baltarusijos lietuvis, buvo mobilizuotas į kariuomenę keturiasdešimt pirmųjų rugpjūčio septintą Leningrade, kur mokėsi Medicinos technikume. Šautuvo į rankas jam nedavė – įdavė kastuvą apkasams kasti, nes jo tėvas buvo suimtas ir nuteistas dešimčiai metų „už kontrrevoliucinę propagandą ir agitaciją“. Pradėjus organizuoti Lietuviškąją diviziją, joje atsiduria ir Pranas. Rugpjūčio septintąją Antrojo pasaulinio karo dalyvis P. Gaivenis laiko svarbia savo gyvenimo data. Ją kasmet pažymi artimų draugų būryje. Juk karą baigė gyvas, patyręs tikrai tris sužeidimus. Žuvo dešimtys milijonų šitokių kareivių kaip jis, o jis gyvena šioje nuo fašizmo apgintoje Žemėje jau devyniasdešimtus metus... Apie juos rašo rengiamoje spaudoje atsiminimų knygoje, kurios vieną epizodų spausdiname.

Mūsų pulkas sustojo Ugriumove – gal aštuoniolika kilometrų nuo Tulos. Kaimas senas, jaukus, supa jį didžiuliai miškai.

Atrodė, gyvensime čia ilgai.

Ir staiga įsakymas – pakelti diviziją ir pirmyn.

Jei pirmyn, tai, vadinasi, į frontą. Bet ne. Žygiuojame visai neilgai – komanda sustot, pasistatyt palapines, įsikurt.

Gyvename miške. Savaite, antrą, trečią. Toli nuo žmonių, dar toliau nuo civilizacijos.

Verda nesudėtingas kasdienis kareivio gyvenimas. Kelt, pusryčiaut, po pusryčių, aišku, – mokymai. Primenama sena kareiviška abėcėlė: sunku mokymuose – lengva mūsųose. Mes mokomės šitos abėcėlės.

Taip ir gyvename – nuo komandos lig komandos.

Iš nuobodumo ar dar kažko kareiviai ima kasytis. Niežti, vadinasi, jiems kailį. O įsakymas – kareiviai turi būti švarūs ir tvarkingi. O kiek ilgai tu gali būti švarus miške?

Ir vieną rytą ateina įsakymas – išmaudyti kareivius. O vidur miško pirtelės nėra, nors visai nesudėtinga būtų ją pasistatyti. Bet šitokio įsakymo nėra – yra įsakymas kultiuoti aštuonetą kilometrų iki Šachtų gyvenvietės, kur yra pirtis.

Už kareivių numaudymą atsa-

kingu skiriamas aš. Ir nėr ko stebėtis: juk mano pareigos – kuopos sanitarinis instruktorius.

Žiema. Gilus sniegas.

Per tą sniegą ir žygiuojame į tas Šachtas – švaros sostinę. Pirmoji grupė – trisdešimt vyrų jau pirtyje, jau maudosi, pliuskenasi. Tas būrys nusimazgoja – į vidų suvirsta kita trisdešimtinė. O jau tamsu, jau naktis. Iki stovyklos aštuoni kilometrai. Likusiuosius turiu atsivesti rytoj. Pagalvoju – ko man tuos kilometrus per sniegą minkyti? Tegu išsimaudžiusieji ramiai sau vieni žygiuoja namo, o aš šitoje šiltoje pirtelėje parnakvosiu, o rytą, gerai išsimiegojęs, sulauksiu kitų karių ir juos prideramai išmaudysiu.

Šitaip pasitariu patsai su savimi ir priimu tokį man palankų ir išmintingą sprendimą. Žinoma, gal ir nebūčiau šitokio išmintingo sprendimo priėmęs, jei ne šnekios ir įraudusios merginos, kurios ėmė ir staugia iš kažkur atsirado priepirtyje.

O atsirado jos, pasirodo, visai ne iš kažkur. Gyvena visai kaimynystėje – į pusnis įsibridusiame name netoli pirties. Jos jau kimba man už parankės. Girdi, ko, kareivėli, keliausi tokį kelią – pernakvosi čia ir sulauksi draugų. Taigi skaito mano mintis, putpelės. Netgi sutinka kartu praleisti laiką. Ir kur čia tokia proga neprisiminsi

kareiviškos išminties – *soldat spit, a služba idiot*, taigi kareivis miega, o tarnyba eina...

Taigi maloniai šnekučiuodamiesi ir leidžiame karinę tarnybą. Man jau devyniolikti, joms irgi apie tiek. Jos iš kažkur atsineša buteliuką rusiškos naminukės, kuri niekuo nesiskiria nuo baltarusiškos, atsiranda ant stalo karo meto užkandos, kai ko surandu ir aš savo žygių terboje, kurią kažkodėl vadiname daiktmaišiu – sakysim, vieną kitą gabaliuką cukraus, o jaunatviškų kalbų kalbėlių, aišku, tokioje šiltoje ir jaukioje aplinkoje ir ieškoti nereikia – jos pačios ateina.

Taip ir panašiai leidžiame tarnybos laiką, laukdami naujos trisdešimtinės lietuviškų vyrų, kuriuos reikės išmaudyti.

Jau aušta, jau ir visai išaušo, o mano kareivių kaip nėra, taip nėra. Laikrodis jau rodo dešimtą, o naujos trisdešimtinės vis dar nematyti. Nėra tos trisdešimtinės ir vienuoliktą valandą, ir dvyliktą. Nors pasiusk. Nors plaukus nuo pakaušio raukis. Netgi pirmą valandą nėra. Tada pajuntu – kažkas čia ne taip. O tas *ne taip* – visa toji mano naktinė *tarnyba* gali man žiauriai atsirūgti.

Kažkas šiame pasaulyje vyksta, o aš nežinau – kas.

Nutariu – reikia atsisveikint su merginomis ir kuo spėčiau kul-

► niuoti tuos aštuonis kilometrus į dalinį. Pats priimu šitokį sprendimą – pats ir puolu vykdyti jį. Be jokių atsikalbinėjimų. Švilpaudamas žygiuoju į dalinį ir kokiame septintame kilometre sutinku mūsų pulko artileristą.

– Nežinai, kodėl kareiviai į pirtį neatėjo? – klausiu.

– O tu negirdėjai, kad divizija į mūsų pakelta? – klausimu į klausimą atsako jis, ir man viskas tampa aišku.

Jau tamsu. Ne tik aplinkui, bet ir mano akyse. Jau žinau, kas laukia manęs. Žinau, kad ne pyragai, kaip panašiu atveju sakydavo mama.

Skubu, kiek kojos įkerta. Atlekiu į stovyklą, o būriai jau išsirikiavę – išžygiuos, kai visai sutems.

Pasirodo, kuopos vadas Jonas Jackus jau ieško manęs, taigi sanitaro Prano Gaivenio. O jo nėra. Ir dar pačią žiauriausią išvadą – vyresnysis seržantas Francas Gaivenis dezertyravo. Išėjo vakar su vyrais į pirtį ir negrįžo. Ir niekas negali pasakyti, kur jis. Apklausinėjami iš pirties grįžę kareiviai. Jie sakė, kad aš pasilikęs pirtyje. O kokių tikslų vedamas? O kur aš patraukiau iš pirties?

Niekas nieko į tuos klausimus atsakyti negali – tiktai trauko pečiais. Apie mane jau pranešta bataliono vadovybei. Gal netgi aukščiau. Girdi, Pranas Gaivenis dezertyravo – negrįžo iš pirties.

O aš juk grįžtu – gyvas ir sveikas, tik išsimaudęs ir su mergikėmis žvaigždėtą naktelę praūžęs.

– Stok rikiuotėn, – sako man draugai.

Ir aš stoju į rikiuotę. Pačiame jos gale. Toks jau esu – mažiukas. Ir alkanas kaip šuva – be pietų ir be vakarienės. Apie pusryčius jau ir nekalbu. Keikiu save paskutiniaisiais žodžiais, ir tas rusų mergaitės, žinoma, nors jos visai nekalbos – kalbas tik aš.

Mes jau žygiuojame, o čia iš kažkur atsiranda ir prie manęs pristoja bataliono vado pavaduotojas politiniams reikalams kapitonas Tuvija Anbinderis. Nužvelgia mane piktu žvilgsniu ir meta klausimą:

– Tai kur buvai dingęs, kareivi?

Aš jam iškloju visą situaciją. Jis

klausosi mano žodžių labai atidžiai – tarsi išpažinties, matau – viską dedasi į galvą, ir suprantu kodėl – jis turės raportuoti kažkam iš aukščiau.

– Tą visą savo kiaulišką kiaulystę savo kruvinu kraujo lašu mūsųje atpirksi, – išklauses manęs tarsi nuodėmklausys, ima dėstyti jis neskubėdamas, ir man visą įtampą tarsi kas ranka atima – kas jau bus, tas jau bus, juk į karą einame, o ne pas mergas, o kare kaip kare – visko pasitai, ko, kartais gali ir galvos netekti, o ne kažkokį kraujo vieną lašą...

Kita vertus, mūsųje krenta ne tik statutui prasikaltę kareiviukai – krenta ir visažiniai jų politiniai komisarai, taigi dvasiniai jų vadovai.

O tas Tuvija Anbinderis yra visai neblogas žydėlis – vyras kaip ir visi vyrai, nors jokiam mūsųje dar nedalyvavęs kaip ir aš. Jo žodžiuose jokios grėsmės nepajaučiu – jau perdaug ramus jo balsas. Tarsi kalbėtų su prasikaltusiu vaiku.

– Žinai, – sako, baigęs tą savo politinį pamokslėlį, – tučtuojau prisistatyk kuopos vadui ir asmeniškai paprašyk leidimo dalyvauti puolime, – pamokė mane. – Sakyk, kad nori krauju išpirkti savo kaltę...

– Šito reikia? – pakeliu akis, norėdamas įsitikinti, ar kapitonas kartais nejuokauja.

Ne, visai nejuokauja. Ir visai tyliu balsu, bemaž pašnibždomis man sako – lyg didžiausią karinę paslaptį:

– Jam įsakyta skubiai paruošti raportą apie tavo dezertyravimą. Nežinau – gal jau ir įteikė tuos popierius, – bakstelėjo pirštu aukšty, tarsi matytų ten tuos atsakingus vadus, kuriems įteikinijami tokie popieriai. – Žinai, karas, – ir atsidusęs: – Manau, nenori drausmės batalione atsidurti ar net prieš automato akutę – kad kitiems būtų pamoka...

Man šitie paskutiniai jo žodžiai, nors ir nepiktai pasakyti, it aštriu kirviu abidvi kojas pakerta.

Jei jau šitaip, tai maršo žingsniu keltu pas kuopos vadą Joną Jackų, o nužygiavęs raportuoju jam apie

pirtį, kurioje šiltai praleidau naktelę. Malu kažką apie kaltę, sąžinės graužatį, paskutinį kraujo lašą ir meilę motinai Tėvynei, žinoma. Stalino neprisimenu.

Kuopos vadas labai rimtu veidu išklauso tos mano šnekonės ir burbteli vienintelį sakinį:

– Atakos metu būk šalia manęs...

Tai skamba lyg įsakymas.

Tačiau ir be šito įsakymo aš žinau, kad turiu akimis ir visais galais sekti, kur atakos metu yra vada ir pirmiausiai privalau gelbėti juos,

„Milijonai žuvo, o aš likau gyvas“, – sako P. Gaivenis

jei priešų kulka juos grybšteli.

– Nenori paklausti – kodėl? – lyg mano mintis atspėja Jonas Jackus. – Nedelsdamas paaiškinu: kad tave kiaurai matyčiau – ir gyvą, ir pusgyvį ar netgi mirusį...

Jo balsas virpa iš įsiūčio. Ir suprantu dėl ko – jis už mane iš viršininkų, regis, bus gavęs kalnus velnių.

Ir dar suprantu – aš jau nepatikimas, taigi per ataką galiu smukti pas vokiečius, prieš tai paleidęs kulką kuopos vadui į nugarą, todėl jis, tas kupos vadas, turi matyti mane kaip save – tada, jei aš kartais pabandyčiau sprukti pas vokiečius, jis pirmas paleistų man kulką į nugarą.

Štai kokios tokelės. Taigi katras

katrą? Ir per ką? Per mergas!

Ne veltui tėvas juokaudavo: priešų bijok iš priekio, vilko – iš užpakalio, o mergų iš visų pusių...

Tai kaip tada gyventi?

Net susigūžiu. Nuo visai kitos minties: o gal jam pranešta apie mano tėvą, Mogiliove pasodintą dešimčiai metų „už kontrrevoliucinę propagandą ir agitaciją“?

Taigi obuolys nuo obels toli nerieša – sek, vade, šitą baltarusiškai lietuvišką bernioką...

Ir kita mintis: tai gal todėl mane ir pažemino pareigomis?

Leningrado fronte man nedavė šautuvo – davė atšipusį kastuvą apkasams kasti, o Lietuviškojoje divizijoje tarsi suvaidino, kad jiems visai nesvarbu, kas buvo mano tėvas – revoliucionierius ar kontrrevoliucionierius, todėl lyg niekur nieko man suteikė vyresniojo seržanto laipsnį, o kaipo medicinos techniko studentą, taigi jau turintį šio

tokį supratimą apie žmogų ir jo organizmo gydymą, paskyrė bataliono sanitariniu instruktoriumi, bet kai atėjo laikas žygiuoti į frontą, mane kažkodėl ėmė ir pervedė į kuopos san. instruktorius, o į mano vietą pasodino Juozą Raguotį.

Kad aš atsidurčiau arčiau kulkos?

Taip aš supratau tą, sakyčiau, politinę rokiuotę.

Bet, užbėgdamas įvykiams už akių, pasakysiu – mudu abudu grį-

žome iš karo gyvi...

– O dabar marš į savo vietą! – sukomanduoja Jonas Jackus.

– Klausau! – surinku aš.

Ir mes jau žygiuojame. Žygiuojame į karą. Pėsčiomis.

Naktį žygiuojame, o dieną miegame. Brendame per gilų sniegą, kurio kam net iki bambos. Sakykime, man. Gurguolė su maistu pasilieka toli užnugaryje – arkliai klimpsta į sniegą iki pat papilvių, iklimpę sustoja uždusę – ir toliau nė iš vietos.

Arkliai streikuoja.

Jie gali streikuoti – kareivis negali. Kareivis ir visiškai bejėgis turi minkyti sniegą, tyliai keikdamas vadus, visą pasaulį ir baisią savo dalią. Jau šešios dienos mes be duonos kąsnio. Sniegu užvalgai, sniegu užsigeri, sniegu prakaitą nusišluostai.

Nežinau, iš kur ir kaip atsirado miltų maišelis. Sakė, atvežė. Sakė, iš užnugario. Bet miltai žali – ne duonelė. Būtų galima jos išsikepti, bet miške ar pakelėse nėra duonkepės. Niekas ir neleis išsikepti – pėstininkas turi žygiuoti, o duoną kepti turi visai kiti kareiviai.

Tad maišome miltus su sniegu ir ryjame šitą šaltą košę. Vis šis tas.

Bet nuo tos žalios košės nori vemti. Ne tik sau po kojų, bet ir ant viso pasaulio, kuris šitaip baisiai surėdytas. Bet kas iš to, kad jį apvems? Tik tavo skrandis liks tuščias ir toliau kankins tave...

Taip ir gyvena karo pėstininkas, jei tokį gyvenimą galima vadinti gyvenimu.

Taip ir gimsta žiaurių žiauriausia neapykanta priešui, kursai sutrikdė tavo gyvenimą. Ir žinai: kol jis, tas tavo priešas, bus gyvas, toks bus ir tavo gyvenimas.

Gal ir tas tavo priešas šitaip mąsto: kol tu būsi gyvas, tol ir jo gyvenimas bus toks – lyg valkatos, atklydusio į šitas snieguotas begalybes, kur kiekvienas krūmas į tave šaudo, ir toje žūtbutinėje dvikovoje laimi tas, kursai spėja iššauti pirmas.

Nespėjai pirmas, ir tave peržengs priešų kojos.

Ir priešas tave užkas į žemę, kad nesmirdėtumei jam po nosimi.

Taigi karas ir kareivis, ir žiaurus jo likimas.

Mes, trys vyrukai, guldome ant sniego palapinsiaustę, ant jos – milinę, sugulame, susispaudžiame viens prie kito it šprotai dėžutėje, dviem milinėm apsiklojame, ant jų užmetame po palapinsiaustę, galveles padedame ant dujokaukių ir netrukus jau parpiame, net varnos pušų viršūnėse ima kranksėti su nerimusios.

Ir miegame, ir miegas toks saldus po nakties ilgio žygio.

O jeigu dar sninga – tai, klausyk, koks malonumas. Sniegas mus apkloja storu sluoksniu – tai mes lyg po duknomis pas mamą. Rodos, gulėtumei šitaip visą likusį amžėlį, bet jau komanda kilti žygin, jau žygiuoti – ir po viso malonumo.

O pilvai gurgia, gurgia, gurgia. Visai ne iš malonumo. Iš bado.

Badas siutina kareivį, todėl išbadėjęs kareivis yra geresnis kareivis už sotų kareivį. Šitaip sako vada. Tai gal toji mūsų gurguolė tyčia palikta toliau nuo mūsų?

Kad būtume piktesni, kad baisiau nekėstume priešų? Šitaip mus siutina?

Taigi žygiuoju į mūsų lauką, kuriame krauju turiu išpirkti savo kaltę.

– Išpirksiu, – sakau komisarui Tuvijai Anbinderiui. – Ką darysi neišpirkęs, jei reikia išpirkti...

Išpirkti savo krauju – tai panašu į mirties nuosprendį. Kliudys kulka – gerai, jei nemirtinai, ir būsi savo kaltę išpirkęs. Nekliudys tame mūsųje – lauk, vaikine, kito mūsų. Tame nekliudys – lauk kito, o belaukdamas gali sulaukti tos kulkos, kuri skirta tau...

Tada miršti kaltės neišpirkęs?

O kaip žūva mūsųje niekuo nekalti vyrai – kalti gal tik tu, kad priešas mus užpuolė?

Mirtis yra mirtis.

Bet negi dėl šitokių niekų ginčysies su Tuvija Anbinderiu ar Jonu Jackumi. ■

Netekome išmintingo politiko

Lietuvos politinėje padangėje užgeso dar viena žvaigždė.
Birželio 6 d. mirė ilgametis Seimo narys prof.
Justinas Karosas (1937–2012).

„Mes netekome valstybininko, *sen-su stricto*, tikro valstybininko, kuriam rūpėjo Lietuva, jos vidaus ir užsienio politika ir kuriam nemažiau rūpėjo Jį rinkę Druskininkų bei Lazdijų, o ir visos Lietuvos žmonės. Jis dirbo Lietuvai, išgyveno dėl šalies problemų, Jam skaudėjo dėl tėvynainių nesibaigiančių bėdų, negerėjančio gyvenimo. Bet, kita vertus, Jis visada pastebėjo naujo daigų, džiaugėsi atskirų regionų ar visos Lietuvos laimėjimais“, – kalbėjo Seimo Pirmininko pavaduotojas Česlovas Juršėnas, Antakalnio kapinėse palydint J. Karosą. – Jis ištis buvo jautrus netiesai, politiniam melui, veidmainystei, socialinei neteisybei. Tas jausmas visad buvo Jo širdyje. Matyt, ir dėl to, kad Jis gimė Sangrūdoje, tame Suvalkijos kaime, kurio atsiradimas tiesiogiai susietas su socialinės teisybės įgyvendinimu pirmojoje Lietuvos Respublikoje. Mat, kaimas susikūrė per 1922 metų žemės reformą išdalijus Sangrūdą dvaro žemes. Plačiau žiūrint, taip pat simboliška, kad bičiulis Justinas gimė būtent Marijampolės krašte (dabar – Kalvarijos savivaldybė), Suvalkijoje arba, kitaip tariant, Užnemunėje, kur gimė ir brendo Lietuvos XIX–XX a. nacionalinio išsivadavimo judėjimo veikėjai, lietuvių kultūros ir mokslo didžiavyriai“.

J. Karoso didžioji gyvenimo dalis susijusi su Vilniaus universitetu – čia jis studijavo lietuvių kalbą ir literatū-

rą, aspirantūroje, dėstė Filosofijos katedroje, 1994 m. pirmasis iš nepriklausomos Lietuvos filosofų tapo habilituotu humanitarinių mokslų daktaru, vadovavo Filosofijos fakultetui, 2000 m. jam suteiktas profesoriaus vardas. Nuo tos dienos Justiną kolegų ir bičiulių vadino Profesoriumi, pagerbdami jo išmintį ir filosofiską požiūrį į gyvenimą bei politikoje vykstančius procesus.

Visą gyvenimą Justinas liko ištikimas savo profesijai ir gerbė gimtąją kalbą, nesidrovėdamas pataisyti netaisyklingai kalbančius kolegas, atkreipdamas dėmesį net į menkiausias klaidas. Daugybė jo paskelbtų straipsnių (jų nešykštėjo ir „Gairėms“, žurnalui, kurį vertino ir palaikė, iš savo lėšų užsakydamas kitiems) sklandūs taisyklinga kalba, filosofiskai elegantiški ir sykiu gilūs politiniu įžvalgumu.

J. Karosas niekada nesistengė retušuoti savo biografijos faktų. Jis buvo TSKP narys (bet, pasak filosofo A. Šliogerio, nebuvo partinis davatka), nuo 1990 m. – Lietuvos demokratinės darbo partijos narys, buvo partijos pirmininko pavaduotojas, tarybos narys. Nuo 2001 m. – Lietuvos socialdemokratų partijos tarybos narys.

„Drįsčiau tvirtinti, – sakė Č. Juršėnas, – kad Justino kilmė, išsilavinimas, nėrimas į filosofijos gelmes, pagaliau senojo Vilniaus universite-

to aura subrandino Jį tam didžiajam virsmui, kurį prieš bemaž ketvirtį amžiaus patyrė visa mūsų Tauta. Ir Jo apsisprendimas buvo nedviprasmiškas: Jisai kartu su kitais intelektualais, akademinės bendruomenės, kūrybinių organizacijų atstovais, nacionalinės pakraipos partaktyvistais ėmėsi kurti savarankiškąją LKP, anuomet, atrodo, neįmanomą dalyką. Bet – revoliucijų laikais! – ir ne tokie dalykai tampa realybe. Justinas (beje, su būriu sąjūdininkų) buvo išrinktas istorinio LKP XX suvažiavimo delegatu, dirbo naujos programos redagavimo komisijoje, tapo LKP (jau savarankiškos, atskilusios nuo Maskvos monolito) CK nariu. Ir šitai buvo didžioji politika, europinio masto politika! Tai buvo produktyvi, Lietuvai naudinga, sakyčiau, išganinga politika. Algirdo Brazausko vadovaujama savarankiškajai LKP atsistojus į vieną gretą su nepriklausomybininkais, Lietuvoje 1990 m. pradžioje neliko rimtų jėgų, kurios galėjo priešintis Istorijai – artėjančiai Kovo 11–ajai“.

1992–1996 m. ir 1996–2000 m. J. Karosas buvo išrinktas Seimo nariu pagal Lietuvos demokratinės darbo partijos sąrašą. Buvo Europos reikalų komiteto pirmininko pavaduotojas, Lietuvos demokratinės darbo partijos frakcijos seniūnas, seniūno pavaduotojas. 2000 m. išrinktas Seimo nariu Lazdi-

jų–Druskininkų rinkimų apygardoje. Dzūkijos žmonės įvertino Justino darbštumą, atsakingumą, konkrečius darbus, sprendžiant vietinių žmonių problemas, todėl patikėjo jam mandatą ir 2004, ir 2008 metais. Atsidėkodami už gerus darbus, druskininkiečiai išrinko J. Karosą Druskininkų miesto Garbės piliečiu.

2004 m. J. Karosas vadovavo Seimo Užsienio reikalų komitetui, buvo Tarptautinių ryšių su Vokietija grupės pirmininkas. Užsienio politikoje J. Karosas akcentavo geros kaimynystės santykius, straipsniuose ir spaudos konferencijose pabrėždamas, jog mažai valstybei reikia išminties puoselėti gerus santykius su kaimynais, tik tokia užsienio politika bus naudinga Lietuvai.

„J. Karosas galutinai pasirinko politiką, eidamas į 1992 m. Seimo rinkimus, kurie tapo pergalingais ir Jam, ir visiems kairiesiems, visų pirma, LDDP, kurioje Justinas buvo tarp žymiausių ideologų, jos lyderių. Ir J. Karosas – subrendęs intelektualas (Jam tada buvo 55–eri) su visa savo gyvenimiška išmintimi, mokslininko fundamentalumu ir, pridursiu, suvalkiečio apdairumu ėmėsi

neatidėliotinų naujosios, 1992 metų, Konstitucijos apibrėžtų darbų. – kalbėjo Č. Juršėnas. – Ištis per ketverius kairiųjų valdymo metus (nepaisant kai kurių mūsų paklydimų ir paslydimų) Lietuva išsiropštė iš ūkinio nuosmukio duobės, išibėgėjo ekonominės reformos, atlėgo buvusi įtampa, įtvirtinta demokratinės parlamentinės respublikos sąranga, sureguliuoti santykiai su kaimynais. Visuose postuose (seiminiuose ar partiniuose) J. Karosas ieškojo racionalių, pasvertų sprendimų. Jis buvo konstruktyvus derybose su partneriais ir dešiniąją opoziciją, stiprus ir, jeigu reikėjo, kandus diskutantas. Taip Jis kaupė atgaivinto lietuviškojo moderniojo parlamentarizmo patyrimą, vis drąsiau išėjo į tarptautines sferas. Todėl visai logiška – J. Karosas buvo tarp tų aktyviausių Lietuvos veikėjų, kurie svariai ir sėkmingai padirbėjo, kad Lietuva 2004 m. būtų priimta ir į ES, ir į NATO. J. Karoso, Seimo nario, Tautos atstovo, veikla buvo ryški, matoma ir vėlesniais metais. Jo žodis tarptautinės politikos klausimais buvo vis labiau girdimas. J. Karosas visą gyvenimą jautė didžiulę atsakomybę už žodį, už žmo-

nes, už savo kraštą. Savo kilniu pavyzdžiu įkvėpdamas ir kitus.

Kaip ilgametis Justino bendražygis, dalyvavęs su Juo įvairiuose renginiuose, susibūrimuose ir pasibarimuose, negalėjau nematyti Jo gebėjimo bendrauti, dirbti su žmonėmis, Jo humoro proveržių. Ištis reikia mokėti susikalbėti ir su kaimo močiute, ir su studentu, ir su ministru. Todėl neveltui, tikrai pelnytai J. Karosas tris paskutiniąsias (iš penkių) kadencijas buvo renkamas vienmandatėje Lazdijų–Druskininkų apygardoje. Kiekvienas vienmandatininkas gali paliudyti, ką reiškia laimėti rinkimus būtent vienmandatėje apygardoje (o dar – triskart iš eilės!). Suprantama, reikia nuopelnų, charizmos, bet reikia ne mėnesį, o ištisus ketverius metus veikti žmonių labui, susitikinėti su jais, padėti spręsti jų problemas. Tam reikia ir sveikatos. Bičiuliui Justinui jos paskutiniu metu pritrūko. Jo nebeliko... Bet liko Jo atmintis, Jo darbai, Jo graži šeima – žmona, dukros, anūkai. Likom mes, Jo bendražygiai, kurie tęsim Jo darbus, prisiminsim Jo perspėjimus, Jo gyvenimiškas ir politines pamokas“.

Justinas Karosas

...mūsų anų dienų atgimimo sąjūdžio prisiminimai kai kada nejučiomis imasi dvejetainis. Pats savaime šis žmones bendriems tikslams susiejęs dvasinis pakilimas, išgyventas solidarumo jausmas ir dabar dažniausiai suprantamas kaip pagarbos vertas tautos gyvybės įrodymas. Tačiau to paties jau negalima pasakyti apie po to vykusias turto dalybas, praturtėjimo būdus, iš jų atsiradusių didžiulę, bet kokį saiką prašokančią socialinę atskirtį, kurie yra smilkstantis nusivylimo ir nesantaikos židiny. Šių priešingų išgyvenimų santykis ir yra sunki mūsų dienų problema.

Ir teoriniu, ir praktiniu požiūriu būtų klaidinga, jeigu dabarties konfliktinės socialinės situacijos pradėtų mesti šešėlį tam pradiniam tautos pasipriešinimo susitelkimui, kurio simboliu tapo Baltijos kelias. Pastarųjų mūsų negandų priežastys, be abejo, yra kitos.

Svarbiausia iš šių priežasčių, atrodo, yra politinių ir ekonominių veikimo motyvų pavojingas suplakimas, kuris lengvai įsigali gilių socialinių lūžių metais. Per prabėgusius porą dešimtmečių turėjome daugybę progų įsitikinti, kad turtinių pranašumų siekiantys individai ir jų grupės gana lengvai išmoka naudotis valstybe ir įstatymais savo privatiems tikslams, o tuo tarpu piliečiams demonstruoti savo bendrąją valią ir paversti valstybę oligarchinių ir korupcinių siekių užkardu sekasi daug sunkiau.

Įprotis laukti malonių iš politinės valdžios vietoj to, kad ji būtų priverčiama piliečiams paklusti, – šis įprotis buvo per giliai įleidęs šaknis, kad būtų galima greitai jo atsikratyti. Galbūt šis įprotis pirmiausia ir lemia tai, kad iki šiol piliečiai vis dar taip lengvai patys atiduoda politinę valdžią tiems, nuo kurių jie pirmiausia turėtų išmokyti gintis. Antai į valdžią jie labai mielai renka labai turtingus žmones nesukdami sau galvos, kaip ir iš ko tas turtas buvo paimtas, kokiais keliais jis buvo įgytas. Arba rinkimuose jie labai lengvai užkimba ant primityvaus populizmo meškerės užmiršdami, kad politika irgi yra gilaus profesionalumo reikalaujantis užsiėmimas. Toks lengvabūdiškumas, aišku, nelieka nenubaustas. Gydytis nuo tokio pobūdžio ligų turi išmokyti pats demokratijos suverenai.

Krikštas – Lietuvos nutautinimo pradžia

Daugeliui mūsų kelia nerimą padėtis Vilniaus krašte ir santykiai su Pietų kaimynais. Pasirodo šių problemų šaknys gilios, jas verta prisiminti 625-ųjų mūsų apkrikštijimo metinių proga.

Jonas RUDOKAS

Kiekvienos valstybės ar tautos istorijoje krikštas būdavo labai svarbus įvykis, nes atnešdavo raštą vietinių gyventojų kalba, kultūrą, civilizaciją, aukštesnę moralę, padėdavo tobulėti valstybėms. „Vakaruose Bažnyčios globojama augo krikščioniškoji kultūra, vystėsi mokslas, kūrėsi šimtais vienuolynai – ano meto kultūrinio ir religinio gyvenimo celės.“¹ Panašiai buvo ir Rytuose: „301 m. Armėnijoje (pirmojoje pasaulyje) krikščionybė tapo valstybine religija. Bažnyčia tapo galinga feodalinė organizacija, padedančia stiprinti valstybės valdžią. Gruzijoje IV–VI amžiais įvykęs krikštas padėjo suvienyti atskiras jos dalis, plisti raštui.“² Krikštas 988 m. ne tik suvienijo Kijevo Rusią, bet ir pareikalavo dvasininkų, knygų, o dėl to paplito raštingumas, atsirado vienuolynai – kultūros židiniai, kur rašė metraščius, literatūros kūrinius.

Lietuva, jos gyventojai taip pat labai daug gero gavo iš krikšto – kultūros, dvasinės ir materialinės pažangos požiūriais vertinant, tiesa, ne iš karto, visa tai istorikų gerai išnagrinėta ir išsamiai aprašyta. Žinoma, kiekvieną šalį krikštas pasiekdavo nevienodai, skirtingu laiku ir skirtingomis istorinėmis aplinkybėmis, dėl to ir jo rezultatai, pasekmės negalėjo būti vienodi. LDK valdovai gerai

suprato, kad valstybei krikščionybė yra reikalinga, būtina, tačiau jie jokių būdu nenorėjo priimti jos iš kryžiuočių, nes tai būtų reiškę svetimųjų priespaudą: „Krikščionybės plitimas vyko ne vien taikiu būdu – žodžiu apsakinejant evangeliją, bet ir jėga. Mažos tautos, negalėdamos atsispirti galingiesiems, drauge su išganymo kryžium gaudavo ir sunkios nelaisvės pančius.“³ Todėl mūsų protėviai atkakliai priešinosi kryžiuočiams, gynė nuo jų savo valstybę, ir tuo pačiu ieškojo kelių gauti krikštą iš kitur.

Karalius Mindaugas pabandė tą padaryti su Livonijos ordino pagalba, 1251 m. apsikrikštydamas „su didele pagonių daugybe“, jam po sunkių, atkaklių pastangų 1254 m. net pavyko įkurti visai atskirą Lietuvos vyskupiją. Tačiau galutinai apkrikštyti savo valstybės gyventojus sutrukdė prieš jį surengtas saviškių sąmokslas ir mirtis 1263 m. Tokias pastangas tęsė kunigaikščiai Gediminas ir Algirdas, bet vis nesėkmingai.⁴

Todėl krikštas atkeliavo pas mus labai pavėlavęs, LDK buvo paskutinė Europos valstybė, jį gavusi Jogailos ir Vytauto rūpesčiu. Šio proceso, faktiškai užtrukusio kelis šimtmečius, pradžia buvo 1387 m. vasarį Vilniuje, tada, anot rusų metraščio, „pusė Vilniaus priėmė vokiečių tikėjimą“, kiek vėliau buvo apkrikštyta ir sostinės periferija, apie 30 tūkst. žmonių, įkurtos

pirmosios parapijos Ukmergėje, Maišiagaloje, Nemenčinėje, Medininkuose, Krėvoje, Ainoje, Obolcuose, o pačioje sostinėje, Kaune, Trakuose jos jau buvo iš anksčiau.⁵

Z. Ivinskis, pokario metais ilgai tyrinėjęs Vatikano archyvus, pateikia vertingų žinių apie reikšmingas Lietuvos krikšto aplinkybes. Kadangi krikštas mūsų krašte vėlavo, tai visai logiška būtų tikėtis, kad jo įvedimas pas mus galėjo būti organizuotas geriau nei kitur – įvertinus kelių šimtmečių patyrimą. Taip neatsitiko – nors mūsų protėvius krikštijo ir taikiai, bet skubotai ir primityviai, net nedalyvaujant jokiam Lenkijos vyskupui. Tiesa, „kadangi patį pasikrikštijimą diktavo ir politiniai interesai, tai lietuvių tautos krikšte veikliai dalyvavo patys valdovai, pirmoje eilėje Jogaila ir Vytautas. Pats naujasis tikėjimas Lietuvoje – bent taip galėjo atrodyti pagoniui – buvo užmestas iš viršaus, paskubomis. Pasiruošimas prie krikšto buvo paviršutiniškas, nerūpestingas.“⁶ Svarbiausia – nebuvo iš anksto parengtų vietos gyventojų kalbą mokančių krikščionybės tiesų nešėjų, mūsų žmonės krikštijo su Jogaila atvykę lenkų kunigai, kuriuos Z. Ivinskis vadina nebyliais apaštalais: „Jiems teko kalbėti per vertėjus. Šiek tiek lenkų kunigai galėjo susikalbėti gudiškai, bet tai buvo labai netobulos naujojo tikėjimo mokymo priemonės.“⁷

Blogiausia, kad lietuviškai mo-

kančių, vietinės kilmės ir net bet kokių dvasininkų stoka LDK buvo ne laikina, o pastovi, kelis šimtmečius egzistavusi problema, kuri, visų pirma, labai trukdė krikščionybės įtvirtinimui mūsų krašte. Dar porą trejetą šimtmečių po oficialaus krikšto dauguma jo gyventojų laikėsi pagoniškų papročių, mažai ką žinojo apie naująjį tikėjimą. Antra, tas skatino lenkų dvasininkų kraustymąsi į Lietuvą ir jos polonizaciją. Mat, tie kunigai nė nebandė mokytis lietuviškai – galbūt todėl, kad jau viduramžiais lenkams buvo būdinga mesianizmo savybė – noras gelbėti kitas tautas jas asimiliuojant, kaip teigia ir jie patys?⁸ Kita versija: krikštydami LDK lenkai visų pirma turėjo politinius tikslus, siekė čia šeimininkauti. O gal jie jau tada buvo įsitikinę, kad katalikų tikėjimas – lenkų tikėjimas, kaip dažnai skelbė vėliau?

Žinoma, lenkų dvasininkų atsirado daugelyje Lietuvos vietų, bet daugiausia Vilniuje ir Vilniuje: jie čia buvo arčiausia valdžios ir galėjo daryti jai didelę įtaką, čia buvo pelningiausios vietos ir turtingiausia vyskupija, pavyzdžiui, vyskupo Igno Masalskio laikais (1762–1794 m.) jai priklausė beveik 10 tūkst. baudžiauninkų, kurie atnešdavo 627 tūkstančius auksinų metinių pajamų. Turėjo ir kitų šaltinių: „Vilniaus kapitula vienoje tikrai Lietuvos sostinėje 1629 m. turėjo 440 karčiamų ir šinkų, iš to pelno mokėjo kunigams algas... Vilniaus kapitula, girdydama lietuvių, neužmiršdavo ir baltgudžių.“⁹

Taip ir prasidėjo viso mūsų krašto polonizacija – nuo pat XIV amžiaus, tuo pačiu atsirado priežasčių ir lietuvių–lenkų nesantikai ir, žinoma, dėl to buvo kaltas ne pats Krikštas, o tos istorinės aplinkybės, kuriomis jis vyko. Daugelis lenkų istorikų, rašytojų nenori to pripažinti, tvirtindami, kad lietuvių–lenkų tarpusavio santykiuose nebuvo jokių problemų, jokių nesklaidumų iki pat XIX a. antrosios

pusės – iki „Aušros“ pasirodymo. Vienas jų, tarp kitko, iš Lietuvos kilęs Juzefas Emanuelis Veizenhofas (J.E.Weysenhof) rašė: „XIX amžiuje prasidėjo nykus, naivus ir nelabai taurių tikslų lietuvių sąjūdis. Propagandą... varo labiausiai pusiau laukiniai, pusiau stabmeldžiai kunigai, o ją palaiko keli dresni, bet apakę vyrai.“¹⁰ Taip teigdami kaimynai, aišku, siekė savų tikslų: paneigti, kad mūsų tautinis judėjimas yra dėsningas, natūralus procesas, kad lietuvių tauta taip pat turi teisę į tautinį savitumą, teisę gyventi savarankiškai.

Bet grįžkime atgal į viduramžius: polonizacijos mastai per Bažnyčią pradžioje, aišku, nebuvo dideli ir labai efektyvūs, nes kunigų, parapijų buvo nedaug, katalikų tikėjimo autoritetas, poveikis menki, istorikai šimtmetį po krikšto vadina silpno krikščionėjimo amžiumi.

Bet palaipsniui Bažnyčios galia augo, o tuo pačiu ir jos galimybės nutautinti Lietuvos gyventojus, pradžioje miestų, miestelių, o vėliau – ir kaimų. Tam pasitarnavo ir abiejų LDK vyskupijų – Vilniaus ir Žemaičių – pavaldumas Lenkijos Gniezno arkivyskupui, nes kunigaikščiui Vytautui atskirą Lietuvos bažnyčią įkurti taip, kaip kadaise Mindaugui, nepavyko.¹¹

Polonizacija plito po visą LDK, bet labiausiai ji palietė Vilnių ir Vilniaus kraštą. Žemaičių vyskupijoje, kuri buvo įkurta apkrikštijus žemaičius kiek vėliau, 1413 metais, taip pat buvo nemaža lenkų kunigų, tačiau ten pasitaikė vyskupų, supratusių, kad žmonės patikės Kristaus mokslu tada, kai jo skelbėjams pavyks suartėti su vietos gyventojais. O tą pasiekti buvo įmanoma tik mokant jų kalbą, todėl reikia rengti kunigus iš vietinių jaunuolių ir čia pat, o ne tolimoje Krokuvoje, kaip tikėjosi Jogaila. Taip veikė, pavyzdžiui, Merkelis Giedraitis, tapęs Žemaičių vyskupu 1576 metais, radęs čia tikėjimo reikalus visai apleistus, bažnyčias

griūvančias, ir tų visai nedaug. Jis sugebėjo žymiai pagerinti padėtį – ne veltui sakoma, kad „iš naujo atvertė žemaičius katalikybėn.“¹²

Tuo tarpu Vilniaus vyskupijoje padėtis buvo visai kita – dėl mišrios gyventojų sudėties, o ypač – kad šios vyskupijos vadovybė būdavo lenkų ir dar aktyvių lenkintojų rankose. Tiesa, tarp vyskupų pasitaikydavo ir lietuvių, pavyzdžiui, Motiejus iš Trakų, valdęs vyskupiją 1421–1453 m., rėmęs Vytauto siekius tapti Lietuvos karalium ir taip atsiriboti nuo Lenkijos, reikalavęs, kad kunigai mokytų žmones poterių, sakytų pamokslus lietuviškai.¹³ Tačiau jie nedaug ką galėjo nuveikti, nes vyskupijos kapitula – dvasininkų kolegija prie vyskupo nuo pat jos įsteigimo 1388 m. visada vykdė krašto lenkinimo politiką, kvietėsi vis daugiau lenkų kunigų, nepaisydama 1447 m. karaliaus privilegijos draudimo ir jo pakartojimo III Lietuvos statute 1588 m.

Būtina pabrėžti, kad Vilniaus ir Žemaičių vyskupų postai buvo labai svarbūs ne tik Bažnyčios, bet ir valstybės požiūriu, šie vyskupai tuo pačiu būdavo Respublikos Seimo ir Senato nariais, jų balsas daug reikšdavo sprendžiant valstybės reikalus. Todėl lenkai, Gniezno arkivyskupai atkakliai stumdavo į šiuos postus saviškius, o vietiniai didikai dvasininkai stengėsi gintis. Jau minėtas M. Giedraitis tapo vyskupu tik po tokios atkaklios konkurencinės kovos su kitu pretendentu – lenku, po to jis 1591 m. vadovavo pasipriešinimui bandant skirti Vilniaus vyskupu Bernardą Maciejovskį, taip pat lenką. Ši kova buvo sėkminga: vyskupu buvo paskirtas Benediktas Vainius (Vaina).¹⁴

Lietuvos valdovų politika skiriant dvasininkus nebuvo nuosekli, kartais jie reikalavdavo, kad bent maža jų dalis mokėtų lietuviškai. Žygimantas II, pastatęs bažnyčią Žiezmaruose, skyrė jai žemių su sąlyga, kad vienas jo kunigas sakytų lietuviškus pamokslus. To paties ▶

► reikalavo ir Eišiškių parapijoje, jo pavyzdžiu sekė kai kurie didikai, pavyzdžiui, Zabžezinskiai, įkūrę parapiją Alytuje liepė laikyti joje vieną vikarą, mokantį lietuviškai.¹⁵ Tačiau dažnai jie elgėsi priešingai – nesilaikydami savo pačių išleistų dokumentų skyrė į parapijas kunigus lenkus, kurie nesimokė lietuvių kalbos ir net mažai rūpinosi pastoracijos reikalais, tačiau vyskupijos vadovybė taikė jiems mažesnius reikalavimus, nei lietuviams, globojo juos,¹⁶ jie gaudavo pirmenybę skiriant į aukštesnes vietas.

Būtina paminėti dar vieną blogą mūsų krikšto pasekmę: po jo LDK atsirado konfesinė įtampa – nesan-taika tarp iki tol gerai sugyvenusių stačiatikių ir naujai apkrikštytųjų, katalikų, dėl to, kad šie gavo dides-nes teises, be to, lenkai bandė eks-portuoti į stačiatikių kraštus katalikybę. O tas silpnino valstybę, jos piliečiai – stačiatikiai ėmė dairytis į Maskvą.

XVI a. rimtų problemų Katalikų Bažnyčiai atsirado visoje Europoje, jos sukėlė Reformacijos sąjūdį, iš-plitusį ir Lietuvoje: „Reformacijos judėjimui parengė dirvą Lietuvoje ne kas kita, kaip stambus dvasinin-kų trūkumas ir žema dora. Tokių trūkumų Bažnyčia turėjo anais lai-kais visuose kraštuose.“¹⁷ Siekiant išspręsti turimas problemas, pašalinti trūkumus Bažnyčios gyvenime ir apsiginti nuo Reformacijos 1545 m. Italijoje, Tridento mieste buvo sušauktas visuotinis Bažnyčios susirinkimas, užtrukęs net iki 1563 m. – jis priėmė labai svarbius nutarimus, lėmusius katalikų Bažnyčios atsinaujinimą. Tai reikala-vimai geriau parinkti vyskopus, steigti kunigų seminarias, įkurti daugiau vienuolynų, sustiprinti dvasininkų drausmę, mokyti žmo-nes krikščioniškojo mokslo bažnyčiose galimai jų gimtąja kalba, leisti šia kalba populiarią religinę literatūrą, ypač katekizmus ir t. t.¹⁸

Pažymėtina, kad aukščiausieji

Katalikų Bažnyčios hierarchai klau-simą dėl vietinių gyventojų kalbos naudojimo pastoracijos darbe kėlė ne kartą ir anksčiau, iki Tridento susirinkimo, ir vėliau: popiežiai Inocentas III (1215 m.) Martynas V (1447 m.), Leonas XIII (1879 m.) ir Pijus X (1906 m.),¹⁹ tačiau Vilniaus vyskupijos vadovybė niekada į tai nekreipė rimtesnio dėmesio. Tridento susirinkimo laikais tai buvo ypač aktualu, nes Reforma-cija pakeitė tradicinę niekinamą religijos pažiūrą į tautines kalbas, padėjo atsirasti nacionalinėms li-teratūroms. Lenkijoje tada XVI a. vyko kova dėl plačiai naudotos lo-tytų kalbos pakeitimo lenkų kalba ne tik bažnyčiose, bet ir mokyklo-se, valdžios įstaigose, tada prasi-dėjo lenkų kalbos aukso amžius.²⁰ Tačiau LDK dėl galingos svetimos įtakos buvo kitaip – neveltui pir-moji lietuviška knyga, Martyno Mažvydo „Katekizmas“, pasirodė 1547 m. užsienyje, Prūsijoje.

Vilniaus vyskupijoje Tridento susirinkimo nutarimų įgyvendini-mu turėjo rūpintis vyskupas Jurgis Radvila, būsimasis kardinolas, ta-čiau jis nuveikė nedaug, jam artimi buvo lenkai ir italai, o ne lietuviai.²¹ Daugiausia čia nusipelnė į Vilnių 1569 m. atvykę jėzuitai. 1582 m. Vilniuje įsteigta pirmoji kunigų se-minarija, jos ir jėzuitų kolegijos – akademijos, įkurtos 1570 m., dėka šiek tiek pagausėjo vietinės kilmės kunigų. Ne vienas iš Ispanijos, Portugalijos, Vokietijos atkeliavęs jėzuitas pramoko lietuvių kalbos ir sakė pamokslus, klausė išpažinčių, mokė tikėjimo dalykų lietuviškai. Tačiau pažanga sielovados srityje čia ir toliau buvo menka, lėta, vil-niečius ir vėl aplenkė žemaičiai: vyskupo M. Giedraičio rūpesčiu ir lėšomis vyskupijos kanauninkas Mikalojus Daukša išvertė į lietuvių kalbą ir išleido pirmąsias lietuviš-kas knygas LDK teritorijoje. Tai buvo „Katekizmas“ (1595 m.) ir „Postilė“, pamokslų rinkinys (1599

m.), pasirodę, tiesa, gerokai vėliau nei M. Mažvydo knyga. O Vilniuje reikalai šioje srityje judėjo dar sun-kiau: „Visą dešimtmetį užtrukęs J. Ladesmos katekizmo išleidimas Vilniaus vyskupijai labai aiškiai rodo, kaip maža Vilniuje tesirūpin-ta lietuviška tikybine knyga, nors vyskupija buvo daug turtingesnė už žemaičių, turėjo nepalyginamai daugiau dvasininkų ir spaustuvę vietoje.“²²

Vilniaus kunigų seminarijos pa-jėgumas buvo labai menkas – joje mokėsi vos 12 klierikų, o neretai dar mažiau, nes norinčių tapti ku-nigais, turinčių tam reikalingą iš-silavinimą buvo maža, negana to, vyskupijos kapitula 1678 m. nu-sprendė priiminėti į seminariją tik bajorus. Mokymo lygis visą laiką buvo žemas.²³ Todėl ir toliau dva-sininkų vyskupijai trūko, ir buvo progų juos kviesti iš Lenkijos. O kad jie nors šiek tiek galėtų ben-drauti su parapijiečiais, teko leisti specialią literatūrą. XVII a. Vilniu-je išėjo net 32 laidos Evangelijos – „Ewangelie polskie i litewskie“, dvikalbė lietuviškai lenkiška knyga darkyta lietuviška kalba, padėjusi lenkinti vietos gyventojus.

Suprantama, ne vien dėl lie-tuviškai mokančių kunigų stokos krikščionybė plito Lietuvoje sun-kiai ir lėtai. Krikšto dėka kunigai čia gavo nemažus turtus, laimėjo iš to ir bajorai – privilegijas, di-desnes teises. Už tai „mažiausia iš naujosios religijos laimėjo liaudis. Katalikybė neatnešė Lietuvai jokių socialinių reformų, nors jos buvo reikalingos,... nepadarė įtakos luo-mų santykiams, jų suartėjimui, kas taip būdinga yra tikrajai christia-nizacijai. Privilegijos aukštiesiems luomams didėjo žemųjų luomų sąskaita. Baudžiosios įsigalėjimo laikotarpis Lietuvoje sutampa su katalikybės įsigalėjimu.“²⁴

Todėl į Vilnių atsikraustę jė-zuitai rado čia labai prastą pasto-racijos būklę, štai ką apie ją rašė

1619 m. vienas jų: „Nors Lietuva krikščionybę priėmė jau prieš 232 metus, bet gyventojai dar niekada nebuvo pakankamai tikėjimo tiesų pamokyti. Ir tai dėl dviejų priežas-čių. Pirmiausia dėl to, kad niekad nebuvo ganytojų bei dvasininkijos mokančių lietuviškai. Kaimuose ir miestuose klebonais buvo lenkai, kurie vietos kalbos nemokėjo ir dėl to tautos kalba nebuvo nei išpa-žinčių klausoma, nei Dievo žodis skelbiamas. Sostinėje Vilniuje, ku-ris turi 18 katalikiškųjų bažnyčių, klero pilną katedrą ir vienuolynus, kol atvyko jėzuitai, nebuvo kas būtų mokėjęs liaudies kalba sakyti pamokslus. Dėl to vargšai žmonės buvo priversti likti savuose prie-taruose. Buvo apkrikštyti, bet dau-giau apie Kristų ir tikėjimo tiesas nežinojo nieko.“²⁵

Tokias pačias išvadas padarė ir 1595 m. iš Romos atvykęs spe-cialusis vizitatorius Aleksandras Komulėjus (A. Comueus, Komulo-vič): „Kuomet popiežiaus Klemen-so XIII įsakymu lankėme Vilniaus vyskupystę... matėme daug bažny-čių, netekusių savo valdytojų; radę prie kai kurių bažnyčių kunigus, pastebėjome, kad jie, nežinodami gimtosios lietuvių kalbos, bažny-čioms ir žmonėms buvo visai ne-naudingi; dėl jų (kunigų) stokos ir dėl jų nemokėjimo kalbos, žmonės yra ne tik be jokio išganymui rei-kalingo pamokymo ir be šventųjų sakramentų, bet net nepažįsta tų sakramentų ir paties Dievo, gy-vena kaip neišmintingi gyvūnė-liai, daugelis jų kūdikių miršta be krikšto...“²⁶

Tarp kitko ir nežinomo jėzuitų istoriko, ir A. Komulėjaus, autori-tetingų pašalaičių pranešimai dar kartą rodo, ko verti yra taip dažnai girdimi Lietuvos lenkų tvirtinimai, kad jie čia, Vilniuje, gyvena nuo amžių... O senosios mūsų literatū-ros žinovas Jurgis Lebedys mano, kad tokį pranešimą vizitatoriui iš Romos labai galėjo padėti sukurti

vis tas pats Žemaičių vyskupas M. Giedraitis.²⁷ Taip šis aukštas Bažny-čios pareigūnas net ir toli Žemai-tijoje būdamas daug pasitarnavo lietuvybės stiprinimui Vilniuje. Tik kyla klausimas: kodėl jis nesutiko būti Vilniaus vyskupu, nors buvo kviečiamas?²⁸ Matyt, nenorėjo pa-likti nebaigtų darbų Varniuose ar realiai įvertinęs savo jėgas, nuspren-dė, kad lenkiška kapitula ten neleis jam veikti tikinčių tautiečių labui,

Krikštijami pirmieji lietuviai

stabdys jo pastangas, kaip stabdė ne vieno kito Vilniaus vyskupo?

A. Komulėjus ne tik kritikavo, bet ir liepė imtis priemonių padė-čiai taisyti: iš Vilniaus vyskupijos pajamų skirti lėšų kunigų semina-rijai, kad joje „būtų užlaikomi ir mokomi 15 ar 20 lietuvių, Vilniaus vyskupijos jaunikaičių“ ir tik tokių, kurie vėliau taptų uoliais darbinin-kais Viešpaties vynuogyne. Ir dar paskyrė nemažą sumą vyskupo Valerijono Protasevičiaus įsteigtai bursai – bendrabučiai prie kunigų seminarijos, kad „tam tikras skai-čius lietuvių“, o ne kitokių galėtų lavintis, bursos viršininku taip pat turėjo būti lietuvis.²⁹

Svečias iš tolimos Romos, ži-noma, buvo teisus ir turėjo kuo

geriausius norus, bet vietiniai Bažnyčios dignitoriai, didikai nė ne-bandė jo nurodymų vykdyti. Ypač kai Reformaciją pavyko įveikti ir konkuruoti su ja dėl tikinčiųjų sie-lų neberekėjo. Matyt, bus naudin-ga palyginti to meto krikščionybės padėtį mūsų ir latvių, estų žemėse. Krikštas ten įvyko gerokai anks-čiau, XIII a., bet gyventojai ilgą lai-ką liko pagonys, nes bažnyčių buvo nedaug, o mokyklų – dar mažiau.

Viską pakeitė Reformacija, jos dė-mesys pastoracinio darbo kokybei, o tuo pačiu – ir raštui, knygoms vietos gyventojų kalbomis. Tikrieji šių žemių šeimininkai – vokiečiai ėmė mokytis latviškai ar estiškai, ne tik pastoriai, bet ir valdininkai, negana to, ėmė leisti knygas tomis kalbomis, rinkti tautosaką, surinko tūkstančius liaudies dainų, pasakų, padavimų. Estijoje pastoriai vokie-čiai net atsisakydavo sutuokti ne-raštingus jaunuosius.

Taip svetimi krikščionybės nešėjai labai daug prisidėjo prie latvių, estų kultūros, švietimo ki-limo, netgi padėjo kilti, stiprėti jų tautiniams judėjimams. Tiesa, XIX a. antroje pusėje vokiečiai čia pa-bandė imtis germanizacijos, bet jau ►

► buvo per vėlu, jų pastangos rezultatai nedavė. Tuo tarpu krikščionybės indėlis LDK kultūrai buvo kur kas menkesnis. Nors jos dėka kovos su Reformacija metu Vilniuje atsirado universitetas, raštijos, švietimo padėtis žymiai nepagerėjo. Pradinių mokyklų buvo mažai ir tos pačios lenkiškos, o aukštesnio tipo mokyklų ilgą laiką iš viso nebuvo: apie 1550 m. dėl to skundėsi Mykolas Lietuvis: „Gailėtis reikia, kad mokslui eiti mes neturime gimnazijų“.³⁰ Menka buvo ir vienuolynų kultūrinė veikla,³¹ o Žemaitijoje iki M. Giedraičio jų iš viso nebuvo. Mūsų krikštytojai lenkai ir toliau niekino lietuvių kalbą.

Žinoma, dėl to didžioji kaltės dalis tenka ne jiems, o ano meto mūsų valdovams, didikams, bajorai, kurie mažai rūpinosi kultūra, o lietuviška kultūra visai nesirūpino. Dėl šių priežasčių, o ne dėl vėlyvo krikšto, kaip dažnai rašoma, kultūros srityje LDK gerokai atsiliko nuo kaimyninių šalių. Tas savo ruožtu sudarė palankias sąlygas lenkų kultūrai skverbtis į Lietuvą, ji palaipsniui tapo dominuojanti ir dėl to kėlė pavojų mūsų tautos egzistencijai.³² Štai ką apie tai parašė Juozas Girnius: „Be savo tautinės kultūros buvo stokojama ir tautinės atsparos. Krikštas lietuviams netapo tokia tautiškai kultūrine atspara, kokia jis anksčiau buvo kitoms tautoms... Nebuvo vertinama švietimo reikšmė, uoliau rūpintis parapijų tinklo plėtimu, o mokyklų steigimu iki XVI a. kone visai nesirūpinta“.³³ Todėl ir iki pasipriešinimo polonizacijai dar buvo toloka.

Taip Lietuvos, o ypač Vilnijos lenkinimas labiausiai per Bažnyčią stiprėjo ir vyko įvairiais būdais, štai keletas iškalbingų faktų.

Vilniaus vyskupai, skirdami į lietuviškas parapijas kunigus lenkus, varė mūsų kalbą iš bažnyčių, ypač tuo pasižymėjo 1724–1730 m. vyskupiją valdęs Karolis Petras Panceržynskis. Vyskupas Ignas

Masalskis (1762–1794) išgarsėjo tuo, kad 1787 m. įsakė vyskupijos bažnyčiose giedoti tik lenkiškas giesmes, ir tas reikalavimas galiojo daugiau nei 100 metų. Vyskupas Jonas Nepomukas Kosakovskis (1798–1808), pasipiktinęs, kad tikintieji nemoka lenkiškai, ne kunigus mokė lietuvių kalbos, bet žmones vertė lenkėti, įkurdamas vyskupijos spaustuvę ir Vilnijos kaimus, miestelius užversdamas lenkiškomis maldaknygėmis ir giesmynais. Be to, jis suteikė dvarininkams, aišku, jau sulenkėjusiems, teisę rinktis tokius pačius klebonus, nuo jo laikų pamokslai sakyti tik lenkiškai.³⁴

Kitokio pobūdžio pavyzdys: 1766–1767 m. buvo kilusi byla tarp Dubingių dvaro, kuris gynė ne tik savo reikalus, bet ir Dubingių miestelio ir valsčiaus ūkininkus, ir Dubingių klebono Prano Stankevičiaus, ją sprendė Vilniaus vyskupijos konsistorija, ji parodo, kokia buvo to meto vyskupijos vadovybės kalbų politika. Pasirodo, klebonas už nemokėjimą poterių lenkiškai atimdavo iš parapijiečių kepure, sermėgas. Įdomiausia, kad vyskupijos valdžiai toks klebono elgesys atrodė visai normalus, teisėtas ir neskųstinas³⁵...

Deja, vilniečiai bažnyčiose buvo intensyviai lenkinami ne tik XVII, XVIII, bet ir XIX amžiuje – dar labiau, tik jam baigiantis ėmė gintis nuo to, reikalauti, kad jiems būtų leista melstis gimtąja kalba. Dėl to kreipėsi ne tik į Vilniaus vyskupą, bet ir į Peterburgą, ir net į Romą, Šventąjį sostą. Bet tai jau kita istorija. ■

Šaltiniai

¹ Ivinskis Z. Rinkiniai raštai, IV t., Roma, 1987, p. 8.

² Асланян А. др. Армения, М. 1966, с. 67, Антадзе К. др. Грузия, М. 1967, с. 62.

³ Šležas P. Lietuvos krikštas (1387–1937), Naujoji Romuva, 1937, Nr. 16.

⁴ Ivinskis Z. Rinkt. Raštai IV t., p. 41–43; Jučas M. Krikščionybės kelias į Lietuvą, V., 2000, p. 32, 37–58, 66, 67.

⁵ Ivinskis Z. Lietuvos istorija..., p. 289.

⁶ Ivinskis Z. Rinkt. raštai, IV t., p. 206.

⁷ Ten pat, p. 62.

⁸ Miłosz Cz. Išvyka į dvidešimtmetį. V., 2003, p. 39

⁹ Prapuolenis K. Lenkų apaštalai Lietuvoje, K., 1938, p. 62, 147.

¹⁰ Cicėnas J. Vilnius tarp audrų, V., 1993, p. 86.

¹¹ Jučas M., p. 66, 67.

¹² Ivinskis Z. Rinkt. raštai, IV t., p. 408.

¹³ Prapuolenis K., p. 16, 27.

¹⁴ Ivinskis Z. Rinkt. Raštai IV t., p. 344, 345.

¹⁵ Alekna A. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje, K., 1936, p. 59.

¹⁶ Yla S. p. 67; Lukšaitė I. Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje, V., 1999, p. 62.

¹⁷ Alekna A. p. 64.

¹⁸ Baronas D. ir kt. Krikščionybės istorija Lietuvoje, V., 2006, p. 184–262.

¹⁹ Prapuolenis K. \, p. 59.

²⁰ Lebedys J., p. 31, 288.

²¹ Lebedys J. Mikalojus Daukša, V., 1963, p. 200.

²² Ten pat, p. 203.

²³ Prapuolenis K. p. 73, 79, 88; Alekna A., p. 108.

²⁴ Jakas P. Ko katalikybė nedavė Lietuvai? Židinys, 1937, Nr. 7.

²⁵ Cit. iš Šapoka A. Senosios Lietuvos lenkėjimo veiksniai, Naujoji Romuva, 1935, Nr. 2.

²⁶ Cit. iš Prapuolenis K., p. 45.

²⁷ Lebedys J. p. 201.

²⁸ Ivinskis Z. Rinkt. Raštai, IV t., p. 373.

²⁹ Prapuolenis K., p. 45, 46.

³⁰ Mykolas Lietuvis, Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius, V., 1966, p. 49.

³¹ Ivinskis Z. Rinkt. Raštai IV t., p. 37.

³² Biržiška M. Per Vilnių į lenkus 1928 m. K., 1939, p. 30, 31.

³³ Girnius J. Krikščionybės ir ateizmo grumtynės mūsų tautoje, Aidai, NX, 1986, Nr. 1.

³⁴ Prapuolenis K. p. 127, 144, 150; Cicėnas J., p. 88.

³⁵ Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai IV t. V., 1965, p. 201, 202.

Žmonių yra, darbininkų – ne

Albinas KLIZAS

Gargždai

Kur girdėta, kur matyta, jog gamyklos direktorius sėda į mašiną ir važinėja po kaimus, mažus miestelius ir atkakliai ieško darbininkų – šaltkalvių ar suvirintojų. Taip rašo spauda apie Rokiškio metalo įrenginių gamyklos ‘vadovą, kuris atkakliai siaučia ieškodamas žmonių, kad jie sutiktų dirbti. Dažniausiai nesėkmingai. Mėto didelius pinigus ir Klaipėdos verslininkai žvalgytuvėms Rytų šalyse. Jau dabar dirba mieste beveik 400 ukrainiečių, pusšimtis baltarusių, rusų ir net kinų. Tai šioks toks laikinas išsigelbėjimas, bet kiek čia glūdi socialinių problemų.

Tačiau prisiminkime nesenus laikus, kai tūkstančiai darbininkų buvo atleidžiami iš darbo ir dar giriamasi, kad bus sutaupyta mokos fondas. Žmonės atsidūrė gatvėje, todėl daug kas išvyko į užsienį. Kas žmogui beliko...Visiškai apleistas mokyklose profesinis orientavimas, visai išnyko kalbos apie profesines mokyklas, nors štai mūsų kolegos danai profesines, amatų mokyklas laiko svarbia ir būtina švietimo sistemos dalimi. Dabar po truputį atkuntama, kad ne viskas gerai su aukštuoju mokslu – pasmerkėme planinį paskirstymą, atsirado chaotiškumo ir turime skaičius: Lietuvos universitetuose 125 tūkstančiai studentų, kolegijose– 46,5 tūkstančio, o profesinėse mokyklose– vos 50 tūkstančių. Ir skaitome spaudoje: „užtenka pasižvalgyti po darbo biržas, kurias šią vasarą vėl užplūdė ką tik iškepti kolegijų ir universitetų absolventai“. Jie ieško bet kokio darbo, nesusijusio net su specialybe, jaunam žmogui košmariškai skaudu, kai jis pasijunta, jog niekam nereikalingas. Keisti dalykai tveriasi mūsų šalyje, jei jau

televizija moko, kaip Vilniuje, prie daugiaaukščių namų, susikasti lysvę ir ten auginti daržoves. O kodėl prie mokyklų buvo tyliai panaikinti šiltnamiai, nebeliko bandomųjų sklypų, vaikams uždrausta prižiūrėti net mokyklos teritoriją, imti į rankas šluotą.

Gyvenimas kviečia Švietimo ir mokslo ministeriją kartu su mokyklomis stabtelėti ir atsakyti į klausimą: kur mes einame?

Geriausias poilsis – tarp artimųjų

Romualdas NAVICKAS

Kretinga

Prieš Seimo rinkimus Socialdemokratų partijos lyderis A. Butkevičius mažai turės poilsio. Jei kiek nugriebia, praleidžia su žmona Janina ir dukros šeima. Neseniai dukra Indrė su vyru Evaldu susilaukė dukrelės. Ant rankų laikydamas mažylę Kamilę, politikas švyti iš laimės, ir sako, kad gimusi anūkė jiems tikra Dievo dovana. Buvęs imtynininkas drąsiai į savo tvirtas rankas ima mažylę, ir šilti jausmai užplūsta širdį, regis užglaistydami ir tą šeimos tragedijos širdgėlą, kai prieš ketverius metus autoavarijoje žuvo sūnus Martynas.

A. Butkevičius tą kovo dieną, kai pasaulį išvydo Indrės ir Evaldo pirmagimė, Vilkaviškio apygardoje susitiko su rinkėjais, bet sėdėjo kaip ant adatų, laukdamas žinutės apie gimdančią savo dukterį. Ir dabar, kiek girdėjau, kiekvieną darbo dieną nuo ryto iki vėlaus vakaro dirbantis politikas vis skuba aplanakyti Kamilės.

Politikas sako, kad jis, tikslųjų mokslų žmogus, svajoja apie ateitį, kai anūkė paūgės ir jis galės padėti jai spręsti matematikos uždavinius kaip inžinierius, ekonomistas ir mokslis-

ninkas.

LSDP pirmininkas A. Butkevičius turi didelį autoritetą tiek tarp politikų, tiek tarp eilinių žmonių. Į Lietuvos Respublikos Seimą jis ves ryžtingus ir gerbiamus socialdemokratų. Sėkmės jiems.

Nesitariama su tauta

Petras MARCINKEVIČIUS

Kupiškio r.

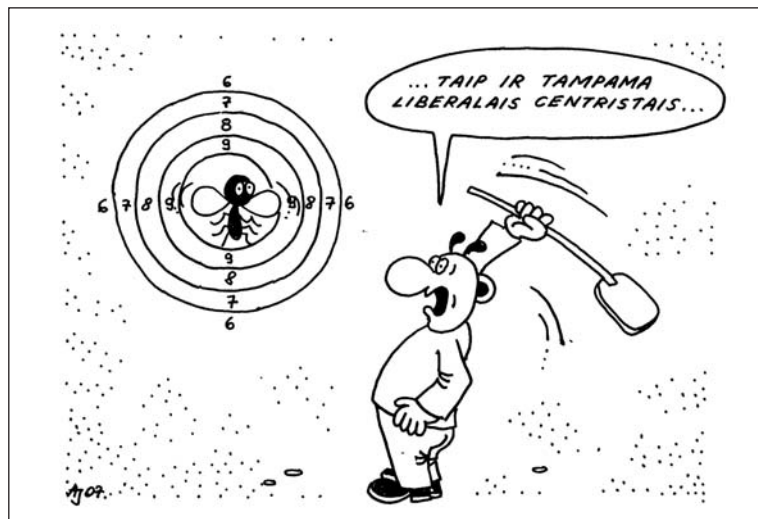
Mūsų Konstitucijos 9 straipsnis reikalauja, kad visi svarbiausi Vals-tybės ir Tautos gyvenimo klausimai būtų sprendžiami referendumu. Konstitucijos 21 straipsnis draudžia žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis. Yra ir daugiau humaniško konstitucinių nuostatų, tačiau dėl jų vykdymo kyla labai daug abejonių.

Lietuvoje reformos buvo vykdomos taip, kad atsirado didelis socialinis neteisingumas, nedarbas ir skurdas, valstybė neteko daugiau kaip pusės milijono nuolatinio gyventojų. Todėl kyla pagrįstas įtarimas, kad vykdamas reformas buvo grubiai pažeistos daugelio valstybės gyventojų konstitucinės teisės ir svarbiausioji teisė – teisė oriai gyventi. Toks valstybės turtas, kaip bankai, žemė, miškai, energetikos visos ūkis, maisto, alkoholio, tabako, mineralinių trąšų ir kai kurios kitos pramonės įmonės, kurios yra ypač svarbios valstybės gyvenime, galėjo būti privatizuotos tik referendumui pritarus ir kiekvienu konkrečiu atveju viešai apsvačius ir patvirtinus privatizavimo sąlygas, kad vėliau jų privatus savininkas negalėtų daryti žalos valstybės gyventojams – vartotojams.

Dabar vėl baiminamasi referendumo dėl atominės elektrinės statybos. Ji tikriausiai bus statoma, tik ar reikalinga?

AIŠKINAMASIS ŽODYNĖLIS

Futuristas - ilgai nesimaudęs turistas.
Gastritas - gatvė Anglijoje.
Ilgaplaukė - ilgų distancijų plaukikė.
Išsilavinimas - ugnikalnio lavos išsiveržimas.
Įgula - lova.
Įkaltis - vinis sienoje.
Javai - JAV gyventojai.
Komplimentas - komplikuoto elgesio policininkas.
Lašiniai - lašinamieji vaistai.
Ledonešis - ledų pardavėjas.
Lojalus - smarkiai lojantis.
Monolitas - vieno lito kupiūra.
Naktibalda - žmogus, naktimis stumdantis baldus.
Nelabasis - žmogus, kuris nesilabina.
Nešikas - vidurių užkietėjimas.
Nusialinti - nusigerti nuo alaus.
Nusiminti - pavargti važiuojant dviračiu.
Sausainis - blaivininkas.
Savivartis - labai girtas žmogus.
Siūlas - visiems ką nors siūlantis subjektas.
Staliukas - jaunas stalius.
Operatorius - chirurgas.
Paleistuvis - paleistas pabėgioti šuo.
Pamatas - labai pastabus žmogus.
Pataikūnas - taiklus šaulys.
Plukė - nusiplūkusi moteris.
Prietas - viskam pritariantis.
Prometėjas - netaiklus krepšininkas.
Šalikas - šąlantis žmogus.
Šlapimas - stovėjimas po lietumi.
Šunpalaikis - šuns pasaitėlis.
Tritonas - gyvūnas, sveriantis tris tonas.
Užtrauktukas - dažnai užtraukiantis į svečius.
Vargonai - elgetos.
Vienoda - labai liesa moteris.

A. Janušonius pieš.

LIBERALO LEMTIS

Simas KUPSTELIS

Jei jau tikras liberalas,
 „lesė fēr“ jam idealas:
 „kai valstybės kuo mažiau,
 ekonomikai tada geriau“.

Jei jau tikras liberalas,
 myli laisvę toks be galo,
 jos į nieką nemainytų,
 motinos net nepaisytų.

Pats tikriausias liberalas –
 jis nemato, jis nežino,
 ta „nematoma ranka“
 laisvę jam pusiau dalina.

Kantas dar gana seniai
 mus pamokė atsargiai:
 „laisvė baigiasi viename,
 kur prasideda kitam“.

Pats tikriausias liberalas –
 jis nemato, jis nežino,
 per tą laisvę begalinę
 krizių mums jie prigamino.

Pats tikriausias liberalas –
 jis nemato, jis nežino,
 kapitalas burbulinis
 jį šiukšliadėžė skandina.